

T.C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

OSMANLI DEVLETİ'NDE KIZ KAÇIRMA (1839-1908):

DEVLET, CEMAATLER VE MODERNLEŞME

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mehmet Selim TEMEL

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Özlem ÇAYKENT

İSTANBUL

2019

T.C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

OSMANLI DEVLETİ'NDE KIZ KAÇIRMA
(1839-1908): DEVLET, CEMAATLER VE
MODERNLEŞME

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mehmet Selim TEMEL

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Özlem ÇAYKENT

İSTANBUL

2019

T. C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tarih Anabilim Dalı 010314YL06 numaralı Mehmet Selim Temel'in hazırladığı "*Osmanlı Devleti'nde Kız Kaçırma (1839-1908): Devlet, Cemaatler ve Modernleşme*" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 16/09/2019 günü 11:00-13:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Özlem ÇAYKENT
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul İ. ÖKTEN
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Doç. Dr. Gülhan BALSOY
İstanbul Bilgi Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Mehmet Selim TEMEL

16/09/2019

ÖZ

Tanzimat (1839) ve Islahat (1856) fermanları sonrası hukuk ve sosyal alanlarında yaşanan çarpıcı değişim ve dönüşümler ile fermanların vadettiği eşitlik kavramı toplumsal ilişkileri de etkilemiştir. Yaşanan bu gelişmelerin gündelik hayattaki etkilerini kız kaçırma konusu üzerinden izlemek mümkündür. Bu çalışma Osmanlı Devleti'nde 1839-1908 tarihleri arasında hukuki ve sosyal açıdan kız kaçırma davalarını incelemektedir. Kaynak olarak öncelikle mahkeme kayıtları, istintaknameler ve müfettiş raporları kullanılmıştır. Devlet bir asayiş meselesi olarak gördüğü kız kaçırmaı engellemek için yeni ceza kanunlarına maddeler eklemiş ve zaman geçtikçe bunu detaylandırarak daha etkili bir ceza sistemini uygulamaya çalışmıştır. Bunlara bakarken kız kaçırma davaları üzerinden Tanzimat sonrası kurulan mahkemelerin işleyişi ve çıkarılan yeni ceza kanunlarının tatbiki hakkında daha geniş bilgiler elde edilmiştir. Devletin modernleşme sürecinde hükümet sadece kız kaçırma kanunlarını detaylandırmakla sınırlı kalmamış kız kaçırma sebeplerine de eğilmiş, gündelik hayatın bir parçası olan düğün ve evlilik masrafları gibi kültürel hayatın bir parçası olan geleneklere de sınırlama getirmeye çalışmıştır. Ayrıca eşitlik prensibinin uygulamasında Müslüman ve farklı cemaatlerden olan çiftlerin davalarında zorluk çekildiği açıktır.

Anahtar Kelimeler: Kız Kaçırma, Kadın, Tanzimat, Ceza Kanunu, Nizamiye Mahkemeleri, Müslim-Gayrimüslim İlişkileri, İstintakname, Evlilik Masrafları, İmariye Meclisleri, Teftişler

ABSTRACT

After the Tanzimat (1839) and the Islahat (1856) Edicts striking changes took place in law and social policies. Here the promised principle of equality transformed the relations different communities in the Empire. It is possible to monitor the effects of these changes on daily life through the elopement/abduction cases. This study examines these court cases of elopement and abduction of women in the Ottoman Empire (1839-1908) from a legal and social perspective. Sources primarily used in this research are court records, court statements and inspectors' reports. In order to prevent the elopement of couples and abduction of women (to be wed), which the state saw as a threat to public order, new articles were added and old ones were elaborated in the new criminal law. The study of these expand the knowledge on the application of the new criminal laws and functioning of the new courts that were established during the Tanzimat Era. During the modernization process of the state, the government did not only implement new laws but also started to interfere in issues of daily life. Through inspection and regional reports it inquired on reasons of abductions such as wedding tradition, expenses and tried to bring limitations on these. Additionally, mixed religious couples' cases show that the application of the principle of equality turns out to be problematic.

Keywords: Elopement, Abduction of Woman, Tanzimat, Criminal Law, Nizamiye Courts, Muslim non-Muslims relations, Marriage Expenses, Imariye Councils.

ÖNSÖZ

Sosyal tarih alanına bu giren çalışmanın belki de en güzel tarafı herkesin konunuzla ilgili anlatacakları bir şeylerinin mutlaka var olduğu gerçeğidir. Bir sohbet ortamında ne çalıştığınız sorulup kız kaçırma konusunu duyan herkesin yüzünde ilk önce bir gülümseme belirir. Ardından sen de kız kaçırdın mı sorusu gelir. Devamında size kendi çevresinden bir kız kaçırma örneği anlatır. Bu sayede aslında kız kaçırmanın hemen her yerde sıklıkla yaşandığını fakat bazı bölgelerin kültürel yapısı nedeniyle kayıtlara geçmediğini öğrenmiş olursunuz. Zevkli bir konu çalıştığımı kabul etmekle beraber çalışma geniş bir zaman aldı.

Uzun süren bu süreçte bu çalışmada birçok kişinin ve kurumun emeği geçmiştir. Ama bu çalışmada emeği en çok geçen, tezin konusunu belirleyen, tezin her aşamasında katkısı olan, bu tezin ortaya çıkmasını sağlayan, değerli zamanlarını bu tezle harcayan saygıdeğer hocam Özlem Çaykent'e ne kadar teşekkür etsem azdır.

Tezin bütün bölümlerini okuma zahmetinde bulunup eleştirilerde ve düzeltmelerde bulunan hem iş hem de servis arkadaşım Ebubekir Duran'a minnettarım. Ayrıca konuyla ilgili bazı belgeleri verme zahmetinde bulunan Aydın Çakmak'a, Osmanlı Arşiv fonları ile ilgili değerli tavsiyeleri için Kübra Fettahoğlu'na, bir bölüm okuma zahmetinde bulunan Sinan Kaya'ya, İngilizce çeviriler konusunda yardımcı olan Murat Bozkurt ve Recep Aydın'a, Osmanlıca kelimelerin okunmasında ve anlamlandırılmasında desteklerini esirgemeyen Osmanlı Arşivi'nden Numan Yekeler ve Mustafa Kırış'a, sağladığı katkılar nedeniyle D. Murat Yılmaz, Şafak Ata ve Özkan Akburak'a ve teknik destekler için Vahdettin Atik'e çok teşekkür ederim.

Bu tez süresince kaynaklara ulaşma imkânı sağlayan ve rahat bir çalışma ortamı sunan İSAM kütüphanesinin yardımsever çalışanları ve yönetimine, kaynaklara ulaşmamda yardımcı olan İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi kütüphanesi çalışanlarına ve yönetimine teşekkür ederim. Lisans öğretimi boyunca sağladığı burslar için Türkiye Diyanet Vakfı'na teşekkür ederim. Belgelere rahatça ulaşmamda yardımcı olan ve aynı zamanda personeli olduğum Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi çalışanlarına ve tezde emeği geçip ismini hatırlayamadığım herkese teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak üzerinde büyük emekleri olan kıymetli aileme, bu uzun süreçte desteğini her zaman hissettiğim eşim Mehtap'a ve fazla zaman ayıramadığım kızım Zehra'ya çok teşekkür ederim.

Mehmet Selim TEMEL

16/09/2019

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
BEYAN.....	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR.....	ix
TABLO LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	
OSMANLI DEVLETİ'NDE KIZ KAÇIRMANIN HUKUKİ YÖNÜ	18
1.1. Tanzimat Dönemi Öncesi Hukukta Kız Kaçırma	20
1.2. Tanzimat Dönemi'nde Hukukta Kız Kaçırma	27
1.2.1. Tanzimat Dönemi'nde Hukuk ve Mahkemelerde Yenilikler ve Devamlılıklar	27
1.2.2. 1840 Ceza Kanunu'nda Kız Kaçırma Cezası	32
1.2.3. 1851 Ceza Kanunu'nda Kız Kaçırma Cezası	40
1.2.4. 1858 Ceza Kanunu'nda Kız Kaçırma Cezası	44
1.3. Nizamiye Mahkemeleri'nin Kuruluşu ve Nizamiye Mahkemeleri'nde Kız Kaçırma	49
1.4. İstisnalar: Girit'te Kız Kaçırma Cezası.....	62
2. BÖLÜM	
TANZİMAT DÖNEMİ RAPORLARINDA KIZ KAÇIRMA SEBEPLERİ, ÖNLEYİCİ TEDBİRLER ve UYGULAMALAR	67
2.1. Nüfus Meselesi ve Evlilik Masrafları	67
2.1.1. İmariye Meclisleri'nde Düğün Masrafları.....	73
2.1.2. Başlık Parasının Yasaklanması.....	79
2.1.3. Gayrimüslim Cemaat Arasında Evlilik Masrafları Tartışması	84
2.1.4. Tanzimat Teftişleri ve Taşradaki Evlilik Meseleleri	88
2.2. Ekonomi Dışı Sebepler veya Raporlarda Olmayanlar	98
2.2.1. Farklı Cemaatler Arasında Kız Kaçırma	102
2.2.2. Gayrimüslim Cemaatin Kendi Arasında Kız Kaçırması	105
2.2.3. Müslüman Kızların Gayrimüslimler Tarafından Kaçırılması	108
SONUÇ	114
KAYNAKLAR	119
ÖZGEÇMİŞ	132

KISALTMALAR

Bkz./bkz.	bakınız
BOA	Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
Çev./çev.	Çeviren
d.	defter
Der./der.	Derleyen
<i>DİA</i>	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ed./ed.	Editör
Haz./haz.	Hazırlayan
hd.	Hükümdarlık dönemi
no.	Numara
ö.	Ölümü
s.	sayfa numarası
S.	Sayı
t.y.	Basım tarihi yok
TTK	Türk Tarih Kurumu
OTAM	Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Dergisi
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
vs.	vesaire
y.y.	basım yeri yok

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: 1863 Teftiş Heyetleri ve Gönderildikleri Bölgeler.....	89
Tablo 2: İstanbul'da Tanzimat Sonrası Ekmek Birim Fiyatları.....	97
Tablo 3: Kız Kaçırma Örneklerinin Dinî Cemaatlere Göre Dağılımı	114

GİRİŞ

Kız kaçırma tarih boyunca farklı topluluklarda hem kırsal bölgelerde hem de şehirlerin az gelirli kesimlerinde karşımıza çıkan bir olgudur. Elbette bu toplumun kültürü, inanç sistemleri ve patriarkal yapısıyla çok iç içe olan bir konudur. Osmanlı toplumunun hemen her cemaatinde yaşanan, sorunlar yaratan kız kaçırma olayları, devlet tarafından da takip edildiği siciller, fetvalar ve raporlar gibi farklı kayıtlardan görülmektedir. Özellikle de bir suç olarak tarif edildiği için asayiş ile ilgili arşiv belgelerinde karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar daha önceleri de hukuki tarifi olsa da 19. yüzyıla gelindiğinde devletin modernleşme reformları çerçevesinde hem toplum hem de devlet nezdinde hem hukuki hem de sosyo-ekonomik bir olgu olarak nasıl görüldüğü ve nasıl ele alındığı ilginç bir konudur. Devlet modern suç ve ceza anlayışını ve suçu önleme fikrine paralel ceza kanunlarında reformlar yaparken ek maddeler getirirken aynı zamanda modern devletin bir göstergesi olan gündelik hayata daha çok müdahale etmeye başlamıştır. Bu çerçevede kız kaçırma prosedürlerine bakmak ve evlilik ekonomisi ile ilgili düzenlemeleri incelemek devletin modernleşme sürecini anlamak için önemli bir örnek teşkil etmektedir.¹ Tanzimat ile başlayan vatandaşlık, hukuk karşısında eşitlik ve yükümlülükler prensipleri açısından da özellikle farklı din ve bölgelerden mahkeme kayıtları ve raporlar devletin dönüşümünde karşılaşılan problemleri ortaya koymak açısından ilginç örnekler sunmaktadır.

Modern dönemin, daha da özelden devletin, önemli mihenk taşlarından biri olan suç ve ceza tariflerinin detaylandırılıp sabitlenmesi ve hatta Foucaultcu bir gelişmeyi yani bu konunun politik bir alan olduğu kız kaçırma davaları ve cezaları üzerinden okunabilir. Tanzimat dönemiyle beraber mahkeme ve hukuk sisteminin dönüşümünü bu tip davalar üzerinden okuyarak yeni mahkemeleşme süreçlerinin gelişimini, mahkeme işlevi gören meclislerin işleyişini ve ceza hukukunun detaylandırılmasının aşamalı olarak gerçekleştiğini görebiliriz.

Bir diğer önemli husus ise elbette asayiş meselesidir. Modern devlet artık sorunların cemaatlerin kendi aralarında halletmesi yerine kendi kurumlarınca

---

¹ Sedat Bingöl, *Tanzimat Devrinde Osmanlıda Yargı Reformu: Nizamiye Mahkemelerinin Kuruluşu ve İşleyişi*, 1840-1876, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2004; Sedat Bingöl, *Hırsova Kaza Deâvi Meclisi Tutanakları: Nizamiye Mahkemeleri Tutanaklarından Bir Örnek*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2002.

çözümlemesini istemektedir. Kız kaçırma konusu birçok bölgede husumete, hatta kan davalarına dönüşebildiği için bu konuyu kontrol altına almaya çalışmaktadır. Ancak kız kaçırma meselesinin çok inançlı toplumlarda bir sorunsal katmanı daha vardır ve bu da farklı cemaatler arası kaçırılan kadınlardır. İşin içine cemaatler arası ilişkiler de dahil olunca yukarıda verilen sosyo-politik çerçevenin üzerine bir de diplomatik krizler ve ihtida meselesi de eklenmekte ve çok katmanlı toplumsal ve siyasi ilişkiler grafiği çıkarmaktadır. Tanzimat sonrasında teorik olarak var olan eşitlik prensipleri bu tip davalarda nasıl pratiğe geçirildiği bir nevi bu yeni reformların sınanması olacaktır.

Konuya girmeden önce kısaca kız kaçırma ve evlilikle ilgili bazı kavramlar üzerinde durmak gerekir. Bu kavramlar olgu olarak kız kaçırmanın ortaya çıkmasını da açıklayan unsurlar olabilmektedir. Öncelikle bir çift ile ilgili bir olgunun kadın üzerinden “kız kaçırma” tabiriyle anlatılması elbette toplumun patriarkal yapısı, kadının pasifleştirilmesi ve bununla bağlantılı namus anlayışı ve kadın bedeni siyaseti ile ilgili olduğu açıktır. Ancak burada bu incelemelere girmeden bu olgu 19. yüzyıldaki bir tarihsel deneyim olarak incelenecektir. Kavramsal olarak “kız kaçırma” kullanılmaya devam edilse de kültürel olarak yapılan kız-kadın ayrımı yapılmayacak, şahıslar için “kadın” kullanılacaktır. Bununla birlikte unutmamak gerekir ki Osmanlı’da kız kaçırma olgusu farklı dönemlerin kaynaklarında başka isimler de alır. Klasik dönemde kanunnamelerde, mühimme kayıtlarında kız çekmek ve avret çekmek,² modern dönemde ise kız kaçırmak, kız sürümek, kız sürüklemek, kız kaldırmak, karı aldırma tabirleri kullanılmıştır.³ Bir başka format ve kavram ise oturakalmadır. Burada kadın ailesinden habersiz erkeğin evine gidip oturur ve erkeğin ailesi kadını gelin olarak kabul etmek zorunda kalır. Bu durumlarda erkeğin ailesi çoğu zaman kadının ailesiyle düşman olmamak için kadını almak durumunda kalır. Esasında bu tür bir olayda sebep genellikle evlenecek kadının maddi durumunun kötü olmasıdır. Sivas, Kastamonu ve Kütahya illerinde bu tür evliliklere rastlandığı görülmüştür.⁴ Sonuç olarak kız kaçırma bir erkeğin kadının rızası olsun veya olmasın kaçırdığı durumdur.

---

² Kanunnameler için bkz. Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri İkinci Kitap II. Bayezid Devri Kanunnameleri*, İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1990, s. 43; Mühimme kayıtları için bkz. *3 Numaralı Mühimme Defteri 966-968/1558-1560*, yay. haz. Nezih Aykut-İdris Bostan-Murat Cebecioğlu vd., Ankara: Devlet Arşivleri Müdürlüğü Yayınları, 1993, s. 202.

³ Fatih Öztop, “Suç Cetvellerine Göre Osmanlı Devletinde “Kız Kaçırmak” Suçu: Aydın Vilayeti Örneği (1908-1916)”, *Türk-İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2, (2015), s. 288-298.

⁴ Yasa, *Kız Kaçırma*, s. 5-6.; Toroslu, “Kadın Kaçırma”, s. 417.

Kavramlar bağlamında değinilmesi gereken bir başka konu ise literatürde de tartışılan insan kaçırma ve kız kaçırma arasındaki ayrımdır. İnsan kaçırma amaç kişiyi köle olarak satmak, cinsel saldırıda bulunmak, öldürmek veya şahsi işlerinde kullanmak olabilir. Ancak bu çalışmada kız kaçırma evlenme amaçlı olarak yapılan eylem olarak tanım bulur. Kaçıran kişi, kadınların ailesinin reddettiği, evlenmek için yeterli geliri olmadığından ve kişilerin ifadelerinde çokça belirtildiği üzere, sevdadan ötürü bu yola başvurmaktadır. Bu ayrım kanunlarda da yapılmıştır. Mesela Osmanlı Devleti'nde kız kaçırma konu alan makalesinde Peirce, kız kaçırma, insan kaçırma tanımlarıyla kız kaçırmanın devlet nezdinde nasıl bir dönüşüm geçirdiğini açıklamıştır. Peirce, 16. yüzyıl başında Osmanlı dünyasında insan kaçırmanın padişahın şanını arttıracak bir eylem olduğunu fakat yüzyılın ortasına gelindiğinde padişahın bu eylem karşısında yargıç rolüne girerek, devlet kanunlarının bu eylem hakkında korkunç cezalar öngördüğünü belirtir.⁵ Esasında Peirce, savaşlarda esir alma ve insan kaçırma birbirine karıştırmış gibi görünmektedir. Çünkü kız kaçırmanın ve insan kaçırmanın cezası II. Bayezid (hd. 1481-1512) kanunnamesinde ayrı ayrı belirtilmiştir.

Yine konuyla ilgili olarak belirtilmesi gereken ve bu çalışmaya dahil edilmeyen bir başka kız kaçırma çeşidi bulunmaktadır. Evlilik maksadı taşımayan ve Lerna Ekmekçioğlu'nun "kadınların bir etnik gruptan diğerine zor kullanılarak transfer edilmesi"⁶ olarak nitelendirdiği, ancak din unsurunun önemli olduğu bu kaçırma türünü en çok Bulgar ayaklanmasında ve 1880'lerden itibaren Doğu Anadolu'da Ermeni kadınların kaçırılmalarında görmekteyiz. Osmanlı Hristiyanları bu dönemde kendilerini korumak ve eski muafiyetlerini sürdürmek amaçlı başka bir ülkenin pasaportunu almaktaydılar. Böylece Osmanlı mahkemelerinin yabancı milletten olanlara verilen kapitülasyonların sağladığı vergi muafiyeti gibi haklardan yararlanıyorlardı. Aynı zamanda farklı davalarda devletle karşı karşıya geldikleri durumda bu konsoloslar devreye giriyor bazı kız kaçırma gibi davalar uluslararası krize sebebiyet verebiliyordu.⁷

---

⁵ Leslie Peirce, "İnsan Kaçırmanın Namuslu ve Namussuz Halleri: Osmanlı Dünyasında Hükümdarlar, Eşkıyalar ve Kahramanlar", *Kebikeç*, çev. Neslihan Demirkol, 34, (2012), s. 41-42.

⁶ Lerna Ekmekçioğlu, "Kız Kaçırma, Kız Kurtarma: Birinci Dünya Savaşı Sırasında ve Mütareke Yıllarında İstanbul'da Ermenilik ve Müslümanlık", *Toplum ve Bilim*, S. 129, 2014, s. 223-256.

⁷ Roderic H. Davison, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform, 1856-1876*, çev. Osman Akınhay, 2. baskı, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2005, s. 122: 1860'dan sonraki Bulgar isyanlarında Bulgar kadınların Osmanlı müslümanları tarafından kaçırıldığı ve Avrupa'da kanuoyunun Osmanlı aleyhine dönmesine neden olduğu ile bkz. Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu, 1774-1923, Uluslararası İlişkiler*

Sonuç olarak bazıları oldukça büyük heyecan uyandıran ve yabancı medyada geniş şekilde yer bulan bu kız kaçırma olayları bu tezin konusu olan evlilik amaçlı kaçma ve kaçırma davaları olarak değerlendirilemez. Bunlar giderek artan “büyük güçlerin” himaye politikaları ile beraber düşünülmesi gereken diplomatik-siyasi davalardır. Sonuç olarak bu farklı bağlam ve sonuçları itibarıyla bu tip davalar bu tezin dışında tutulmuşlardır. Konunun genelini kavramak için kız kaçırma ile bağlantılı kaynaklarda karşılaşılan birkaç kültürel kavrama daha antropoloji/folklor araştırmacılarının gözünden bakmakta fayda vardır. Bu kavramlar geleneksel olarak evlilik törenleriyle bağlantılı olup evlilik aşamasındaki aileler arasındaki maddi alışveriş ve düğün masrafları ile bağlantılıdır. Başlık parası bunlardan birincisidir. Mahmut Tezcan, *Türk Kültüründe Başlık Parası Geleneği (Kültürel Antropolojik Geleneği)* adlı basılı çalışmada geniş bir şekilde ele almıştır. Kitapta, antropoloji literatüründe başlık parasının karşılığı olarak *bride-price* (gelin fiyatı) teriminin kullanıldığını belirtmekle beraber başlık parasının gelinin satın alınması anlamına gelemeyeceğini, kadının bir köle veya satılık mal olarak nazara alınamayacağını, bu nedenle *bride-wealth* (gelin serveti) kavramının kullanıldığını belirtmektedir. Ayrıca, Tezcan çalışmada *drahoma* terimine de açıklık getirmektedir. Ona göre, *drahoma*, başlık parasının karşılığı biçimindeki uygulamadır. Yani, erkek tarafının gelin tarafına yapacağı ödemeleri gelin tarafı erkek tarafına yapar. Hindistan, Avrupa, İrlanda, Polonya gibi ülkelerde *drahoma*

Üzerine Bir İnceleme, çev. İdil Eser, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 200. (Alıntı yapılan kitap: R. T Shannon, *Gladstone and the Bulgarian Agitation-1876*, London: 1963; Dramatik gelişmelerle sonuçlanan ve *Selanik Vakası* olarak adlandırılan olayda ise Selanik'te Bulgar Stephana'nın bir Müslüman tarafından kaçırılmış ve ardından gelişen olaylar neticesinde Alman ve Fransız konsoloslar Müslümanlar tarafından öldürülmüştür. Osmanlı hükümetini diplomaside zor durumda bırakan bu konuyla ilgili çalışmalar için bkz. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, C. VII, 7*. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011, s. 99; Mithat Aydın, “Sir Henry G. Elliot’ın İstanbul Büyükelçiliği (1867-1877) Dönemindeki Bazı Büyük Siyasi Olaylara Bakışı”, *OTAM, S. 18*, 2005, s. 21-49; Selim Deringil, *19. Yüzyıl Osmanlı Devleti’nde İhtida ve İrtidad*, çev. Ayşen Anadolu-Taciser Ulaş Belge, İletişim Yayınları, İstanbul: 2017, s. 154-155; Muzaffer Tepekaya, “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”, *Belleten, C. LXXVII, S. 280*, 2013, s. 1031-1070; Mark Mazower, *Selanik Hayaletler Şehri: Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007, s. 187; Doğu Anadolu’da ise Ermenilerin kaçırılmaları ile ilgili en meşhur hikâyelerden biri Gülizar’ın Kürd Musa Bey tarafından kaçırılma hikâyesidir. Bu konu da Avrupa kamuoyunda yer almış, Gülizar ancak konsolosların yoğun baskıları sonrası mahkemeye çıkarılıp serbest kalabilmiştir. Gülizar’ın hatıratı için bkz. Arménouhie Kévonian, *Gülizar’ın Kara Düğünü- Bir Kürt Beyi Tarafından Kaçırılan Ermeni Kızın Gerçek Hikâyesi*-, çev. Aslı Türker-Ece Erbay, Aras Yayınları, İstanbul: 2015. Bu kitap olayın üzerinden elli seneden fazla zaman geçtikten sonra yazılmıştır. Kitap Gülizar’ın hatıratından oluşmaktadır. Bunu yazıya döken Gülizar ile Keğam’ın kızları Arménouhie Kévonian’dır. Kitap ilk kez 1946’da Paris’te Ermenice basılmıştır.

uygulamasına rastlanırken, Türkiye’deki Ermeni ve Rumlar arasında da drahoma geleneği devam etmektedir.⁸

Başlık parasıyla birlikte bir de Tezcan’ın bahsettiği gelinin ailesine verilen “kalın” yani maddi katkı geleneği vardır. Kız kaçırma davalarının kaynaklarında bu kavramı da az sayıda görmekteyiz. Kalın’ın hukukî yönü üzerinde yazarların farklı görüşleri bulunmaktadır. Bu farklı görüşler, yazarları şöyle sorular sormaya teşvik etmiştir: Kalın, kıza mukabil babaya ödenen bir satış bedeli midir? Veya ana babaya ödenen ve kızın yetiştirilmesi için yapılan masraflara iştirak midir? Yoksa nezaketen verilen bir hediye midir?”⁹ Tezcan, “kalın” ve “başlık parası” arasında çok küçük bir farkın bulunduğunu belirtir. Kalın’ın gelinin ailesine verilen aile malı olduğunu, başlığın ise kadının ailesine verilen bir hediye olduğunu açıklar.¹⁰ Peter Benedict de İslam öncesi Türk topluluklarında “kalın” (kalyım-kalım) uygulamasının bulunduğunu ve evliliğin ilk aşaması olan söz kesmede (nişanlanma) ödenecek “kalın”ın kararlaştırılmasıyla başladığını belirtmiştir. Kalının miktarı ailelere saygı ve itibar kazandırır. Benedict kadının ailesinin bunu kadınların çeyiz (cihaz) masrafı için aldığını erkek tarafının ise erkeğin soyunu sürdüreceği bir erkek çocuk doğurması karşılığında verdiğini belirtmektedir.¹¹ Halil Cin’e göre ise evlenecek çiftlerden erkeğin velisi veya akrabalarının kadının ailesine verdikleri mala “kalın” adı verilmektedir. Kalın’ın miktarı tarafların mali durumlarına göre değişmekte ve nakit para olabileceği gibi eşya veya hayvanla da ödenebildiğini söyler.¹² Böylece Cin, farklı görüşleri paylaşarak, kalının düğün masraflarını karşılamak üzere verilen nezaket hediyesi olarak değerlendirilmesi gerektiğini söyler.¹³

Birçok toplumda başlık parasıyla eşdeğer uygulamalar vardır ve bunlarda da benzer sebep ve sonuçlara rastlanmaktadır. Uğur Özcan ve Murat Gökhan Dalyan, Osmanlı Devleti’nin müslim ve gayrimüslim toplumun başlık ile ilgili yazdıkları iki makalede konuyla ilgili önemli bilgiler aktarmışlardır. Bu makalelerde başlık parasının

---

⁸ Tezcan, *Başlık Parası*, s. 1-2.

⁹ Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1974, s. 274.

¹⁰ Tezcan, *Türk Kültüründe Başlık*, s. 14 ve s. 17.

¹¹ Peter Benedict, “Hukuk Reformu Açısından Başlık Parası ve Mehr”, *Türk Hukuku ve Toplumuna Üzerine İncelemeler*, ed. Adnan Güriz ve Peter Benedict, Ankara: Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları, 1974, s. 4.

¹² Cin, *İslam ve Osmanlı*, s. 273-274.

¹³ Cin, *İslam ve Osmanlı*, s. 276-277.

hangi toplumlarda var olduğu ve nasıl algılandığı açıklanmaya çalışılmıştır. Örneğin Nasturilerde verilen başlık parası sebebiyle kadına kocasına itaat etme görevi yüklenmiş ve kocanın kadına her şekilde hükmetme hakkını vermiştir. Bir başka gayrimüslim millet olan Yezidilerde başlık parasının yüksek tutulması sebebiyle berdele yönelmişlerdir. Aileler, yüksek başlık parasının önüne geçebilmek için değişik yollar denemek zorunda kalmışlardır. Bu yollardan biri olan berdelde iki aile kadın ve erkek çocuklarını karşılıklı, başlık parasız birbirleriyle evlendirmektedir.¹⁴ Kız kaçırımların sık yaşandığı bir toplum olan Çerkeslerde ise kadın “işçi” değil de “güzellik” aynasından değerlendirildikleri için başlığa verdikleri isim olan vase yüksek tutulmuştur. Başlık parası, kalın ve drahoma gibi maddi unsurlar evlilikleri zorlaştırabiliyor ve özellikle toplumun alt gelirli kısımlarında kız kaçırımlarla sonuçlanabiliyordu. Gerçi Rumlarda durum farklıydı. Başlığa verdikleri isim olan drahoma, kadın tarafına değil de erkek tarafına verildiği için kız kaçırma az rastlanan bir durumdur. Fakat Rum kadınları da evde kalmamak için başlık parası istemeyen yabancı erkeklerle evleniyordu.¹⁵

Son olarak bir de İslamî kültürde yeri olan mehire bakmak gerekir. Erkeğin evlenirken kadına vermekle yükümlü olduğu mal veya para olarak ifade edilen mehir, çoğu zaman kalın veya başlıkla karıştırılmaktadır. Kadınlara mehirin verilmesi gerektiğine dair Kur’ân-ı Kerîm’de ve hadislerde fikhî hükümler yer almış, ayrıca mehirin miktarında aşırıya kaçılmaması tavsiye edilmiştir. Mehirin miktarı ve ödenme şekli nikâh akdi sırasında belirlenmekte ve yazılı hale getirilen nikâh belgelerinde de yer almaktadır.¹⁶ Mehir, hukuken hemen her yerde uygulanırken, başlık ise bazı bölgelerde uygulanmamıştır. Yani mehir hukukî iken, başlık ve kalın sosyal bir olgudur.¹⁷ Cin’in belirttiği üzere Batılı yazarlar kadınlara mehir verilmesini bir satış sözleşmesine benzetmişler ve hatta mehiri “kadının fiyatı veya kocanın kadından

---

¹⁴ Güvenç, “Geleneklerden Kalıntılar”, s. 45.

¹⁵ Uğur Özcan-Murat Gökhan Dalyan, “XIX. Yüzyıl Osmanlı Devletinde Nasturi, Ermeni, Yezidi ve Çerkez Topluluklarında Başlık Parası Uygulamaları” *Milli Folklor Dergisi*, 98, (2013), s. 147-164; Uğur Özcan-Murat Gökhan Dalyan, “19.yy’da Rumlarda ve Arnavutlarda Evlilik Müessesesinde Başlık Uygulamaları” *History Studies*, 3/3, (2001), s. 319-336.

¹⁶ Mehmet Âkif Aydın, “Mehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 28, s. 389.

¹⁷ Mehmet Âkif Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1985, s. 107.

faydalanma hakkının karşılığı” olarak yorumlamışlardır.¹⁸ Teorik olarak mehirin kadının babasına değil kadının bizzat kendisine verilmesi gelenek olarak kabul edilmişken pratikte evlendikten sonra ne olduğu hakkında bir yorum yapmak zordur.

Görüldüğü üzere kız kaçırma konusuyla bağlantılı kültürel kavramlar konu ile ilgili literatürde geniş bir şekilde yer alır. Osmanlı toplumunda kız kaçırma konusunu başlıca bir araştırma konusu olarak ele alan çalışma sayısı pek fazla değildir. Konu, araştırmalarda tarih alanından başka sosyoloji ve antropoloji çalışmalarında da yer almıştır. Bu çalışmaların odakları genellikle öncelikle kavramın tanımı, kaçırma eyleminin toplumsal ve ekonomik nedenleri, ceza kanunlarındaki yeri ve sosyolojik bir vaka olarak gelenek haline dönüşmesidir.

Kız kaçırma konusunu tarihsel yaklaşımla ele alan ve daha sonraki çalışmaların formatına referans olan ilk kişi hukukçu Nevzat Toroslu’dur. Kız kaçırma yerine kadın kaçırma kavramını kullanan Toroslu’nun ana meselesi kadın kaçırma cezasının Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde hukuki açıdan nasıl geliştiğini göstermektir. Buna bakarken çalışmasında kadın kaçırmanın tanımı, kadın kaçırmanın çeşitleri, kadın kaçırma olayının işleniş şekli, sebepleri gibi çeşitli başlıklar altında bu konuyu etraflıca incelemiştir. Toroslu, oldukça muğlak bir tahminle zaman ve bölge bildirmeden Türkiye’deki kadın kaçırmanın %75-80’inin temel sebebinin ekonomik olduğunu ifade eder. Yine tartışmalı olarak tarihi kaynaklar açısından Osmanlı’da kadın kaçırma ile ilgili cezanın ilk kez Kanuni Sultan Süleyman (hd. 1520-1566) devri kanunnamelerine eklendiğini: Tanzimat ilan edildikten sonra ise yayınlanan 1840 tarihli Ceza Kanunu’nda kadın kaçırma ile ilgili bir hüküm olmadığını söyler. Kız kaçırma cezasının ancak ilk kez 1851 tarihli Ceza Kanunu ile hükme bağlandığını ifade etmektedir.¹⁹ Ancak burada tarihlerle ilgili bazı noktalarda revizyon gerekmektedir. Bunlardan biri kız kaçırma suçu ilk kez Osmanlı kanunnamelerine Sultan Süleyman döneminde değil II. Bayezid döneminde eklenmiştir.²⁰ İkincisi ise genellikle yanlış gösterilen Tanzimat

---

¹⁸ Cin, *İslam ve Osmanlı*, s. 51’den naklen M. Morand, *Avant-Projet De Code Du Droit Musulman Algerien*, Alger, 1921, s. 117-127; Megnin, *Etudes Sur l’Islamisme Et Jes Mariages Arabes*, Paris, s. 152.

¹⁹ Nevzat Toroslu, “Kadın Kaçırma”, *Türk Hukuku ve Toplumuna Üzerine İncelemeler*, ed. Adnan Güriz ve Peter Benedict, Ankara: Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları, 1974, s. 413-467.

²⁰ Gamze İlaslan, “Abduction of Women and Elopement in the Nineteenth Century Ottoman Nizamiye Courts”, (Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2015), s. 104-105.

döneminde kız kaçırma cezası ilk kez 1851 Ceza Kanunu'nda değil 1840 Ceza Kanunu'na eklenmiştir.²¹

Gamze İlaslan'ın kız kaçırma konusunda Osmanlı Devleti'nin son dönemini ele aldığı çalışması ise her ne kadar XIX. yüzyıl başlığını taşıyorsa da, II. Bayezid'in kanunlarına kadar geri gitmiştir.²² İlaslan'ın çalışmanın başlığını taşıyan Nizamiye Mahkemeleri kayıtlarının yer aldığı *Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye*'nin belgelerine yer vermemesi önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

Kız kaçırma ile ilgili tarih çalışmaları müstakil olarak bu konuyu ele almamakta ancak farklı konular üzerine çalışan eserlerin içinde geçmektedir. Önemli bir örnek Selim Deringil'in, 19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde ihtida ve irtidad konusunu işlediği çalışmasında yer alan kadın kaçırma davalarıdır. Verdiği örneklerde Selanik Vakası ile Doğu Anadolu'daki Ermeni kadınların kaçırılması ve bunların din değiştirmeleri üzerine odaklanmıştır. Deringil'e göre ihtida olaylarında asıl mesele belgelerin bize söylemedikleridir. "Yapılmaması" emirlerinin belgelerde sürekli tekrarlanması aslında istenmeyenlerin yapıldığının açık işaretidir. Hükümetin yasaklamalarına rağmen gayrimüslimlere din değiştirilmekteydi. Ermenilerin din değiştirme meselesi tamamen hayatta kalma taktiğidir. Bunun en açık göstergesi de çoğunun tehlike geçtikten sonra eski dinlerine dönmesidir. Bazıları ise Müslüman kalmaya devam etmiştir.²³

Son olarak Fatih Öztop'un 1908-1916 yılları arası Aydın Vilayeti Suç Cetvelleri'ne dayanarak yaptığı çalışma her ne kadar tarih olarak tezimizin kapsamı dışında kalsa da verdiği bilgiler önemlidir. Makalede, incelediği süre içinde kaç tane vaka meydana geldiği, kaçırmanın niye yaşandığı, faillerden kaç tanesinin yakalanıp-yakalanmadığı, meslekleri, dinleri, ve medeni halleri gibi bilgiler istatistikî bir şekilde yer almaktadır. Öztop'un yaptığı araştırmaya göre Osmanlı son döneminde eşkıyalık hareketlerinin çokça yaşandığı Aydın vilayetinde aylık ortalama 26,64 kadın kaçırılmaktadır. Evlenme amacıyla kaçırılanların oranı % 38,87'dir. Kaçıranların büyük

²¹ Toroslu, "Kadın Kaçırma", s. 431; İlaslan, "Abduction on Women", s. 179. (hem Toroslu hem de İlaslan bu tarihi vermektedirler.) 1840 Ceza Kanunu'na eklendiğine dair belge için bkz. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, Cevdet Adliye (C. ADL), 94/5665, 1 Nisan 1841/8 Safer 1257.

²² İlaslan, "Abduction of Women", s. 101-109.

²³ Selim Deringil, *19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde İhtida ve İrtidad*, çev. Ayşen Anadol-Taciser Ulaş Belge, İletişim Yayınları, İstanbul: 2017, s. 150-159 ve s. 318-326.

çoğunluğu ziraatle geçinen, gelir seviyeleri düşük ve 20-30 yaşlarında bekâr erkeklerdir.²⁴

Özellikle modern dönemdeki sosyolojik ve antropolojik çalışmalara bakılacak olursa, tarih olarak pek geriye gitmeseler de, tanımlar, sebeplerin incelenmesi ve kavramsal tartışmaları açısından değerlidir. Bu çalışmalarda ayrıca belli bölge ve kültürel gruplar üzerine odaklanmalar mevcuttur. Ubeydullah Ozan'ın çalışmasında Kocaeli'nin Kandıra ilçesine bağlı Kırkarmut ve Özbey köylerindeki kız kaçırma olayları ele alınmıştır.²⁵ Yazarın incelediği yerler Osmanlı'nın son döneminde Çerkeslerin göç ettiği bir bölgedir. Çerkesler arasında yaygın olan kız kaçırma günümüzde de bu bölgede varlığını sürdürdüğü izlenimini vermektedir. Nitekim Osmanlı Devleti'nin son döneminde de merkezden Sakarya ve Kocaeli illerinin idarecilerine gönderilen emirlerde bu bölgede kız kaçırmanın çok sık yaşandığı ve valilere bunun önüne geçilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Aynı şekilde Mahmut Tezcan, "Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi"²⁶ adlı makalesinde kız kaçırmanın tanımını, değişik isimlerini ve günümüz hukukundaki cezasını belirttikten sonra kız kaçırma vb. geleneklerin sürdürülmesini engellemek için çeşitli önerilerde bulunmaktadır.

Bu konuya antropolojik olarak yaklaşanların çalışmalarına bakılırsa bu olguyu tek bir kavramın üzerinden açıklamak acaba yetersiz mi sorusu akla gelir. Çalışmalarda birçok tekrar olsa da tanımlardaki bazı nüanslara dikkat çekmeleri açısından önemlidir. Mesela, İbrahim Yasa, eserinde kız kaçırmanın birkaç tanımını vermektedir.²⁷ Bunlardan ilkinin şöyle ifade etmektedir; istek veya rızası olmadan bir kadının bekâr veya dul bir erkek tarafından evlenme niyetiyle zorla kaçırılmasıdır. Kız kaçırma, ister tek tarafın, isterse iki tarafının da rızası bulunsun veya bulunmasın, evlenme ve dolayısı ile bir yuva kurmak amacı ile meydana gelen bir toplumsal olay olarak ifade eder. Bu tanımdan başka şöyle tanımları da mevcuttur: "Çok kere köyümüzde görülen kız

---

²⁴ Künye için bkz. 3. dipnot.

²⁵ Ubeydullah Ozan, "Kız Kaçırma Geleneğinin Sosyo-Kültürel Temelleri", (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999).

²⁶ Mahmut Tezcan, "Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi" *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, 2/6, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 2003, s. 41-49.

²⁷ İbrahim Yasa, *Türkiye'de Kız Kaçırma Gelenekleri ve Bununla İlgili Bazı İdarî Meseleler*, Ankara: Ajans-Türk Matbaası, 1962.

kaçırma olayları evlenme çağında bulunan bir kız ve erkeğin iki taraflı olarak aile veya ailelerine danışmadan yuva kurmasıdır.” Ve ayrıca “Kızı evinden dünür gönderip istemeden zorla veya çeşitli hile yollarına başvurarak, kandırarak götürmektir” şeklinde tanımlama yapan Yasa’ya göre bu tür evlilikleri normal evliliklerden ayıran husus aile üyelerinin görünüşte ve gerçekte kız kaçırmayı onaylamamalarıdır. Evlenme amaçlı kadın kaçırmının tecavüz vakalarından ayrılması gerektiğini savunan Yasa, kaçırmının bir evlilik şekli olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmektedir.²⁸ Nitekim nizamiye mahkemeleri kayıtlarının bir parçası olan mazbatalarda kız kaçırma olayları nev-i cürm (suçun türü) bölümünün altında yer alan hetk-i ırz (ırza geçme), fiil-i şeni (kötü fiil-ırza geçme) gibi kavramlarla açıklansa da fiilen mutlaka o anlamı taşımadığı açıklamalarda görülür. Evraklarda bu kavramlar ile bazen de sadece kız kaçırma olayları anlatıldığı görülmektedir.

Yasa, sonu tecavüzle biten vakaları kız kaçırma şeklinde tarif etmezken, Toroslu makalesinde kız kaçırmayı, kaçırılan kadınların rızası olsun olmasın, erkeğin evlenmek ve şehvî duygularını tatmin etmek maksadıyla ve alıkonulması sonucunda ortaya çıkan sosyal olay olarak ifade eder. Toroslu, Türkiye’de hem evlenmek amacıyla hem de şehvî duygularla kaçırılma yaşandığı kabul eder. Ancak en çok rastlanılan kaçırma çeşidinin evlenmek düşüncesiyle yapılan kaçırılma olduğunu vurgular.²⁹

Kız kaçırma konusundaki araştırmaların önemli bir kısmı sebepleri üstünde durmaktadır. Bunlara göre kültürel-toplumsal ve ekonomik sebepler ön plana çıkmaktadır. Bozkurt Güvenç, kaçırmının sebeplerine inerken, ailelerin anlayamadıkları durumlarda devreye girdiğini, yani bir tür emrivaki durum olduğunu belirtir. Hatta kız kaçırma tabirinin doğru olmadığını söyler. Ona göre kadının kendi isteği ile kaçması, oturma-kalması veya bohçasını hazırlayıp kaçırılmayı beklemesi kaçırma olarak tarif edilemez. Yoksa nikâhın bir tür rıza (razı olma) durumu olduğuna göre her evliliğin bir ölçüde kaçma ya da kaçırılma şeklinde isimlendirilebileceğini ifade eder.³⁰ Güvenç, her evliliği bir tür kaçma şeklinde ifade ederken, kadınların gönülsüz olduğu durumlarda yapılan kaçırılmaları göz ardı etmektedir.

---

²⁸ Yasa, *Kız Kaçırma*, s. 2-3.

²⁹ Toroslu, “Kadın Kaçırma”, s. 415-416.

³⁰ Bozkurt Güvenç, “Geleneklerden Kalıntılar: Başlık, Berdel, Kız Kaçırma, Kuma ve Amca-Kızı Evliliği” *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1, (1993), s. 46.

Lütfi Sezen ise kız kaçırmaya farklı bir bakışla düğünsüz evlenme ismini vererek yine ekonomik sebeplerini ön plana çıkarmış ve bu ismi kullanmıştır. Ailenin evliliğe karşı çıkması durumunda kız kaçırmanın meydana geldiğini, fakat en çok da kadının ailesinin başlık parasını istemesi ve akabinde erkeğin kızla anlaşarak kızı kaçırdığını belirtir. Kızın rızası olmadan da bazı durumlarda kız kaçırma olaylarının yaşandığını, bu durumda erkeğin yakınlarından yardım aldığını ve bunun da aileler arasında husumete sebep olduğunu aktarır.³¹

Sebeplere bakan yazarların üzerinde durduğu başlıklar genellikle İbrahim Yasa'nın da eserinde zikrettiği konularla hemen hemen aynı gibidir. Yasa, çeşitli başlıklar üzerinde durmuşsa da bizim ekonomik sebeplerde üzerinde en çok duracağımız konu devletin ve cemaatlerin raporlarında da ortaya çıkan ekonomik meseledir. Ancak ekonomik sebeplere gelmeden toplumsal, kültürel ve dinî sebepleri de sayabiliriz.

Toplumsal sebeplerin başında ailelerle ilgili olan meseleler söz konusu olmaktadır. Geleneksel Anadolu ailelerinde erkeklerin tek kadınla evlendiği ve ataerkil bir yapının hüküm sürdüğü kaynaklardan da anlaşılmaktadır. Fakat ailede karı-kocanın herhangi birinin ölümünde geride kalan şahıs kendi isteğinin yanı sıra hem aile ekonomisi hem de toplumsal baskılar yüzünden tekrar evlenir. Yasa'ya göre bu durum kadının veya kocanın ilk evliliklerinden olan kız ve erkek çocukları “bir an önce huzura kavuşmak düşüncesiyle” kaçmayı veya kız kaçırmayı teşvik etmektedir.³²

Köylerde kız kaçırmaların yaşanmasının başka önemli sebeplerinden biri de aileler arasında yaşanan geçimsizlikler, kavgalar, dargınlıklar vb. nedenleri sayabiliriz. Köylerde yaşayan aileler genellikle aynı kabileden veya aynı aileden meydana gelmektedir. Komşu köyler arasında bazen su, tarla, otlak ve hayvan meseleleri gibi problemler sonucunda kavga-dövüş yaşanabilmektedir. Bunun sonucunda aileler birbirlerine kız alıp vermek istemez. Birbirleriyle anlaşmış küskün ailelerin çocukları bu durumda kaçışmaktan başka bir çare bulamaz. Bu kaçmalardan bazıları ailelerin

---

³¹ Lütü Sezen, “Türkiye’de Evlenme Biçimleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 27, (2005), s. 187.

³² Yasa, *Türkiye’de Kız Kaçırma*, s. 17.

barışmasına sebep olabiliyorken, bazılarının da ise kan davası gibi ağır sonuçlara yol açabilmektedir.³³

Literatürün vurguladığı kız kaçırma sebeplerinin bir diğeri ise ekonomiktir. Başlık parasının yüksekliği sebebiyle tarih boyunca kız kaçırma veya kaçışma yaşanmış ve hâlâ da devam etmektedir. Kültürel unsurlar gibi duran başlık parası, kalın ve çeyiz gibi olgular özellikle dar gelirli ailelerde veya ekonomik buhran zamanlarında evlilik yaşına gelmiş bireyler için ciddi sorun teşkil etmiş, norm olan düğün süreçlerini geciktirmiştir.³⁴ Başlık parasının alınmasının sebeplerine değinen çok sayıda çalışma vardır ve birçok faktör öne sürmektedirler. Bu sebepler şöyle sıralanabilir: bir gelenek oluşu, çeyiz parasının karşılanması, annenin süt hakkı, bekâretin korunması, baba hakkı, kadının giderlerinin karşılanması, velayet hakkının devri, işgücü kaybının devri, soyun sürekliliğini sağlamak gibi başlıklar altında incelenebilmektedir.³⁵ Bir de bir sosyal güvence olarak medeni kanunun etkisini göstermediği bölgelerde evlilik kurumu için önem arz ettiği söylenmektedir.³⁶ Mahmut Tezcan ise ilginç bir tespitle daha bulunarak, başlık parasının zengin ailelerde fazla, fakir ailelerde ise az olmasının farklı gelir katmanları arasında evliliği sınırlamış ve bu şekilde mevcut toplumsal tabakalaşmanın korunduğunu söylemiştir.³⁷

Kız kaçırma ile ilgili bu kısıtlı literatüre bakıldığında birçok eksik göze çarpmaktadır. Öncelikle Osmanlı'nın çok cemaatli yapısına uygun olarak cemaatler arası kız kaçırma konusu az sayıda tekil davalar üzerinden bakılmıştır ve daha fazla örneklendirmeye ihtiyaç vardır. İkinci olarak sosyolojik ve antropolojik yaklaşımlardaki araştırmaların genel olarak içine düştükleri hata ekonomik ve kültürel (evlenmek istenilen kadının ailesinin izin vermemesi gibi) sebepleri öne sürerek kız kaçırmanın kadınların istek ve sözlerine bakmaksızın bir zorunluluk olarak göstermeleridir. Her ne kadar evlilik maksadıyla kaçırılma olsa bile kadınların (ve ailelerin) iradesi dışında gerçekleşen kaçırılmalar görülmekte ve sonuç olarak da adli vakalara dönüştüğü durumlar belgelerde önemli sayıda mevcuttur. Tanzimat sonrasında rastladığımız bu dava kayıtlarında daha önce çok rastlanmayan detayda sorgu kayıtları ile

³³ Yasa, *Türkiye'de Kız Kaçırma*, s. 17.

³⁴ Güvenç, "Geleneklerden Kalıntılar", s. 44.

³⁵ Tezcan, *Türk Kültüründe Başlık Parası Geleneği (Kültürel Antropolojik Geleneği)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998, s. 21-24.

³⁶ Bozkurt Güvenç, "Geleneklerden Kalıntılar", s. 43-48.

³⁷ Tezcan, *Başlık Parası*, s. 24.

karşılaşılmaktadır. Dolayısıyla bu sorgu kayıtları kısıtlı ve sorularla yapılandırılmış da olsa kadınların sesini duymamıza yardımcı olmaktadır.

Bu davaların örneklendirdiği bir başka mesele ise hukuk reformlarının pratiğe yansımalarıdır. Bu kayıtlar üzerinden genel olarak yeni kanunların pratiğini, yeni mahkemelerin işleyişlerini, davaların ve dolayısıyla reformların, gündelik hayata geçiril(eme)mesini izlemek mümkündür. Tanzimat özellikle merkezileşme ve hukukta modernleşme diye tarif bulmaktadır. Ancak dava örneklerinden yola çıkarak bunu uzun bir süreç olduğu ancak aşamalı olarak pratiğe yansıdığı ve her bölgede aynı zamanda gerçekleşmediği görülmektedir.

Bireysel dava kayıtlarının yanı sıra Tanzimat döneminde devletin toplumsal hayatı düzenlemede daha etkin rol alma isteği, reformların yerelde yaygınlaştırılması ve bunları denetleme çabalarının sonucu olarak oluşturulan komisyon raporları ve cemaatlerin evlilikler hakkındaki raporlar göze çarpmaktadır. Bu raporlar bir taraftan devletin toplumsal hayata müdahilliğini gösterirken diğer taraftan da dönemin kız kaçırma ve evliliklere yönelik kendi analizlerini bize aktarması açısından önemlidir.

Kullanılan kaynak konusunda ise Osmanlı Arşivi'nde analitik tasniflenen (özetleri verilen) arşiv belgeleri üzerinden araştırma yapıldığında kız kaçırma başlıklı çok sayıda belge karşımıza çıkmaktadır. Sadece özetleri verilen kız kaçırma konulu belgelerde belgenin derinliğine inilmemesinden dolayı kaçırılma sebepleri ancak belge okunduğunda anlaşılmaktadır. Bu sebeple yapılan araştırma sonucunda belgeler dikkatle bir şekilde okunup içinde evlenme niyeti olan kız kaçırma örnekleri araştırmaya dahil edilmiştir. Yani tecavüz (dağa kaldırma şeklinde ifade edilen) veya eşkıyalık olarak değerlendirilebilecek örnekler çalışmaya dahil edilmemiştir. Belgelerde idareciler ile sanıkların ve tanıkların evlilik maksatlı ifadeleri varsa belge kullanılmıştır. Bu usul bütün çalışma boyunca uygulanmıştır. Aynı şekilde ceza kanununda da evlilik maksatlı kız kaçırma cezası çalışmada yer almıştır.

Kız kaçırma davalarında kullanılan arşiv kaynaklarının en önemli belge grubundan birisi Meclis-i Vâlâ belgeleridir (MVL). Ali Akyıldız'ın, Tanzimat'a karşı olan muhaliflerin susturulduğu bir mahkeme olarak adlandırdığı Meclis-i Vâlâ, Tanzimat dönemi kanun ve nizamların hazırlandığı bir reform meclisi görevi

görmüştür.³⁸ Bu nedenle kız kaçırma cezasının yeni ceza kanununa eklenmesi bu meclis aracılığıyla olmuştur. Ayrıca nizamiye mahkemeleri kurulması öncesinde taşrada yapılan sorgu kayıtları Meclis-i Vâlâ'ya gönderildiğinden –eğer varsa- istintaknameler (sorgu kayıtları) de bu tasniftedir.

Bir başka tasnif grubu da nizamiye mahkemeleri kayıtlarının yer aldığı Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye belgeleridir (DA). Dosya Envanter Sistemi (DES) şeklinde kayıt altında bulunan bu belgelerin özeti bulunmayıp dosya usulü şeklinde araştırma yapılabilmektedir. Arşivde bulunan bu dosyalar taranmış olup kız kaçırma barındıran örnekler araştırmaya dahil edilmiştir.

Devlet merkezi olarak tanımlanabilecek Babıali'ye ait olan Sadaret evrakının (örneğin A.MKT gibi) da araştırmada önemli bir yer tuttuğunu söyleyebiliriz. Merkez evrakı olarak tanımlanan Sadaret evrakında taşrada oluşturulan ve mahkeme görevi yürüten meclislerin aldıkları kararların mazbataları bulunmaktadır. Yani Tanzimat sonrası Meclis-i Vâlâ'nın küçük birer örneği olarak tanımlanan kaza meclisleri, eyalet meclisleri gibi yapıların kayıtları bu tasnifte bulunmaktadır.

Padişahın sözlü ya da yazılı emri anlamına gelen İrade'lerin (Örneğin İ.MVL) olduğu tasnif ise merkezî yapı içerisinde son sözü söyleme hakkı olan padişahın emri anlamını taşıdığı için önemlidir. Tanzimat reformlarını halka anlatmak ve uygulamakla görevlendirilen müfettişlerin ve bu amaçla kurulan İmariye Meclislerinin kayıtlarına ait raporlar bu fonda bulunmaktadır.

Konuyla ilgili genel olarak kullanılan temel kaynaklar bahsedildiği üzere mahkeme kayıtları, istintaknameler (sorgu kayıtları) ve müfettiş raporlarıdır. Fakat bu kaynakların bize neler söyleyip neler söylemediği önemlidir. Öncelikle kız kaçırma vakaları ile ilgili kullanılan temel belge olan istintaknameler elbette bir taraftan resmi bir belge olma niteliği taşıırken diğer taraftan da toplumun sıradan insanların sesinin duyulabileceği bir evraktır. Yani daha önceki kadı sicillerinde sesini ancak kadının ağzında duyabileceğimiz alt kesimden bireylerin ve kadınların sesi istintaknamelerin diyalog biçiminde sundukları soru cevaplar sayesinde ilk ağızdan okunabilmektedir. Ancak bunlarda da mutlaka devletin resmi dili ve kalıplaşmış ifadelerin bulunduğunu

---

³⁸ Ali Akyıldız, “Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye”, *DİA*, C. 28, s. 250-251.

akılda tutmak gerekir. Bununla beraber mesela öğretilmiş cevapları, belli emellerle veya baskı ve korku altında söylenenleri deşifre etmek zordur.

Çalışmada davaların ortaya çıkışları ve sonuçlarına odaklanılmış hikâyeler irdelenmemiştir. Buna rağmen mahkeme kayıtları ve sorgu kayıtlarındaki ifadelerden hareketle kullanılan kaynaklarla ilgili bazı değerlendirmeler yapmak mümkündür. Öncelikle görevlilerin sorgulamadan önce olay hakkında güvenlik birimlerinden malumat aldıkları ve davacı ile davalı hakkında araştırma yaptıkları görülmektedir. Davalar sonuçlanmadan önce yapılan resmi yazışmalarda kız kaçırın kişilerin bunu tecavüz maksatlı kaçırdığı yazılı olsa da ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla bunlardan bazılarının –bu tezde incelenen örneklerde- evlenme maksatlı kaçırdığı görülmektedir. Mahkemeye taşınan ve sonu tecavüzle biten vakalarda –ebe kontrolü yaygındır- memurlar, kadınları, tecavüz eden kişilerle evlendirmek istemişse de kadınların evlenmeyi kabul etmedikleri örnekler de vardır. Yazışmalarda kaçırılan kadınlar için kullanılan ortak ifadelerden biri onların ehl-i iffet (ahlaklı, iffetli) sahibi olduklarıdır. Kız kaçırın erkekler için ise sorgu memurlarının (müstantik) sorgulamanın başında sordukları sorular aynı kalıbı taşımakla beraber olayın gidişatına göre soruların değiştiği izlenebilmektedir. Sorgu kayıtlarının kağıda anında geçirildiği davacıların ve davalıların kullandığı ifadelerdeki anlatım bozukluklarından ve parmak izlerinin sorgu kaydında olmasından dolayı anlaşılmaktadır. Mahkeme kayıtlarının Nizamiye Mahkemeleri'nin üç aşamadan oluşan yargılama sistemi sayesinde davacı ve davalıların birden fazla sorgulamaları yapılmıştır. Sorgu memurlarının yanında yargılamanın bütün aşamalardaki dava kayıtlarının bulunmaktadır. Bu sayede memurlar kişilerin daha önceki ifadeleriyle bir üst mahkemede alınan ifadeleri arasında çelişkileri görme imkânı bularak bu kişiye sormaktaydılar. Mahkemelerin işleyişi sebebiyle davanın bir üst mahkemeye taşındığı durumda davanın üzerinden zaman geçmesi sebebiyle ifadelerin değiştiği veya daha da ayrıntılı bir hale geldiği görülmektedir. Ayrıca sorgu sırasında memurlar gerekli gördüğü takdirde tanıkları ve sanıkları yüzleştirmişler (muvacehe usulü) ve bunu evraka kaydetmişlerdir. Öğretilmiş olabilecek cevaplar ise özellikle sonuca doğru görülmektedir. Birden fazla sanığın olduğu davalarda memurların sorgulamaları karşısında suçunu kabul etmeye yakın olan sanıklar ceza almamak için “aklımız ermedi” ve “köylüyüz aklımız ermedi” gibi ortak ifadeler kullanmışlardır. Davacı olan tarafın ise –ailesi gibi yakınlarıyla- mahkemede aynı ortamda bulunmadığı

halde ortak ifade verdikleri ve bunu daha önceden kararlaştırdıkları anlaşılmaktadır. Sorgu kayıtlarının uzun uzadıya tutulmasına ve davacı ile davalı/ların bazen birden fazla ifadeleri alınmasına rağmen muğlak kalan bazı yönler de yok değildir. Örneğin çoğu davada davayı kimin açtığı belli değildir. Sanıklara nasıl yakalandığı ile ilgili sorular sorulmamaktadır. Tecavüzle biten vakalarda kadına verilmesi kararlaştırılan bekâret tazminatının verilir verilmemesi hakkında resmi yazışmalarda bir ifade bulunmamaktadır.

Sonuç olarak kız kaçırma davaları üzerinden Tanzimat sonrası kurulan mahkemelerin işleyişi ve çıkarılan yeni ceza kanunlarının tatbiki hakkında daha geniş bilgiler elde edilebilir. Devletin modernleşme sürecinde hükümet sadece kız kaçırma kanunlarını detaylandırmakla sınırlı kalmamış kız kaçırma sebeplerine de eğilmiş, gündelik hayatın bir parçası olan düğün ve evlilik masrafları gibi kültürel hayatın bir parçası olan geleneklerle de ilgilenmiştir. Ayrıca eşitlik prensibinin uygulamasında Müslüman ve farklı cemaatlerden olan çiftlerin davalarına bakmak dönemin reformlarının pratiğe geçmesi sürecini de aydınlatmaktadır. Bu çerçevede bu çalışmanın birinci bölümünde örnekleriyle beraber Tanzimat öncesi ve sonrası kız kaçırmanın hukuki yönü anlatılmaya çalışılacaktır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için Tanzimat öncesi ve sonrası ceza kanunu, cezalandırma ve mahkemeleşme süreçlerinin de bilinmesi gerekmektedir. Bu sebeple davaların yanı sıra hukuki gelişmelere de değinilmiştir. Çalışmada 1840, 1851 ve 1858 ceza kanunnamelerinde kız kaçırma suçunun cezası örnekler üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır Kız kaçırmanın nasıl gerçekleştiğini görebilmek adına nizamiye mahkemelerine ait sorgu kayıtlarına uzan uzadıya yer verilmiştir. Bunun haricinde. Girit vilayetinin Osmanlı Devleti'nde uygulanan ceza kanununda yer alan kız kaçırma maddesinden farklı bir cezalandırma uygulamak istediği fakat bunun niçin kabul edilmediği incelenmeye çalışılacaktır.

İkinci bölümde Tanzimat dönemi raporlarında zikredilen kız kaçırma sebepleri ve buna karşı alınan önlemler anlatılacaktır. Raporlarda yer alan evlilik masraflarının hem devlet katında hem de gayrimüslim cemaat arasında nasıl tartışıldığını ardından bir asayiş olayı olan kız kaçırma önlemek ve nüfusun artması adına hükümet tarafından masrafların düşürülmeye çalışıldığı gösterilecektir. Ekonomik nedenler haricinde toplumun kendi iç dinamiklerinden doğan bazı kız kaçırmanın yine meydana geldiği bu bölümde görülmektedir. Sosyal ve dinî sebeplerle hem Müslüman hem de

gayrimüslim cemaat arasında yaşanan bu kız kaçırma lar yine Tanzimat dönemi reformları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Ancak detaylı olarak davaların nasıl geliştiğine bakmak ve birden fazla örnek incelemek daha doğru tespitlere yapılmasına yardımcı olacaktır. Sonuç olarak bu çalışmada kız kaçırma ile ilgili literatürde karşılaştığımız tekil vakalar üzerinden yapılan bir çıkarsama olmayıp, bu tarihler içerisinde okunmuş daha birçok davanın bütünlüklü ve izlenebilir olan –toplamda 34 dava– örneklerini içerecektir. Dolayısıyla da kız kaçırma ile ilgili konularda daha kapsamlı ve tutarlı sonuçlar çıkarmaya yarayacaktır.

1. BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE KIZ KAÇIRMANIN HUKUKİ YÖNÜ

Osmanlı devletinin klasik döneminde ceza kanunu bütün ülkede geçerli olup kadılar, şeriatı tamamlamak için kullanmaktaydılar. Öldürme, tecavüz, hırsızlık, eşkıyalık gibi suçlar için idam ve sakatlama emrederken, bu cezaların para cezasına çevrilmesini yasaklamaktaydı. Bedensel cezalar el veya bacak kesilmesi, kürek çekme ve değnekle dövülme şeklinde gerçekleşmekteydi. Yetkililer şüphelileri veya suçluları itirafa zorlamak için işkence uygularken, işkence sonucu ölenler araştırma konusu olmazdı.³⁹

Oysa modern devlete geçiş sürecinde suç ve ceza kavramlarında bir dönüşüm tartışması başlar. Avrupa'da da cezalandırma modern öncesi dönemde bedenî cezalarla gerçekleştirilmiştir. İnfazlar halka açık şekilde törensel bir şekilde icra edilerek topluma gözdağı verilirken, iktidarın da gücü gösterilmek istenmekteydi. Bu cezalandırmaların iki temel amacı bulunmaktaydı: genel ve özel önleme. Genel önlemede bireylerin toplum önünde cezalandırılması diğer bireyleri suç işlemekten alıkoyma amacını taşırken, özel önlemede ise bedene yönelik kişisel cezalandırma yöntemiyle bireyin bir daha suç işlemesini engelleme amacı taşımaktadır. Bireylerin cezalandırılması sonucu toplum içinde yer bulamamaları ve yeniden suç işlemeye zorunlu bir ortam doğurması sonucu konu filozoflarca tartışılmaya başlanmış ve cezaların daha hümaniter bir zemine oturtulması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Aydınlanma döneminde cezalandırılmanın kişiyi ıslah etme ve onu toplumda yeniden yaşayabilecek ve yer edinebilecek bir birey haline getirme fikri üzerinde uzlaşıldı.⁴⁰ Locke (ö. 1704), insanın sosyal bir varlık olduğunu ve onu toplumdan izole etmenin topluma bir fayda sağlamayacağını savunan görüşleri ile Beccaria'nın (ö. 1794) önünü açmıştır. Beccaria da suçu önlemenin ilk planda olduğu bir sistem önererek ceza adaletinin işleyişine yeni bir boyut kazandırmıştır. 18. yüzyılın sonu 19. yüzyılın başından itibaren hükümlülerin işledikleri suçun türü ve ıslah olmaya yatkınlıklarına göre sınıflandırılması da Beccaria gibi hukukçuların fikirleri doğrultusunda tartışılmaya ve kısmen uygulanmaya

³⁹ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, 20. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 80.

⁴⁰ Pınar Bacaksız, "Cezalandırma ve Toplumda Yeniden Kazandırma", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 18, Özel Sayı, 2016, s. 4917-4918.

konmuştur.⁴¹ Fransa’da 1789 Devrimi sonrasında hukuk ve mahkeme sistemlerinde köklü yenilikler yapılmıştır. Napolyon’un Avrupa’yı istilası, Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkan yeni mahkeme sistemi ve modern ticaret ve medeni kanun gibi kodların yayılmasına vesile olmuştur.

Avrupa’da ceza müesseselerinde yaşanan bu dönüşümün Osmanlı gündemine taşınması Tanzimat döneminde olmuştur. Tanzimat Fermanında altı çizilen en önemli hususlar can, mal ve namusun teminat altına alınması ile siyaseten katl ve müsaderenin kaldırılması gibi temel haklar çerçevesinde takdim edilen “kanuna uygunluk” ilkesiydi.⁴²

Hukuk reformlarının bir kısmı cezalandırma ile ilgiliyken diğer konu mahkemeleşme sürecidir. Osmanlı klasik döneminde mahkeme tek hâkimli ve tek derecelidir. Osmanlı mahkemesi hem şer’î hem de örfi davalarda tek yetkili konumdadır. Yargılama kadı tarafından yapılmaktaydı. Çok üyeli bir yapıya sahip Dîvân-ı Hümâyûn yüksek mahkeme görevini gördüğünde yargılama Rumeli Kazaskeri tarafından yapılır, diğer bir Dîvân üyesi Anadolu Kazaskeri ise sadece izleyici konumunda bulunurdu.⁴³ Tanzimat dönemi ile beraber Osmanlı mahkemesinde köklü değişiklikler yaşanmıştır. Bu dönemde hukuk alanında yapılan değişikliklerde Fransız adli sisteminin önemli etkisi bulunmaktadır. 1850 tarihli Ticaret kanunu, 1858 tarihli Ceza Kanunu ve 1864 Vilayet Nizamnamesinin ilan edilmesi ile 1868 yılında Meclis-i Ahkâm-ı Adliye’nin Şûrâ-yı Devlet ve Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye şeklinde ikiye ayrılması gibi yeni kanunlar ve kurumların birçoğu Fransa’dan ya aynen ya da örnek alınarak uyarlanan kanunlar ve kurumlardır.⁴⁴

Fransız mahkemeleri örnek alınarak Tanzimat döneminde kurulan sistem tek hâkimli mahkemeler yerine birden fazla hâkimin mahkemede bulunduğu toplu hâkim sistemine geçmiştir. Toplu hâkim sisteminin ortaya çıkışı Tanzimat sonrası İstanbul’da kurulan Tahkikat Meclisleri’yle başlar. Fakat bu alandaki en geniş kapsamlı ve köklü reformlar 1864 yılında ilan edilen Vilayet Nizamnamesi çerçevesinde ceza ve hukuk

---

⁴¹ Bacaksız, “Cezalandırma”, s. 4922-4923. Beccaria’nın görüşleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Cesare Beccaria, *Suçlar ve Cezalar Hakkında*, çev. Sami Selçuk, 5. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2016.

⁴² Gültekin Yıldız, *Mapusâne-Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni (1839-1908)*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2012, s. 66.

⁴³ Mehmet Akif Aydın, “Mahkeme (Osmanlı Dönemi)”, *DİA*, C. 27, .s. 341-342.

⁴⁴ Ekinci, *Osmanlı Mahkemeleri*, s. 59-91.

mahkemeleri olarak görev alan ve devletin bütün sınırları dahilinde kurulan Nizamiye Mahkemeleri ile gerçekleşmiştir.⁴⁵ Ancak Tanzimat döneminde kurulan mahkemelerle beraber şer'î mahkemeler ortadan kalkmamış, Ticaret Meclisleri ve Taşra Meclislerinin kurulmasıyla görev alanı daralmaya başlamıştır. Şer'î mahkemelerin varlığı sürmekle beraber kız kaçırma davaları yeni kurulan mahkemelerde görülmeye başlanmıştır. Şer'î mahkemelerde ise miras paylaşımı, nafaka, boşanma, nikâh ve alacak-verecek gibi davalar görülmeye devam edilmiştir.

1.1. Tanzimat Dönemi Öncesi Hukukta Kız Kaçırma

Tanzimat dönemi hukuki yenilikleri ve özelde de kız kaçırma ile ilgili kanunları daha kapsamlı anlayabilmek için önceki dönemlere bir göz atmak gerekir. Osmanlı Devleti kendisinden önceki Türk-İslam devletleri gibi İslam ceza hukukunu uygulamıştır. Fakat kendinden önceki devletlerden farklı olarak padişahlar örfi kanunlara dayanan kanunnameler çıkarmışlardır. Kanunnameler, ihtiyaca göre parça parça ilan edilerek resmî görevlilere ve mahkemelere gönderilmiş ve bir sureti aynen veya özetlenerek kadı sicillerine kaydedilip sonraki dönemde de kullanılması imkânı sağlanmıştır.⁴⁶

Osmanlı'da suç ve ceza hükümlerini içeren ilk kanunname Fatih Sultan Mehmed (hd. 1451-1481) zamanında çıkarılmıştır. Osmanlı'nın bütün kanunlarına esas teşkil edecek olan bu kanunnamenin üç bölümü ceza hukukuna aittir. Birinci bölüm zina ve benzeri suçlara, ikincisi dövüşme ve katle, üçüncüsü ise içki içme, hırsızlık ve iftira suçlarına aittir.⁴⁷ Fakat kız kaçırma cezası ile ilgili bir hüküm bulunmamaktadır. Osmanlı ceza hukukunun kız kaçırma ile ilgili maddeleri ilk defa II. Bayezid döneminde rastlanır. Ancak Osmanlı ceza sisteminin İslam ceza hukuku üzerinden kurulduğu düşünülürse bu çok da şaşırtıcı değildir. İslam ceza hukukunda kız kaçırmanın cezası ile ilgili kesin bir hüküm belirtilmemiştir. Fakat bu, kız kaçırmanın cezasız kalacağı anlamına gelmez. Kız kaçırma umumi adaba ve aile düzenine karşı suç kapsamında değerlendirildiği için, kız kaçırın kişi İslam ceza hukukunun üç ana kısmından biri olan

⁴⁵ Aydın, "Mahkeme (Osmanlı Dönemi)", s. 344.

⁴⁶ Mehmet Âkif Aydın, "Kanunnameler ve Osmanlı Hukuku'nun İşleyişindeki Yeri", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. XXXIV, İstanbul, 2004, s. 40-41.

⁴⁷ Ahmet Akgündüz, "Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku", s. 12.

ta'zir cezasına çarptırılmaktaydı.⁴⁸ Bilindiği üzere İslam ceza hukuku (ukubat) suç ve cezalar üç ana başlıktan oluşuyordu: had, cinayet ve ta'zir. Ta'zir, kelime anlamıyla “çevirmek, alıkoymak ve ıslah etmek demektir. Hukuk terminolojisinde ise had ve kısas cezaları dışında kalan, miktarı ve keyfiyeti Kur'an ve sünnet tarafından tespit edilmeyen suç ve cezalar demektir.” Ta'zir cezaları İslam ceza hukukunda ülü'l-emre yani hükümdara bırakılmıştır. Zamanın yasama organları-hükümdar- tarafından ve şer'î daire çerçevesinde karar vermek şartıyla cezası belirlenen ta'zir cezası, ihtardan idama kadar değişik cezaları mevcuttu.⁴⁹

Osmanlı kanunlarında kız kaçırmayla ilgili en eski kayıtlar II. Bayezid kanunnamesinde rastlanmaktadır. Fakat bu kanunnameye bakılmadan önce şunu belirtmekte fayda vardır: II. Bayezid ile hemen hemen aynı dönemlerde hüküm süren Alâüddevle kanunnamesinde de kız kaçırma ile ilgili ceza bulunmaktadır. Anadolu'da bir beylik olan Dulkadiroğulları'nın Sultanı Alâüddevle Bey'in (hd. 1480-1515) yayınladığı kanunnamenin Osmanlı kanunnamelerinden temel bir farkı bulunmamaktaydı. Fakat daha ağır cezalar içermekteydi.⁵⁰ Bu kanunnamenin 15. maddesinde kız kaçıran cinsî münasebette bulunanların ne şekilde cezalandırılacağı yazılırken, 16. maddede ise nikâh yapmak maksadı ile kız kaçıranların cezası belirtilmekteydi. Kız kaçıran kimsenin kaçırdığı kızı kendisine nikâh etmesi halinde, bu nikâhın geçersiz olduğu, ancak kızın velisi caiz gördüğü takdirde nikâhın sahih (geçerli) kabul edileceği belirtildikten sonra, nikâh, kaçıran ve kaçırılanın rızası ile gerçekleştirilmiş ise, ancak küfv (denk) olmaması halinde kızın velisinin buna itiraz edebileceği hükme bağlanmaktadır.⁵¹ Alâüddevle Bey'in kanunnamesini zikretmedeki sebep: bu kanunların uygulandığı bölgelerin Osmanlı egemenliğine geçtikten sonra da bir dönem bu kanunların uygulanmaya devam ettiği görülmektedir. Örneğin Alâüddevle Bey'in kanunnamesine benzer Bozok Sancak Kanunnamesi 1558 veya 1559 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Yine Dulkadiroğulları'na başkentlik yapan Maraş'ta

⁴⁸ Toroslu, “Kadın Kaçırmaya”, s. 428.

⁴⁹ Ahmet Akgündüz, “Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer'î Hükümleri”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, C. 12, S. 1, İstanbul, 1999, s. 8.

⁵⁰ Uriel Heyd, “Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun ve Şeriat”, çev. Selahaddin Eroğlu, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 26, 1984, s. 638; Akgündüz, “Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku”, s. 12.

⁵¹ Ömer Lütfi Barkan, *XV ve XVI'ci Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları*, C. I: *Kanunlar*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1943, s. 121'den naklen Toroslu, “Kadın Kaçırmaya”, s. 430.

(1530’larda Osmanlı’ya bağlanmıştır) Alâüddeve Kanunnamesi'nin kaldırılması 1563 yılını bulmuştur.⁵² Bu da bize modern öncesi dönemlerde hukukta farklar olduğunu hatırlatmaktadır. Feridun Emecen’e göre bu dönemde genel kanunnameler toplattırılıp çoğaltıldığı gibi, yeni ihtiyaçlar çerçevesinde alınan kararlar bir araya getirilmiş ve hukuk sahasında önemli adımlar atılmıştır. Bu yeni ihtiyaçların ortaya çıkmasında Osmanlı Devleti’ni tehdit eden ve dinî-siyasî bir görev edinen Safevilerin rolü önemlidir. 1500 yılından sonra ortaya çıkan bu tehlike hukuk alanında önemli gelişmelere yol açmıştır.⁵³

Osmanlı Devleti’nde idarî meselelere veya ihtiyaçlara cevap verebilme amacıyla padişah tarafından ferman veya berat şeklinde yayımlanan, vali ve kadıların uygulaması istenen hükümleri barındıran ferman-kanun mecmuasının en eskisi olan II. Bayezid kanunnamesinde⁵⁴ kız kaçırma, girişte de değinildiği gibi kız ve avret çekmek olarak isimlendirilmiştir. Bu kanunname ilk kez Osmanlı toplumunda kız kaçırmaya nasıl bir ceza uygun görüldüğünü göstermektedir. Kanunnamenin kız kaçırmayla ilgili olan yirmi altıncı maddesi şöyledir: “Kız ve avret çeküp gücile nikâh ettirene cebr ile boşadalar ve nikâh edenin sakalın keseler ve muhkem let edeler”.⁵⁵ Yani kız kaçırıp zorla nikâh yaptıran birinin, boşanması sağlanacak, nikâh kıydıran din adamının sakalı kesilecek ve aynı zamanda dövülecektir. Bu hüküm Kanuni Sultan Süleyman kanunnamesinde⁵⁶ ve I. Ahmed (hd. 1603-1617) kanunnamesinde aynı şekilde korunmuştur.⁵⁷ Ancak kanunnamelerde cezanın nasıl olacağı belirtilmiş olsa da klasik dönemde Osmanlı Devleti’nin en üst merkezî karar organı olan Dîvân-ı Hümayûn kayıtlarının yer aldığı mühimme defterlerinin hükümlerinden anlaşıldığı kadarıyla

⁵² Leslie Peirce, *Ahlak Oyunları, 1540-1541 Osmanlı’da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, çev. Ülkü Tansel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005, s. 420.

⁵³ Feridun Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan, Devlet ve Toplum*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, s. 255-256.

⁵⁴ Halil İnalcık, “Kanunnâme”, *DİA*, C. 24, s. 334.

⁵⁵ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri İkinci Kitap II. Bayezid Devri Kanunnameleri*, İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1990, s. 43. (Bu maddenin devamında bulunan “ve avretle dutılanın şer’an siyasetin edeler.” cümlesi zina ile ilgilidir.)

⁵⁶ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri Dördüncü Kitap Kanunî Devri Kanunnameleri Birinci Kısım Merkezî ve Umumî Kanunnameler*, İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1992, s. 297.

⁵⁷ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri 9/I. Kitap I. Ahmed Devri Kanunnameleri 9/II. Kitap II. Osman Devri Kanunnameleri*, İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1996, s. 495.

nikâhın feshedilmesi kanunnamelerle uyumlu, fakat kaçırana verilen ceza kanunnamelerde belirtilenden farklıydı.

Örneğin 1573 yılında Bosna eyaletine bağlı Vişegrad kazasında İbrahim ve Ali isimli tımarlı sipahiler İbrahim için Fatma'yı kaçırmıştır. Fatma'nın düğün günüdür. İbrahim yakalandığında ifadesinde nikâhlanmak maksadıyla Fatma'yı kaçırdığını söyler. Ceza olarak bu iki sipahi kürek cezasına çarptırıldığı gibi tımarları da ellerinden alınmıştır.⁵⁸ Yine 1576 tarihli bir hükümde Koçhisar kazasında Zıhar'ı Cihanşah kaçırmıştır. Dîvân-ı Hümâyûn tarafından verilen cevapta ise Cihanşah'ın yakalanması istenmiş ve İstanbul'a gönderilerek yine kürek cezasına çarptırılması emredilmiştir.⁵⁹

Kanunnamelerde kaçırılan kadının zorla nikâhlanması halinde boşanmasının sağlanacağı belirtilmişti. Fakat kaçırılan kadının velisinin olmadan nikâhın feshedilmesi, Kanuni döneminin meşhur Şeyhülislamı Ebüssuud Efendi'nin (ö. 1574) fetvasıyla ortaya çıkmıştır. Ebüssuud Efendi'nin devrine kadar Osmanlı'da Hanefi mezhebine göre veli izni olmaksızın buluğa eren kadın kendi iradesiyle evlenebilirken, 1544'te Ebüssuud Efendi, veli izni bulunmayan nikâhları geçersiz kabul eden fetvayı vermiştir. Bu kural ilk dönem ünlü Hanefi âlimi İmam Muhammed'in (ö. 805) görüşüyle aynı doğrultudadır. Fetva, Kanuni Sultan Süleyman tarafından kanun haline getirildikten sonra kadıların veli izni olmaksızın nikâh kıymaları yasaklanırken, nikâhlar kadı huzurunda kıyılmasa bile kadıdan resmî izinname alındıktan sonra imamlar veya din adamları tarafından kıyılabilirdi.⁶⁰

Bu yasakla beraber, nikâhlar resmî kayıtlara konu olmaya başlarken, nikâh kıymak isteyenler de resmî bir izinname ile kadıya veya mahalle ve köy imamlarına başvurmak zorunda bırakılmıştır. Sadece Müslümanlar değil aynı zamanda bazı gayrimüslimler de nikâhlarını kendi din adamları yerine devletin memurları olan kadıya veya imama kıydırdıkları şer'iyye sicillerinden anlaşılmaktadır.⁶¹ Genel kanı bu izinlerin bir örfî hukuk meselesi şeklinde tanımlanacağı çünkü, şer'i hukukta böyle bir

⁵⁸ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Bâb-1 Âsafî Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Mühimme Defterleri (A.DVNS.MHM. d), defter no. 22, hüküm no: 15, 23 Mayıs 1573/21 Muharrem 981.

⁵⁹ Osman Karataş, "3 Numaralı Mühimme Zeyli Rebiülevvel-Cemaziyelevvel 984/ Haziran-Ağustos 1576 (s.176-351)" (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü), 2010, s. 199.

⁶⁰ Ekrem Buğra Ekinci, "Osmanlı Hukukunda İzinname ile Nikâh", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 2, 2006, s. 47.

⁶¹ Ekinci, "İzinname ile Nikâh", s. 47.

zorunluluğun olmadığı ve dolayısıyla devletin evlenmeye müdahalesi olduğudur.⁶² Cin, evlenmek için kadıdan izin alınmasını tamamen örfi bir uygulama olarak değerlendirmektedir. Ona göre şer'î hukukta böyle bir uygulama yoktur. Nikâhın kadıdan izinsiz kısılması nikâhın geçerliliği için bir sorun teşkil etmez. Hatta bu konuda Ebüssuud'un bile "kadı izninin nikâhın geçerliliği için gerekli olmadığı" manasında fetvalarının olduğunu belirtir.⁶³ Aydın, kadıdan izin alınmadan nikâhın yasaklandığına dair Ebüssuud'un fetvaları olduğu halde onun devriyle başladığı fikrinin yanlış olacağını zira Ebüssuud'dan önce Şeyhülislam olan İbn Kemal'in (ö. 1534) fetvalarında da nikâhlarda kadı izni arandığını ifade eder. Devlet nezdinde kısılan nikâhlarda kadı izninin aranmasının Osmanlı'nın ilk devirlerine kadar geri götürülebileceğini fakat bunu bir kural olarak tarif edecek kadar kaynağın elimizde olmadığını söyler.⁶⁴

Aydın, kadı izni ile ilgili durumun hukukî bir çözüm olduğu konusunun tartışmalı olduğunu belirttikten sonra, Osmanlı devletinin belirli bir bölgesinde uygulanan Alâüddeve Bey Kanunu'nda zorla yapılan nikâhları geçersiz kabul etmektense resmî mezhebi olan Hanefî mezhebinin aksine diğer mezheplerin görüşleri doğrultusunda yapılan nikâhları geçersiz kabul ettiğini ve böylece hukukî ve sosyal sorunların halledildiğini belirtir.⁶⁵

Bu konuya Peirce, İslâmî tartışmaların dışında devletin tarihsel dönüşümünü takip ederek iktisadî-politik bir yorum getirmiştir. Peirce, Osmanlı Devleti'nin evliliklerde kadınların onayının gerekliliği konusundaki direnmesinde ailelerin evliliklerde söz hakkı sahibi olmak ve dolaylı olarak da devletin evlenme vergisini düzgün ve düzenli almak istemesiyle alakalı olduğunu belirtir.⁶⁶ Böylece devlet nikâhları kontrol altına alarak hem vergi gelirine katkıda bulunurken ama daha da önemlisi merkezileşme konusunda evlilik üzerinden bir adım atmaktaydı.

Velinin rızası ve nikâhta mevcudiyeti sonraki yüzyıllarda da evlilik konusunda önemli bir tartışma konusu olmaya devam etmiştir. 1844 tarihli Osmanlı

⁶² Halil Cin, *İslam ve Osmanlı*, s. 284.

⁶³ Halil Cin, *İslam ve Osmanlı*, s. 284.

⁶⁴ Mehmet Âkif Aydın, "Osmanlı Hukukunda Nikâh Akitleri", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 3, İstanbul: 1982, s. 7; Mehmet Âkif Aydın, *İslâm-Osmanlı*, s. 91 ve Alaaddin Aköz, "XVI. Yüzyıla Ait Bir Nikâh Defteri ve Bazı Değerlendirmeler", *İslâm, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Mûsikisi Dergisi (İSTEM)*, S. 3, 2004, s. 92.

⁶⁵ Mehmet Âkif Aydın, "İslam Hukuku'nun Osmanlı Devleti'nde Kanun Hukukuna Doğru Geçirdiği Evrim", *Türk Hukuk Araştırmaları Dergisi*, S. 1, 2006, s. 19.

⁶⁶ Peirce, *Ahlak Oyunları*, s. 422.

fetvahanesinden yazılan bir belgede ise velisi mevcut olan âkile (akıllı) ve baliğanın (bülüğa eren) nikâhının geçerliliği için veli izni olup olmamasının tartışmalı bir konu olduğunu belirterek, zamanın şartları sebebiyle Hicrî 951 (1544/1545) tarihinde Şeyhülislam Ebüssuud Efendi tarafından veli izni olmadıkça nikâhların geçerli olmayacağına dair bir maddeyi kanunnameye ekleterek, taşra müftülerine bu emrin yollandığını belirtmiştir. Ayrıca kadınların gayr-i küfvüne⁶⁷ (denk olmayan) varmasını engellemek için velilere, kendilerinden izinsiz kıyılan nikâhı kabul etmeme hakkı verilirken, fakat bir kadın küfvü (denk, benzer, eşit) olan bir kişiyi sevse ve onunla evlenmek istese, kadı izniyle nikâh kıyılabilir ve veli engel olamazdı.⁶⁸

1585 tarihinde Sofya ve Berkofça'da yaşanan bir dava bu tartışmaların pratikte nasıl sonuçlandığına dair erken bir örnektir. Sofya ve Berkofça kadılarına gönderilen bu hükümde, İbrahim isimli şahıs Hüsam'ın kızı Zülfü'yü kaçııp bir başka kazaya götürüp orada şahitlerin huzurunda nikâh kıymıştır. Kadının babası Hüsam ise kendisi olmadan yapılan bu nikâhın geçersiz olduğunu belirterek nikâhın feshini istemiştir. Kadı, nikâhı feshederek kadını babasının evine gönderir. Bunun üzerine İbrahim, mahkemeye tekrar başvurarak kadının nikâhlısı olduğunu, elinde fetva olduğunu ve Zülfü'nün kendisine geri verilmesini talep eder. Durum Dîvân-ı Hümâyûn'a arz olunur. Dîvân-ı Hümâyûn, İbrahim'in elinde fetva olsa dahi veli izni olmaksızın yapılan evliliğin geçersiz olduğunu kabul edip kadının babasına verilmesini emretmiştir.⁶⁹

19. yüzyıl davalarında nikâh kıyma ile ilgili bir başka tartışma konusu ise mezhep meselesidir. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nin bütün tebaasının mezhebi aynı olmasa da resmî mezhep Hanefilikti. Osmanlı yargısı da mahkemelerde bu mezhebin görüşleri doğrultusunda karar vermekteydi. Hanefi mezhebinde, başka mezheplerin tersine, zorla evlendirme ve boşanmaya zorlanma konusu hukuken geçerlidir. Ancak kız

---

⁶⁷ “Arapça bir kelime olarak Kefaet veya kifaet şeklinde de yazılan küfv kelimesi, lügatte evlenecek çiftler arasında dini, iktisadi ve sosyal seviye bakımından müsaviliğin (denkliğin) var olması anlamına gelir. Küfv mevzusu İslâm hukukçuları arasında tartışmalı bir konudur. Çünkü küfvde esas itibarıyla erkeğin kadına müsavi olması aranır da bazen istisnai durumlarda kadının da erkeğe müsavi olması gerektiği iddia edilmektedir. Bazı İslam hukukçuları, İslam'ın getirdiği eşitlik anlayışına aykırı olduğu gerekçesiyle kabul etmemişlerdir. Diğer İslam mezheplerinde az çok farklılıklar olmakla beraber Hanefi mezhebinde şu altı noktada denklik aranır. Soy, Müslüman oluş, dindar oluş, hürriyet, servet ve sanat. Bu noktada kadına müsavi olmayan erkek ona küfv sayılmaz.” Mehmet Karagöz, “Osmanlı Aile Hukukunda Küfvün (Denklik) Tatbikatı İle İlgili Bir Değerlendirme”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 1, İstanbul: 2000, s. 132-133.

⁶⁸ BOA, İrade, Mesail-i Mühimme (İ.MSM.) 3/38, 11 Mayıs 1844/22 R 1260.

⁶⁹ BOA, A. DVNS. MHM. d., no. 58, hüküm no. 374, 17 Mayıs 1585/17 Cemaziyevvel 993.

kaçırma davalarında kaçırılan kadınların zorla evlendirilmeleri kadınlar ve aileleri tarafından bir sorun olarak görülmekteydi. Osmanlı Devleti Hanefilik uygulamalarını direktmiş, resmî görevlilerin bir başka mezhebin görüşleri doğrultusunda hüküm vermesini engellemiş ve hukuk birliğinin sağlanması için devlet merkezden taşraya gönderilen emirlerle bu konunun takipçisi olduğunu göstermiştir. Ama sonuç olarak toplumdan gelen şikâyetleri de göz önüne alarak devlet de bu durumda “cezai müeyyidelerle (yaptırımlarla) veya fiili uygulamalarla” buna çözüm bulmaya çalışmıştır.⁷⁰

Her ne kadar devlet Hanefi kabulleri genel geçer uygulamaya çalışsa da Hanefi olmayan bölgelerde bu homojenlik sağlanmıyordu. Nitekim bugünkü Kuzey Irak sınırları içerisinde yer alan ve Şafiî nüfusun ağırlıklı olarak yaşadığı Şehrizol (Şehrizor) ve Harîr u Düveyn eyaletlerinin kadıları, merkeze gönderdiği arzuhâlde, bölgede nikâh kıyması gereken kişinin kadı olması gerekirken bölgedeki Şafiî mollaların Hanefi mezhebine zıt, nikâh onayı verdiklerini ve nikâh kıydıklarını belirtmişlerdir. Merkezin buna verdiği cevapta, nikâh işlemlerini kadılardan başka kimsenin yapma yetkisinin olmadığını belirterek bu konuda ısrarcı olduğunu ortaya koymuştur.⁷¹

Tanzimat öncesi Osmanlı Devleti kız kaçırma davalarında şer’î hukukun boşluklarını kanunnamelerle çözmeye gitmiştir. Şer’î hukuka göre bedene yönelik daha fazla şiddet içeren örfî cezalarda, iktidarın hükmetme gücünü topluma hatırlatmak ve suç kabul edilen eylemlerin genele yayılmaması için “ibret” verme niyetinin ağır bastığı görülmektedir.⁷² Ancak bu konuda standart bir uygulamanın ne kadar zor olduğu kaynaklardan anlaşılmaktadır. Kız kaçırmanın cezası II. Bayezid kanunnamesinden itibaren değişmese de Tanzimat devrine gelinceye kadar kız kaçırmanın cezası kanunnamelerde belirtilen hükümlerle aynı şekilde uygulanmamıştır. Mesela ilk dönemden itibaren zorla nikâh kıyanın nikâhı feshedilmişse de ceza olarak verilen sakalının kesilmesi ve dövülmesi gibi bir hükme rastlanmamıştır. Ayrıca cezalar bir homojenlik göstermez, dönemin şartları ile bağlantılı farklılıklar vardır. Kız kaçırma

⁷⁰ Mehmet Âkif Aydın, *Osmanlı Devleti’nde Hukuk ve Adalet*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2014, s. 232.

⁷¹ Hacı Osman Yıldırım ve diğer., *6 Numaralı Mühimme Defteri (972/1564-1565) Özet-Transkripsiyon ve İndeks*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 1995, s. 197-198.

⁷² Yıldız, *Mapusâne*, s. 12-13.

kişilere dönemin şartına bağlı kürek ve kalebent cezası verilmekteydi.⁷³ Devlet görevlisi olarak tanımlanabilecek olan sipahi söz konusu olduğunda timarını elinden alabilmektedir. Mesela, yukarıdaki iki örnekte görüldüğü üzere uygulanan kürek cezası İnebahtı Deniz Savaşı (1571) sonrasında donanmanın yeniden sırasında insan gücüne duyulan ihtiyaç sebebiyle suçlulara bu ceza uygulanmıştır.⁷⁴

Velisinden izin alma ve kadı izniyle nikâh kıydırma meselesinde ise görüldüğü üzere çeşitli açıklamalar bulunmaktadır. Bilhassa Emecen'in de belirttiği gibi Bayezid devrinden itibaren devletin Safevi tehdidine karşı hukuk alanında atmış olduğu adımlar, Kanunî devrinde siyaseten güçlü Şeyhülislam aracılığıyla zirveye çıkmıştır. Bu dönemde hukuk alanında Hanefî fıkhnın bütün Osmanlı ülkesine yayılmasına teşebbüste bulunulmuş ve Hanefî fıkhnın en kapsamlı ve en güvenilir hukuk kitabı *Mülteka* bu devirde yazılmıştır.⁷⁵ Safevi tehlikesinden başka Kanunî devrinden itibaren merkezleşmeye yönelik atılan adımların bir parçası ve 16. yüzyılda başlayan ve devamında şiddetini arttıran iç karışıklıkların (Celali isyanları gibi) etkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Devlet bir yandan evlilikleri kontrol altına alırken öte taraftan bu yüzyılda ortaya çıkan Celalîlerin kırsal kesimlerde kadınları kaçırmalarını önlemeye yönelik tedbirler de almak zorunda kalmıştır.

1.2. Tanzimat Dönemi'nde Hukukta Kız Kaçırma

1.2.1. Tanzimat Dönemi'nde Hukuk ve Mahkemelerde Yenilikler ve Devamlılıklar

Tanzimat öncesi dönem ile 1839'da Tanzimat Fermanı'nın (Gülhane Hatt-ı Hümayûnu) ilanı sonrası hukukî sistem oldukça büyük farklılık göstermektedir. Bu bölümde Tanzimat dönemi ve ceza kanunnameleri üzerinde durarak bu değişime bakılacaktır. Ayrıca mahkemeleşme süreci izlenerek prosedür ortaya koymaya çalışılacaktır. Batı tarzı modernleşmenin en önemli somut örneklerinden Tanzimat Fermanı'nın 3 Kasım

---

⁷³ 1691 tarihinde Larende kasabasında kız kaçıran Vasil'e kalebent cezası verilmiştir bk. Tuba Meryem Karacan, "101 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi", (Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), s.170; Ayrıca bkz. BOA, Cevdet Askeriye (C. AS.), 57/3430, 8 Eylül 1734/9 Rebiülahir 1147, "Yalvaç kasabasında eşkıyayla beraber Halime'yi kaçıran Mehmed Kıbrıs adasının Magosa kentine kalebent olarak gönderilmiştir."

⁷⁴ Mehmet İpşirli, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası İle İlgili Hükümler", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 12, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1982, s. 203-248; Heyd, "Osmanlı Ceza Hukuku", s. 651

⁷⁵ Emecen, *Klasik Çağda Siyaset*, s. 261-262.

1839 tarihinde ilanıyla başlayan yeni süreçte “hukuk devleti” ilkesinin faaliyete geçirilmesi için çeşitli adımlar atılmıştır. Tanzimat döneminde modern devletin gelişiminin en önemli unsurlarından biri olan mahkemeleşme ve cezaya yönelik standardizasyona ve merkezileşmeye yönelik hukuki düzenlemeler hızlanmıştır.

Tanzimat Fermanı, şeriatın farklı olarak sadece Müslüman tebaayı değil gayrimüslim tebaayı da muhatap alarak herkesin kanun önünde eşitliğini vadeden maddeler barındırmaktaydı. Şekil olarak yeni ve içerik olarak geleneksel yapının dışına çıkan bu fermanı Ali Akyıldız şöyle ifade etmektedir:

Tanzimat Fermanı, Osmanlı idarî geleneğinde öteden beri uygulanan, tahta çıkan sultanlar tarafından ilân edilen ve adalatnâme” adı verilen hatt-ı hümayunlar içinde değerlendirilebilir; ancak bu ferman geleneksel yapıyı kökten sarsacak yenilikler getirmekteydi.⁷⁶

Bu fermanla padişah kendi iradesi ile yetkilerinin bir kısmını sınırlandırırken, yasama başka kurullar tarafından hazırlanıp padişahın onayına sunulmuştur. Aynı zamanda padişah örfî ceza verme yetkisinden vazgeçerken, yargılama ise kanun ve şeriata uygun bir şekilde mahkemelerde yapılmasını kurallaştırmıştır. Suç ve cezaların kanuna uygun ve standart olacağını ve temel hak ve ilkeler çerçevesinde uygulamalar olacağını padişah kendi taahhüt ediyordu.⁷⁷ Yani bir nevi güçler ayrılığı prensibi mahiyetinde bir reform gibi algılamak da mümkündür.

Çok kullanılan kaynaklardan Hıfzı Veldet farklı bir yorum getirmektedir. O’na göre çıkarılacak yeni kanunlarda hukukî bütünlük sağlama amacının yerine tam bir merkezileşme vardı. Yani, yeni çıkarılacak kanunlar vasıtasıyla idareye tam sahip olunarak, karmaşaya son verilecek ve saltanatın gücü böylece arttırılacaktı.⁷⁸ Veldet, her ne kadar modern devletin merkezîyetçi tutumunu vurgulasa da, Tanzimat’ı sultanın gücünü artacağı bir çerçeve olarak değerlendirmiştir.

Halil İnalçık, Tanzimat Fermanı’nın içinde barındırdığı idarî, malî, askerî tedbirler Avrupâî bir devlet düşüncesiyle kaleme alındığını belirttiikten sonra devlet

⁷⁶ Ali Akyıldız, “Tanzimat”, *DİA*, C. 40, s. 3.

⁷⁷ Gülnihal Bozkurt, “Tanzimat ve Hukuk”, *Tanzimat’ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994, s. 271-272.

⁷⁸ Hıfzı Veldet, “Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat”, *Tanzimat I*, İstanbul: Maarif Matbaası, 1940, s. 169.

düşüncesinde daha önce var olmayan eşitlik vurgusuna dikkat çekmiştir. İnalçık'a göre fermana yer alan "Ehli İslâm ve milel-i saire bu müsaadat-ı şahanemize bilâ istisna mahzar olmak üzere" cümlesiyle devletin esas teşkilatı bünyesi bakımından daha başka mühim bir inkılabın temeli atılmıştır. Bundan sonraki bütün kanun ve icraatlarda "her sınıf tebaanın eşitliği" değişmez bir esas sayılmıştır. Ferman'dan hemen sonra ilan edilen Ceza Kanunnamesi (1840) girişinde bu eşitlik teyit olmakta ve "ber mukteza-yı hürriyet-i şer'iyye huzur-ı şer' ve kanunda ve mevadd-ı hukukiyede herkesin yeksan (aynı seviyede) ve seyyan (birbirine eşit) olması umur-ı tabiiyyedendir" denilmektedir. Tanzimatçılara göre, bu eşitlik sayesinde bütün tebaa devletin bekası için müştereken mücadele edecektir. Hukuk eşitliğine dayanan Osmanlı birliği fikri bu fermanla güçlenmiştir. Balkan reayası arasında başlayan ve fermanın uygulamalarına karşı gittikçe kuvvetlenen memnuniyetsizlikler karşısında ilk plana geçilmeye başlanmıştır.⁷⁹

Ayrıca Tanzimat Fermanı'yla teminat altına alınmış olan kişisel emniyetin güvenliği için yeni müesseselerin kurulması gerekliydi. Bunu temin edecek olan yaptırımlar ceza ve ceza usulü sahasında tesis edilmeliydi. Kanunlara aykırı hareket eden kim olursa olsun kimliğine bakılmayacaktı. Bunun için de layığıyla bir ceza kanunu yapılması gerekiyordu. Hiç kimseye kanunsuz ceza verilmeyeceği ilan edildiği gibi, kanuna aykırı her türlü hareketi ceza tahdidi altına alarak şahsi emniyeti bir kere daha teyit etmiş oluyordu.⁸⁰ Avrupa devletleri Foucault'un deyişiyle 18. yüzyıl sonrasında itibaren cezalandırmayı daha düzenli, daha etkili ve daha ayrıntılı bir şekilde düzenlemek isterken;⁸¹ Osmanlı Devleti de 1840'ta ilan ettiği Ceza Kanunu'yla bunu hedeflemiştir denilebilir.

Bütün tebaanın (müslim-gayrimüslim farkı gözetilmeden) kanun önünde eşit olma prensibi Tanzimat Fermanı'nda güçlü bir şekilde vurgulanıyordu. Tanzimat'ın başkahramanlarından Reşid Paşa'nın (ö. 1858) üzerinde en çok durduğu konu, kanun hâkimiyeti prensibi idi. Ona göre herkes kanun önünde eşit olmalıydı. Böylece, "herkesin kanun dairesinde hareketi, istibdadı, keyfî hareketleri, suistimalleri, zulmü,

⁷⁹ Halil İnalçık, "Tanzimat Nedir?" ", *Tanzimat-Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, ed. Halil İnalçık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu, 3. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, s. 49.

⁸⁰ Yavuz Abadan, "Tanzimat Fermanı'nın Tahlili", *Tanzimat-Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, ed. Halil İnalçık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu, 3. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, s. 84.

⁸¹ Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 8. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2019, s. 136.

kötü idareyi bertaraf edecek herkese hayatı, malı, şerefi için emniyet getirecekti.” Yine Reşid Paşa’ya göre kanunu çiğneyenler kanun dairesinde cezalandırılmalıydı ki, keyfi cezalandırılmalara yol açmasın. İdarede cezalandırılmanın yapılması için bir ceza kanunu ihdas edilmeliydi. Bu kanun sadece idarecileri keyfi kararlar vermekten alıkoymayacak aynı zamanda onları disiplin altına alınacaktı. Nihayetinde Tanzimat Fermanı’ndan bir sene sonra bu çerçevede yeni ceza kanunu yürürlüğe girdi.⁸²

1840 tarihinde ilan edilen Ceza Kanunnamesi, Tanzimat Fermanı’ndaki vaade binaen çıkarılmıştır. Bu kanunda belirtildiği üzere tebaanın eşitliği prensibi görülmektedir. Şer’i ve örfi cezalarda düzenlemeler yapılmış birçok suçun tarifi ve bazılarının cezaları belirlenmiştir. Fakat ceza hükümlerinin hepsi tam olarak tanımlanmamıştır. Yani bazı suçların cezası kanunda yer almamıştır. Avrupalıların baskısıyla had ve kısas cezalarının uygulanmayacağı yolunda sözler verilmişse de ceza kanununda buna yönelik yeni hükümlere yer verilmemiştir.⁸³ Bu ceza kanununda İslam dinini terk edenler yani mürtetlere verilen idam cezasına yine yer verilmiş ve şer’î hüküm aynen korunmuştur. Kısacası bu kanun ta’zir cezalarını yeniden düzenlemekle yetinmiştir.⁸⁴ Nihayetinde kanun daha sonraları eleştiriler almıştır.

Örneğin 1840’lardan itibaren çeşitli tarihlerde Osmanlı topraklarında bulunan, devrin önde gelen devlet adamlarıyla irtibat kuran ve Tanzimat dönemindeki yenilikleri takip eden Fransız şarkiyatçı Ubcini,⁸⁵ Tanzimat’ın ilanından hemen sonra çıkarılan bu ceza kanunnamesinin Türkiye (Osmanlı Devleti için kullanmış) gibi olayların hızlı gelişmediği bir ülkede çıkarılmasının başarılı bir girişim olduğunu belirtir. Devletin içinde bulunduğu sosyal çöküntü, adaletsizlikler, memurların vurgunları, paşaların haraç alması, keyfi mahkûmiyetler gibi olumsuzluklara çare bulmaya çalışan Babıali’nin, Türk âdet ve alışkanlıklarına zıt bir şekilde ceza kanunnamesinin acelece çıkarıldığını ve bunun hükümetin samimiyetini ve ciddiyetini göstermesi açısından açık bir delil olduğunu savunur.⁸⁶ Engelhardt’a göre ise bu kanun eksik ve tutarsız olduğu gibirüşvet

---

⁸² Halil İnalçık, “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayûnu” *Tanzimat-Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, ed. Halil İnalçık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu, 3. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, s. 107.

⁸³ Halil Cin, “Tanzimat Döneminde Osmanlı Hukuku” *150. Yılında Tanzimat*, haz. Hakkı Dursun Yıldız, Ankara: TTK Yayınları, 1992, s. 19.

⁸⁴ Bozkurt, “Tanzimat Döneminde”, s. 19.

⁸⁵ Zeki Arıkan, “Ubcini, Jean-Henri Abdolonyme”, *DİA*, C. 42, s. 32-33.

⁸⁶ M. A. Ubcini, *1850 Türkiye-I*, çev. Cemal Karaağaçlı, *Tercüman 1001 Temel Eser*, tarih yok (t.y), s. 159.

vegasp gibi kötü fiilleri işleyen devlet memurlarının keyfi işlerini engellemek için düzenlenmiştir.⁸⁷

Mustafa Reşid Paşa, ilan edilmesi düşünülen Tanzimat fermanında yer alacak reformlar ve uygulayacak mekanizmanın hazırlanmasına önyak olacak bir meclisin kurulması için hazırlıklara ferman öncesi başlamıştı. Tanzimat'ın ön hazırlıklarının son aşamasını yönetecek olan Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye 24 Mart 1838/27 Zilhicce 1253 tarihinde kuruldu.⁸⁸ Meclis-i Vâlâ, Tanzimat döneminde çıkarılacak kanun ve tüzükler hakkında danışmanlık verecek, "Tanzimat-ı Hayriyye'nin icrası" ile ilgilenecek ve ayrıca çıkarılan kânunların ve nizamların uygulanması esnasında ortaya çıkacak yazışmaları takip edecekti. Çıkarılacak kanunlardan beklenen faydanın sağlanması için bu icraatlar için ehli tarafından takip edilmesi gerekiyordu. Bunun için de bilhassa taşra memurlarına, "Meclis-i Vâlâ tarafından; gerekli konular üzerinde yapılması gereken müzakerelere nasıl dikkat ve gayret olunmuş ise bunların uygulamaları ile ilgili yapılması gerekli iş ve işlemler ile ortaya çıkan meseleler ve gerekli yazışmalar konusuna da dikkat edilmesi ve gözetim altında bulundurulmalarına"⁸⁹ dair emir gönderilmişti.

Uygulamaya gelince, Meclis-i Vâlâ'nın taşradaki bir benzeri olan meclisler, nizamiye mahkemelerinin 1864 yılında kurulmasına kadar geçen süre zarfında ta'zir cezası gerektiren bazı suçların yargılamasını yapmıştır. Taşrada bunlar, 1840'da Muhassıllık Meclisleri olarak kuruldu, 1842'de Memleket Meclisleri ismini aldı. 1849'dan itibaren ise Eyâlet ve Sancak Meclisleri adını aldılar. 1840, 1851 ve 1858 tarihlerinde ilan edilen ceza kanunları gereğince mahkeme görevlerini üstlendiler.⁹⁰ Bu meclislerin isimleri değişse de işleyişlerinde bir değişiklik olmamıştır. Bu meclislerde görülen katl, yaralama, hırsızlık ve pranga cezası gerektiren suçlarla ilgili davalar Meclis-i Vâlâ'ya ve burada görüşüldükten sonra da Meclis-i Alî-i Umûmî'ye gönderilirdi. Bu süreç padişahın iradesiyle kesinleşirdi.⁹¹ Görüldüğü üzere meclisler

---

⁸⁷ Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, çev. Ali Reşad, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1993, s. 48.

⁸⁸ Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994, s. 36.

⁸⁹ Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi-Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856)*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993, s. 193.

⁹⁰ Ekinci, *Osmanlı Mahkemeleri*, s. 157.

⁹¹ Fatmagül Demirel, *Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914)*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2008, s. 8-9.

arasında bir dikey bağlantı söz konusuydu. Taşradaki meclislerin aldığı kararlar ne olursa olsun tekrar görüşülmek ve kararı kesinleştirmek için İstanbul'a bildirilerek Meclis-i Vâlâ'ya sunulması gerekiyordu.⁹² Bu meclislerin üyeleri meclis başkanı ve üyelere oluşuyordu:

Bu meclislerin başında bazen mülkî amir, bazen mâliye temsilcisi, bazen belde hâkimi (kadı veya nâib) bazen de merkezden gönderilen kimseler olmakla beraber, âzâlar hemen hemen hep aynıdır: Halkın ileri gelenlerinden dört kişi, gayrimüslimlerin ruhânî liderleriyle mahallî temsilciler (kocabaşılar). Bir başka deyişle her adlî çevrede var olan mahkeme teşkilatının bütün âzâları mahallî idare meclisi âzâları ile birleşerek bir ceza/cinâyet mahkemesi teşkil etmektedir.⁹³

Muhassıllık Meclislerinin üyeleri, kadı, zabtiye memuru, muhassıl vekili ve bölgenin ileri gelenlerinden (vücûh) iki kişiydi. Bunların yanı sıra bölgede Hristiyanlar var ise onların içinden ileri gelen bir kişi kocabaşı olacaktı.⁹⁴

1.2.2. 1840 Ceza Kanunu'nda Kız Kaçırma Cezası

1840'daki Ceza Kanunu ilanından nizamiye mahkemelerinin kuruluşuna kadar geçen süre içinde kız kaçırma davalarının önemli bir kısmının bu meclislerde görüşüldüğü anlaşılmaktadır. Bu davalarda cezalar yeni ceza kanunu kaynak gösterilerek verildiği görülmektedir. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir: Tanzimat'ın ilanı ve ardından geçen süre içinde şer'î mahkemeler bu yeni meclislerin yanında varlığını sürdürmüş fakat ceza alanında yetkileri gitgide kısıtlanmıştır. Tanzimat'ın ilanından sonraki şer'î kayıtlarda kız kaçırma suçlarına çok az rastlanmıştır.⁹⁵

⁹² Nizam Önen-Cenk Reyhan, *Mülkten Ülkeye-Türkiye'de Taşra İdaresinin Dönüşümü (1839-1929)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s. 134.

⁹³ İkinci, *Osmanlı Mahkemeleri*, s. 157.

⁹⁴ Halil İnalçık, "Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkiler", *Bellekten*, C. XXVIII, S. 112, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1964, s. 626.

⁹⁵ Yüksek Öğretim Kurulu'nun internet adresindeki tez sayfasındaki Tanzimat Sonrası Şer'îyye Sicilleri ile ilgili yapılmış olan tezler taranmış fakat kız kaçırma ile ilgili örnekler nadir rastlanmıştır. Osman Karlangıç'ın yapmış olduğu tezde geçen bir olayda, Adana'ya tabi Denizkuyusu'nda Timur Ağa, şer'î mahkemeye giderek Elif isimli kızının Hacı Mehmed'in oğlu Mustafa tarafından kaçırıldığını belirterek kızının kendisine teslimini istemiştir. Mustafa'nın da hazır bulunduğu mahkemede, Mustafa, kadının kendisini kaçırmasını istediğini belirtmiş ve Elif'i eniştesinin bulunduğu başka köye götürdüğünü itiraf etmiştir. Yolda bir kişi Mustafa'yı karşılamış ve "kızı nereye götürüyorsun" demiş ise de Mustafa, silah çekip onu öldürmekle tehdit etmiştir. Mahkemede ise silah çektiğini

Bunun sebebi devletin Tanzimat'la beraber aile hayatına daha fazla müdahale etmesidir. Bu müdahale kendisini evlilik alanında göstermiştir. Devlet, evliliğe dinsel-geleneksel yaklaşmak yerine dünyevi yaklaşıma başlamıştır. Örneğin evlilikler sebebiyle toplum arasında gerginliğe sebep olan kız kaçırma ve buna bağlı olarak gelişen cinayetleri önlemek adına ceza kanununda düzenlemeler yapmıştır. Devlet, yerel yönetimler aracılığıyla evliliği onaylayan ve kayıtlarını tutan kurumlar oluşturdu. Böylece evlilikler laikleşme sürecine girerken, aile de denetim altına alınmıyordu.⁹⁶

Osmanlı hükümetinin evlilik sürecini kayıt altına almayı hızlandırdığı Tanzimat dönemi başlarında Anadolu'nun ve Rumeli'nin çeşitli bölgelerinden merkeze kız kaçırımların yaşandığına dair şikâyetler gelmekteydi. 1840'da ilan edilen Ceza Kanunu'nda yer almayan kız kaçırma cezası bir sene sonra ceza kanununa eklenmiştir. Fakat eklenen bu cezanın her bölgede standart uygulanmadığı incelenen kayıtlar üzerinden anlaşılmaktadır. Yani her fırsatta Tanzimatın bir merkezileşme reformu olduğu vurgusu biraz daha dikkatli yapmak gerekliliği örneklerle bakıldığında açıkça görülmektedir.

Tanzimat döneminde taşrada görev yapan idareciler ceza kanununun metni kendilerine ulaşmalarına rağmen kanunda kız kaçırma cezasının yer almamasından dolayı kız kaçırma kişilere ne ceza verileceğine dair ceza kanununun maddelerinin açık olmadığını yani yer olmadığını belirtmişlerdir. Bu problem ceza kanununa eklenen bir madde ile çözülmüştür. Bu maddelerin uygulanması kanunun ilan edilmesinden bir sene sonra Biga sancağına bağlı Balya kazasında ve Aydın eyaletine bağlı Bozdoğan kazasında yaşanan kız kaçırma davalarında görülmektedir. Bu davalarda ceza kanununa, kız kaçırma maddesinin eklendiği söylenmektedir. Hükümlere bakıldığında Balya kazasındaki olayda altı ay hapis cezası verilmiştir.⁹⁷

Tanzimat sonrası suçların karşılığı cezaların daha ayrıntılı tarifleri örneklerden yola çıkarak takip edildiğinde görülmektedir ki bu bir süreçtir. Genel olarak nizamiye mahkemeleri kurulana kadar ceza ile maddeler hala muğlaktır. Hatta bazı suçların ceza karşılığının olmaması davalarda probleme sebep olmaktadır. Birçok davada bu sorun

---

reddetmiştir. Dava sonucunda ne karar verildiğine dair bir bilgi yok. Osman Karlangıç, "73 Numaralı Adana Şer'iyye Sicili (H. 1263-1264/M. 1847-1848) Transkripsiyon ve Değerlendirme", (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s. 46-47.

⁹⁶ Mehmet Ö. Alkan, "Tanzimat'tan Sonra "Kadın'ın Hukuksal Statüsü ve Devletin Evlilik Sürecine Müdahalesi Üzerine", *Toplum ve Bilim*, S. 50, İstanbul: 1990, s. 89.

⁹⁷ BOA, Cevdet Adliye (C.ADL), 94/5665, 1 Nisan 1841/8 Safer 1257.

dile getirilmektedir. Bu sorunların dile getirilmesiyle yeni düzenlemeler yapılmıştır. Mesela bir dava kaydı yeni bir maddeden bahsetmektedir. Bozdoğan kazasındaki olayla ilgili belgede, Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli bölgelerinde kız kaçırımların yaşandığını, daha önce kaçıranlara verilecek ceza için açık ve sarıh bir madde olmasa da eklenen yeni bir maddeden bahsetmektedir. Buna göre, gerek Müslüman, gerekse gayrimüslim kadınları kendi memleket mahkemesinden (kazasından) başka bir kaza mahkemesine nikâhlamak maksadıyla zorla kaçırınlar altı ay hapis cezasına çarptırılacaktır. Ayrıca kızı bulunduğu kazadan başka kazaya götürüp nikâhlamak isteyenleri engellemek için hâkimlerin nikâhları kıymaması emrinde bulunulmuştur.⁹⁸ Toplumun düzen ve emniyeti için olayların önlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu maddede devlet kız kaçırma mekruh, yani yapılması şeriatça hoş görülmeleyen bir durum olarak tanımlamıştır. Bu belgeye göre ceza ilk önce Meclis-i Vâlâ tarafından uygun görülmüş ve daha sonra Meclis-i Umûmî'de tartışılıp onay görmüştür. Böylece kız kaçırma cezası ile ilgili bir madde ilk kez yeni ceza kanununa eklenmiştir.

Bu madde ayrıca tarihçiler için büyük bir yenilik daha getirmiştir. Yeni maddeye göre bu tür durumlarda olayın nasıl yaşandığı ile ilgili mazbata ve ilamlarının tutulup İstanbul'a gönderilmesini emretmektedir.⁹⁹ Mazbata ve ilamlarının tutulup İstanbul'a gönderilmesinin istenmesinin sebebi davanın kaza meclisinde görülmesinden sonra sonucu Meclis-i Vâlâ'nın onayı aranması sebebiyledir. Böylece kız kaçırma davalarının yeni ceza kanununa uygun bir şekilde kaza veya eyalet meclisinde görüldüğü ortaya çıkmaktadır.

Bir başka sorun ise kanunların sancaklara ulaşmasındaki iletişim yavaşlığıdır. 1840 Ceza Kanunu'nun ilanının üzerinden geçen yaklaşık yedi yıllık süreye rağmen kız kaçırma ile ilgili cezanın her bölgede bilinmediği görülmektedir. Bu yeni kanunnameler

⁹⁸ Örnekler için bkz. BOA, MVL, 34/54, 11 Temmuz 1846/17 Receb 1262; BOA, A.MKT, 47/30, 29 Temmuz 1846/5 Şaban 1262; BOA, C.ADL, 78/4683, 22 Ağustos 1846/29 Şaban 1262.

⁹⁹ BOA, C.ADL, 53/3190, 18 Nisan 1841/25 Safer 1257. Kız kaçırma cezasının ceza kanununa ilk kez hangi tarihte eklendiği sorusu yaptığımız araştırmalar neticesinde ulaşılamamıştır. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'ndeki İrade Meclis-i Vâlâ tasnifindeki belgeler taranmış fakat iradesi bulunamamıştır. Yine Meclis-i Vâlâ'nın 1255 ve 1256 tarihli defterleri taranmış olup kaydı bulunamamıştır. Fakat bu belgede belirtildiği üzere ceza kanununa eklenecek maddenin Meclis-i Vâlâ'da görüşülüp Meclis-i Umumi'de onaylandığının belirtilmesi ve Meclis-i Umumi'nin de 1841'de faaliyetlerine başlaması, kız kaçırma cezasının 1841'in hemen başında kanuna eklendiği izlenimini vermektedir. (Meclis-i Âlî-i Umûmî'nin 1841'de faaliyete başladığına dair ifade için bkz. Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Mahkemeleri-Tanzimat Ve Sonrası*, 2. Basım, İstanbul: Arı Sanat Yayınları, s. 180.); Yasemin Saner ise makalesinde 1840 tarihli Ceza Kanunu'na aynı yıl bazı suçlar için –kız kaçırma zikredilmemiş- cezaların eklendiğini çeşitli kaynakları dipnot göstermiştir. Bkz. Saner, "Prangaya Vurma", s. 174.

ve reformlar çıksa da uygulama sürecinin çok daha karmaşık ve uzun vadede gerçekleştiğine işaret eder. Nitekim bazı bölgelerden gönderilen evrakta kız kaçırma davalarında ceza kanunnamesinde kaçırma cezasının belirtilmemiş olması sebebiyle ne yapılacağına dair sorular hala sorulmaktadır. Örneğin Karesi Sancağı Meclisi'nden Meclis-i Vâlâ'ya gönderilmiş bir tahriratta Karesi Sancağı'nda öteden beri nikâhlamak üzere kız kaçırmanın hallerine göre 200'den 2.000 kuruşa kadar aşiret beyleri ve kaza müdürlerine izinname ismiyle para verildiğini, hatta bunun bir âdet haline gelerek kazaya yeni atanan müdürlerin bu parayı aldıklarını yazar. Bunun neticesinde herkesin kaza müdürü ve aşiret beyine vereceği parayı hazırlayıp gözüne kestirdiği kadını zorla veya rızasıyla kaçırarak hemen nikâhlarının kıyıldığını anlatmaktadır. Bu nikâhlarda ailelerin rızası olmadığı için bazı davalarda kaçırılan kişilerle aileler arasında çıkan husumetlerde cinayet işlendiği rapor edilmiştir. Anlaşılan hali hazırda oluşturulmuş cezalardan habersiz olan sancak meclisi asayışı bozan bu tür durumların önüne geçilmesi için kız kaçırıcılara ceza verilmesinin gerektiği vurgulanmıştır.¹⁰⁰

Bozdoğan kazası örneğinde görüldüğü üzere 1851 Ceza Kanununun ilanına kadar geçen süre içerisinde suçlulara genellikle altı ay hapis cezası verildiği görülmektedir. Ancak ceza konusundaki tutarsızlıkların hala var olduğu açıktır. Ankara valisinden Sadaret'e daha önce yazılan bir belgede kız kaçırmanın kendi bölgelerinde sık yaşandığını belirtilmiş ve cezasının Meclis-i Vâlâ tarafından düzenlenmiş cezanamede altı ay pranga-bend¹⁰¹ olmasına rağmen bu cezanın yeterli olmadığını belirterek ceza artırımını talebinde bulunmuştur. 1840 Ceza Kanunu'nun ilanından 1851 tarihli yeni Ceza Kanunu'na kadar geçen süre zarfında Sadaret'ten Rumeli'nin bazı bölgelerindeki kadınlara ve kaza müdürlerine gönderilen emirlerde Rumeli'de Müslüman ve gayrimüslim kızlarının dağa kaçırılma sayılarında artış olduğu görülmektedir. Bu haberler üzerine hükümet başka bölgelerden de kız kaçırma olayları hakkında bilgi istemiştir.¹⁰²

¹⁰⁰ BOA, Meclis-i Vâlâ (MVL), 15/36, 30 Ağustos 1847/18 Ramazan 1263.

¹⁰¹ "Ayağa zincir takılması anlamına gelen pranga, Osmanlı Devleti'nde 16. yüzyıldan beri uygulanan bir ceza çeşididir. Tanzimat döneminde ilke kez 1838 tarihli Askeri Ceza Kanunu'nda yer almıştır." Yasemin Saner, "Osmanlı'nın Yüzlerce Yıl Süren Cezalandırma ve Korkutma Refleksi: Prangaya Vurma", *Osmanlı'da Suç ve Ceza- 18.-20. Yüzyıllar*, der. Noëmi Levy ve Alexandre Toumarkine, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, t.y., s. 163-189.

¹⁰² BOA, Sadaret Mektûbî Kalemi (A.MKT), 65/41, 6 Şubat 1847/19 Safer 1263; BOA, A.MKT, 66/59, 12 Şubat 1847/25 Safer 1263.

Sonuç olarak 1849 yılında Ankara vilayetinde kız kaçırma olayları çokça yaşandığından bunu önlemek için suçlulara daha fazla ceza verildiği görülmektedir. Sadaret'ten valiye yazılan şukkada nikâhlamak maksadıyla kız kaçırana altı ay hapis cezasının verildiği, fakat kızları alıp dağlara kaçırıp izale-i bıkır (ırza geçme) suçunu işleyenlere, hem modern hapis cezası hem de şer'î tazir cezaları verildiği görülmektedir. Bir örnekte üçten yetmiş dokuz adede kadar değnek cezasıyla cezalandırıldığı ve duruma göre üç seneye kadar hapis ve sürgün cezaları da aldıkları belirtilmiştir.¹⁰³

Fazla cezaya başka bir örnek ise Lazistan (Batum, Artvin, Rize, Trabzon) eyaletinde yaşanan bir olaydır. 1850 tarihinde Lazistan eyaletine bağlı Arhavi kazasında birkaç tane kız kaçırma vakası yaşanmış ve bu durum Sadaret'e bildirilmiştir. Meclis-i Vâlâ'ya havale edilen bu kişilerin durumları ele alınmış, dördünün ele geçirildiği, kalanların ise ele geçirilmeye çalışıldığı bildirilmektedir. Mutasarrıf, bazı şahısların kadınları velilerinden ve resmî makamlardan izin almadan kaçırdıkları ve hatta bu usulün evlenmek isteyen gençler arasında âdet haline getirdiğini Sadaret'e bildirmiştir. Sadaret, olaylara karışan kişilerin istintaknamelerini (sorgu kayıtlarını) incelemiş, bu kişilerin ahalinin ırzına sataşmamışlarsa da, bu tür ahlaka ve âdete karşı eylemleri teşvik ederek kötü örnek teşkil ettiklerini belirtmiştir. Karar olarak bu tür olayları engellemek adına emsalini korkutmak ve ibret-i müessire (buna cesaret edecek diğer kişileri korkutmak ve ders almasını sağlama) olsun diye bu bölgelerde ikişer sene prangaya konulmasını ve ayrıca ele geçirilemeyen kişilerin de yakalanarak mahkemeye çıkarılması gerektiğini bildirmiştir.¹⁰⁴

Kız kaçırma davaları Tanzimat'ın eşitlik prensibinin tatbiki için de aydınlatıcıdır. Müslümanlara verilen bu cezalardan sonra bir de gayrimüslim tebaaya bakarak bu eşitliğin pratiğini takip edebiliriz. Bu süreçlerin bazen idarecileri içinden çıkılamayacak noktalara getirdiği görülmektedir. Bu karışıklığı belgelerden birebir dava örneklerini takip ederek açıklamak mümkündür.

Bu davalardan biri Çorlu kazasında yaşanmıştır. 1844 tarihinde bir Ermeni bir kadın mahkemede kendi rızasıyla bir Rum'a kaçtığını beyan etmiş olmasına rağmen Ermeni cemaatine teslim edilmiştir. Çorlu kazasında Ermeni Artin'in on üç yaşındaki kızı Nofohi'yi Rum milletinden Çalgıcı Mimiko evlenmek maksadıyla kaçırmıştır.

¹⁰³ BOA, Sadaret Mektûbî Kalemi Meclis-i Vâlâ (A.MKT.MVL), 20/16, 8 Ekim 1849/21 Zilkade 1265.

¹⁰⁴ BOA, Sadaret Mektûbî Kalemi Umum Vilâyât (A.MKT.UM), 48/8, 20 Aralık 1850/15 Safer 1267.

Kadının rızasıyla Rum (Ortodoks) kilisesinde bir tören ile nikâh gerçekleşmiştir. Ancak kadının Ermenilikten Rumluğa geçmiş olmasından dolayı, Ermeni metropoliti ve Ermeni ileri gelenleri bu nikâha itiraz etmişlerdir. Bu şikâyet üzerine ilk önce bu tür durumlarda hep yapıldığı üzere kadın güvenli bir yere götürülmüş ve Dîvân-ı Hümâyûn Kalemi'ne ne karar verilmesi gerektiği sorulmuştur. Dîvân-ı Hümâyûn zamanı belli olmayan bir tarihte bir fermanın çıktığını belirtmiştir. İçeriğine yer verilen bu fermana göre milletler arasında geçişlerin kesinlikle engellenmesi gerekmektedir. Fakat ayinleri konusunda farklı dinî cemaatler anlaşmazlığa düştüğü zaman patrikhanelerine havale edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Nofohi de gönüllü olarak kaçmış Ermeni Patrikliği bir sonraki olayda görüldüğü üzere Dîvân-ı Hümâyûn'dan çıkan fermanı kanıt göstererek kızın babasına teslimini istemiştir. Kaza meclisi Nofohi'nin babasına teslimi yönünde karar alarak durumu Sadaret'e bildirmiştir. Sadaret de kızın babaya teslimini uygun görmüştür. Fakat bu karar küçük bir baskın olayından sonra alınmıştır. İdarecilerin kızı babasına teslim etmesindeki sebep cemaatler arasında çıkabilecek olayları önlemek istemeleri olarak görmek gerekir. Çünkü Nofohi mahkemede on sekiz yaşında olduğunu ve Rum dinini (Ortodoksluğu) seçtiğini söylemesi üzerine mahkeme önce, Nofohi'nin Rum bir ailenin yanında kalmasını uygun görmüştür. Ancak bir grup Ermeninin Nofohi'yi almak için bu eve baskın yapması üzerine olayların büyüme ihtimaline karşı kadının geri dönmesine karar verilmiştir.¹⁰⁵

Ancak bu olaydan yaklaşık üç sene sonra yaşanan başka bir Ermeni kadının kaçırılmasında ise Çorlu'daki kararın tersine kadının babasına teslim edilmediği görülmektedir. Olay 1847 tarihinde Saruhan vilayetine bağlı Turgutlu kasabasında yaşanmıştır. İsimleri belirtilmeyen Rum milletinden bir erkek Ermeni milletinden bir kadını nikâhlamak üzere kaçırmıştır. Ermeni Patrikliği bir önceki olayda görüldüğü üzere Dîvân-ı Hümâyûn'dan çıkan fermanı kanıt göstererek kadının babasına teslimini istemiştir. Dîvân-ı Hümâyûn Kalemi Ermenilikten Rum milletine geçişin belirtilen kanuna aykırı olsa da kadının istediğini yapmakta serbest olduğunu (fâil-i muhtar) söyler. Aklı başında bir Hristiyan olarak kendi aralarında mezhep değiştirmesinde bir sakınca olmadığını ekleyerek durumu Meclis-i Vâlâ'ya havale etmiştir. Meclis-i Vâlâ da

---

¹⁰⁵ BOA, A. MKT, 8/63, 22 Ocak 1844/1 Muharrem 1260.

Dîvân-ı Hümâyûn Kalemîyle aynı sebepleri sayarak Saruhan valisine göndermiş olduğu tahriratta kadının serbest kalmasını istemiştir.¹⁰⁶

Diğer bir ilginç ve karmaşık örnekte de açıkça ortaya çıkan gözlem kaçarak evlenme konusunda devletin gayrimüslimlere müdahalesinin daha kısıtlı olduğudur. Kaçırılan kadını sancak veya eyalet dışına kaçırma cezasının değişebildiği bir dava üzerinden görülmektedir. 1849 yılında İstanköy (Kos) adasında yaşanan bu dava görünürde Müslüman bir kadının gayrimüslim biri tarafından kaçırıldığı izlenimi vermektedir. Fakat işin aslı kaçırılan Marya'nın sorgusundan sonra ortaya çıkmıştır. Dimitri isimli Rum, Müslüman Yusuf'un kızını İstanköy'den Sisam adasına kaçırmıştır. Adaya geri dönüşlerinde Yusuf ve bazı ada sakinleri (büyük ihtimalle Müslüman ahali) Dimitri'yi Marya'yı kaçırdığı için dair resmî mercilere şikâyet etmiştir. Bunun üzerine Dimitri ve Marya mahkemeye çıkarılmıştır. Marya mahkemede rızasıyla kaçtığını belirtmiştir. Marya, ayrıca annesinin kendisine dört aylık hamileyken, gerçek babası Nikola'nın öldüğünü ve bunun üzerine Yusuf ile evlendiğini anlatır. Dolayısıyla da Müslüman olmadığını söyler. Gerçek isminin Marya olduğunu, kiliseye sürekli gittiğini ve Müslüman olmadığını üvey babası Yusuf'un da bildiğini belirterek tahliyelerini ister. Yusuf'a bu durum sorulduğunda, Marya'nın anlattıklarını teyit eder. Mahkeme kadının Hristiyan olması sebebiyle şer'an bir ceza verilemeyeceği belirtir. Ancak Dimitri'nin kadını başka memlekete götürmesi suçundan üç ay hapis cezasına çarptırılmasına karar verir.¹⁰⁷

Gayrimüslimler arasında yaşanan kız kaçırma olaylarında, özellikle iki farklı millet olduğu zaman, taşradaki görevliler ne yapacaklarını merkeze sormaktaydılar. Bu evliliklerde din veya mezhep değiştirme söz konusu olunca dinî cemaatler ve Osmanlı Devleti açısından daha da büyük bir mesele haline gelebilmektedir. Sonuç olarak bu tür kız kaçırılarda gayrimüslim din adamları devreye giriyor ve bu sürece taşradaki Osmanlı idarecileri ise dengeleri nasıl koruyacaklarını kestiremedikleri için işe pek karışmak istemiyorlardı. Son çare olarak olayların çözümü için durumu merkeze arz ederek gelen cevaba göre hareket etmekteydiler.

1851 ceza kanunnamesinin hemen öncesinde bir hazırlık gibi düşünülecek gelişmeler olur. Bu hazırlıklarda özellikle de suçun işlenmesine engel olacak önlemlerle

¹⁰⁶ BOA, MVL, 10/47, 14 Şubat 1847/27 Safer 1263.

¹⁰⁷ BOA, A.MKT.MVL, 17/58, 6 Ağustos 1849/17 Ramazan 1265.

ilgili çalışmalar göze çarpar. Bunların ilki önleyici tedbir olarak cezaları önceden duyurmaktır. Merkezden taşraya kız kaçıranlara ne ceza verileceğine dair emirler yollar. Bu gönderilen emirlerde daha öncekilerden farklı bazı noktalara değinilmiştir. İzinsiz nikâh kıyan imamlara ve nikâh şahitlerine de ceza verileceği ve kız kaçıranlara verilecek cezanın altı ay hapis olacağı bildirilmiştir.¹⁰⁸

Mesela Sivas Mutasarrıfı tarafından Sadaret'e gönderilip Meclis-i Vâlâ'ya sunulan bir tahriratta, Sivas Sancağı ve kazalarında kız kaçıranların, kızı başka bir köye götürüp orada imam ve şahitler bularak nikâhlarını kıydırdıkları anlatılmıştır. Bu şahıslar yakalansalar da nikâhlarının feshedilmediği için kız kaçırılmalarının önüne geçilemediği vurgulanmıştır. Öneri ise bir nevi gözdağı olacak cezaların verilmesidir. Yani nikâhı paraya tamah edip imamların ve nikâha şahitlik yapanların da ceza alması gerektiğini vurgulanır. Bu duruma aykırı hareket edenler olursa isimlerinin mutasarrıflığa ve Anadolu'daki diğer bölgelere bildirilmesinin Meclis-i Vâlâ'da görüşüldüğü de eklenmiştir.¹⁰⁹ Bunun gibi imamların paraya tamah edip nikâh kıyma meselesi merkezden taşraya gönderilen emirlerde daima söz konusu olmaktadır.

İkinci çaba ise bu tip olayların altında yatan sebepleri tespit ederek bunları engellemeye çalışmaktır. Belgelerde görüldüğü gibi tarafları ekonomik olarak zora sokacak bedelleri ortadan kaldıran önlemler önceliklidir. Özellikle kız kaçırılmaya sebep olan başlık parasının ve nikâh kıymak için alınan resmî izinnameye verilen paranın kaldırılması istenmiştir.¹¹⁰ Ancak merkezden vilayetlere gönderilen bu emirlere rağmen hâlâ ülkenin farklı vilayetlerinden gelen şikâyetlerde kız kaçıranlara ne ceza verileceği sorulmaya devam edilmiştir.¹¹¹ Bu durumun sebepleri üzerine durulacak olursa iki çıkarım yapmak mümkündür. Birincisi merkezin emirlerinin sanıldığı gibi her bölgeye aynı şekilde ulaşmadığıdır, ikincisi ise her ne kadar merkezîyetçilik artmış olsa da

¹⁰⁸ BOA, A.MKT.UM, 12/28, 6 Nisan 1850/23 Cemaziyevvel 1266; BOA, İrade Meclis-i Vâlâ (İ.MVL), 78/1535, 19 Nisan 1846/22 Rebiülahir 1262; BOA, A.MKT.MVL, 30/16, 16 Ağustos 1850/7 Şevval 1266; BOA, A.M.KT.MVL, 30/38, 21 Ağustos 1850/12 Şevval 1266; BOA, A.MKT, 34/53, 17 Kasım 1850/12 Muharrem 1267; BOA, İ.MVL, 182/5470, 22 Ağustos 1850/13 Şevval 1266; BOA, A.MKT.UM, 30 Kasım 1850/25 Muharrem 1267; BOA, A.MKT.UM, 43/70, 30 Aralık 1850/25 Safer 1267; BOA, A.MKT.UM, 43/73, 30 Aralık 1850/25 Safer 1267; BOA, A.MKT.UM, 22 Ocak 1851/19 Rebiülevvel 1267.

¹⁰⁹ BOA, İ.MVL, 162/4758, 23 Ekim 1850/16 Zilkade 1266.

¹¹⁰ BOA, A.MKT.UM, 13/14, 21 Nisan 1850/8 Cemaziyelahir 1266, lef 6,7,8,11,12.

¹¹¹ Örnekler için bkz. BOA, A.MKT.UM, 18/17, 11 Haziran 1850/30 Receb 1266; BOA, A.MKT.UM, 13/18, 21 Nisan 1850/8 Cemaziyelahir 1266; BOA, A.MKT.UM, 11/87, 31 Mart 1850/17 Cemaziyevvel 1266.

aslında her bölgeye aynı muamele yapılmadığı ve kız kaçırma ile ilgili ek maddede olduğu gibi bazı yeniliklerin buralara gönderilmediğidir.

Kız kaçırma konu alan çalışmalarda kız kaçırma cezasının ilk kez 1851 Ceza Kanunu'na eklendiğini, bunun öncesinde ilan edilen 1840 Ceza Kanunu'nda bulunmadığı belirtilmiştir. Yapılan bu çalışma kız kaçırma cezasının ilk kez 1840 Ceza Kanunu'na bir yıl sonra eklenen bir maddeyle yasalaştığını göstermektedir. Ayrıca 1840-1851 arası dönemde kız kaçırma cezaları değişmeye başlasa da tek tip bir ceza yoktur. Devletin bazı bölgelerindeki idareciler bu cezadan haberdarken bazı bölgelerin haberdar olmaması bu eklenen maddenin o bölgeye ulaşmadığı sonucunu da çıkarmaktadır. Buna ek olarak bazı bölgelerde yöneticilerin, bölgeye özgü sebeplerden dolayı farklı cezalar verdiği görülmektedir. Gayrimüslimlerle ilgili olan davalarda ise dava sürecinde bağlı buldukları kiliselerin mahkeme sürecini takip ettikleri görülmektedir. Bu davalarda taşrada bulunan idareciler olaylara karışmak istemiyor, mahkeme süreci sonunda ne karar verileceğini merkeze sormaktaydılar.

1.2.3. 1851 Ceza Kanunu'nda Kız Kaçırma Cezası

14 Temmuz 1851/15 Ramazan 1267'de ilan edilen Kanun-ı Cedîd, 1840 tarihli Ceza Kanunu'nun biraz daha geliştirilmiş bir biçimiydi.¹¹² Meclis-i Vâlâ tarafından hazırlanmış bu kanun, 1840 tarihli Ceza Kanunu'nun eksiklerini tamamlamak amacıyla yürürlüğe konulsa da yine büyük ölçüde İslam hukukuna dayanmaktadır. Önceki kanundan bazı maddeler aynen alınmış ve daha geniş ölçüde şer'î hükümlere yer verilmiştir.¹¹³ Zabıtaya karşı gelmek, sarkıntılık, sarhoşluk, kumarbazlık, sahtekârlık, kalpazanlık gibi suçlar ilave edilmiştir. Hapis cezaları yaygınlaşmış olsa da bazı hallerde dayak hapse tercih edilmiştir. Bazı suçlar için 3'ten 79 değneğe kadar dayak cezası getirilmiştir.¹¹⁴ 1851 tarihli kanunun ikinci faslının altıncı maddesinde

¹¹² Kanunun tam metni için bkz. BOA, Sadaret Dîvân-ı Hümayun Mühimme Kalemi (A.DVN.MHM), 9/30-1, 25 Ekim 1851/29 Zilhicce 1267 ve BOA, Meclis-i Vâlâ Defterleri (MVL. d), no. 437, 17 Mayıs 1855/29 Şaban 1271; Said Nuri Akgündüz, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku Uygulaması" (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), s. 56.

¹¹³ Gülnihal Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996, s. 99.

¹¹⁴ Tahir Taner, "Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku", *Tanzimat I*, İstanbul: Maarif Matbaası, 1940, s. 229.

Tanzimat'a uygun eşitlik prensibiyle daha önce ki madde genişletilmiştir. Madde şöyle yazılmıştı:

Gerek ehl-i İslam ve gerek reâyâ kızlarının bulunduğu memleketin mahkemesinden başka kaza-yı aher mahkemesinde akdetmek zu'muyle kaçırmak veyahud memlekettten harice çıkarmak misillû vaz'-ı namarziyye cesaret edenler olur ise tutulup keyfiyetleri mahallî meclisinde tahkik olunduktan sonra mensub olduğu sancak meclisine bâ-mazbata inhâ olunarak o makuleler li-ecli't-tedib mahallinde nizamen altı mah mücazat oluna ve o misillûlerden birisi kaçırdığı kızı kaza-yı âhar mahkemesine götürür ise kefaet maddesi bilinemeyeceğinden hükkam efendiler tarafından akdi hususuna mesag gösterilmeyerek mülkiye memuru tarafına bi'l-ihbâr tutturulub mahallî mahkemesine götürüle.¹¹⁵

Yani 1840 Ceza Kanunundaki gibi Müslüman ve gayrimüslim kadınların buldukları yerden nikâhlanmak düşüncesiyle başka bir bölgeye kaçırılmaları veya memleket dışına çıkarılmaları suç olarak tarif edilmiştir. Başka kazaya götürülen kadının denklik (küfv) konusu bilinemeyeceğinden hâkimler tarafından nikâhın kesinlikle kıyılmaması ve yetkililere haber verilerek tutuklanmaları gerektiği açıklanmıştır. Yakalandıkları yerde hemen araştırma yapılması ve bundan sonra asıl bağlı buldukları sancağın meclisine bir mazbata ile bildirilmesi istenmiştir. Ceza olarak da yine kanuni çerçevede altı ay hapis cezası verilmektedir. Görüldüğü üzere kız kaçırmanın cezası 1840 tarihli Ceza Kanunu'na eklenen cezadan çok farkı yoktu. Yine bu dönemde kız kaçırıcılar ceza kanununa uygun bir şekilde genelde altı ay hapisle cezalandırılmış olsalar da bu konudaki cezaların davalar ortaya çıktıkça belirlendiğini söylemek daha doğru olacaktır.¹¹⁶ Kanunnamelerde açık olmayan cezaların ortaya çıkan davalarla açığa kavuştuğu görülebilmektedir.

¹¹⁵ BOA, Bab-ı Âsafî Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Nizamât Defterleri (A.DVNS.NZAM.d), no.40, s. 152-153, 9 Temmuz 1861/1 Muharrem 1278; Ahmet Akgündüz, *İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı-Birinci Cild-Kamu Hukuku (Anayasa-İdare-Ceza-Usul-Vergi-Devletler Umumî)*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2011, s. 616; Ahmet Gökçen, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri*, İstanbul: yayın yok (y.y), 1989, s. 110.

¹¹⁶ BOA, A.MKT.MVL, 85/52, 25 Mart 1857/29 Receb 1273. ve BOA, A.MKT.MVL, 86/81, 21 Nisan 1857/26 Şaban 1273. (İki belgede de aynı olay var. Safranbolu'da gerçekleşen bu olayda kız kaçırıcı Receb'e olayın içinde fi'l-i şenî (tecavüz) olmadığı halde bir sene pranga cezası verilmiştir. Bir süre geçtikten sonra adamın tecavüz suçu işlemediği ve sadece kız kaçırdığı belirtilerek altı ay müddetle hapisle cezalandırılması gerektiği belirtilerek tahliyesi istenmiştir.) Altı ay pranga-bend cezasına çarptırılma kız kaçırma örnekleri için bkz. BOA, A. MKT. MVL, 89/32, 21 Temmuz 1857/29 Zilkade 1273; BOA, A. MKT. MVL, 102/86, 5 Aralık 1856/7 Rebiülahir 1273; BOA, A. MKT. MVL, 89/26, 21 Temmuz 1857/29 Zilkade 1273

Örneğin sonu evlilikle biten davalarda mahkeme heyetinin inisiyatif aldığı görülmektedir. Sivas eyaletine bağlı Kavakdere köyünde yaşanan olayda, İbrahim aynı köyden Feyzullah'ın kızı Fatma'yı nikâh kıydırmak amacıyla Sivas mahkemesine götürmüştür. Bunun üzerine Feyzullah mahkemeye gelip İbrahim'in kendi kızının küfvü (denk, eşit) olduğunu kabul etmiş fakat evliliklerini onaylamadığını söylemiştir. Fatma ise ifadesinde, babasının kendisini yaşlı bir adamla evlendireceği için İbrahim'le kendi isteğiyle Sivas'a kaçtığını söylemiştir. Sivas Meclisi bu durumu Meclis-i Vâlâ'ya bildirmiştir. Meclis-i Vâlâ aldığı kararda İbrahim'in nikâh kıydırmak amacıyla kızı kaçırdığını, kızın rızası olduğunu ve babasının da İbrahim'le kızının denk olduğunu tasdik ettiğini belirterek nikâhlarının kıyılması için dinî ve kanuni bir engel olmadığını Sivas valisine bildirmiştir.¹¹⁷ İbrahim'e bir ceza verilmediği gibi nikâhlarının kıyılması için de bir engel görülmemiştir.

Gayrimüslimlerin kendi aralarında yaşadığı kız kaçırma meselelerinde Osmanlı idarecilerinin olaya karışmak istemediği görülürken, gayrimüslim din adamlarının olaya daha fazla karıştıkları gibi, olaylara karışan kişilere bile ceza verilmesini Osmanlı idarecilerinden talep edebilmekteydiler. Yozgat sancağına bağlı Akdağ kazasının Menteşe köyünde, Meneş (?) isimli bir Ermeni kadın, amcasının oğlu ile beraber tarlada ekin biçmekte iken Manuk, babası Hacı İvaz ve on iki kişi daha beraber kadını kaçırmıştır. Kadını kaçıranlardan birkaç kişi köye geri dönmüş ve yakalanarak hapse konulmuştur. Hacı İvaz, Meneş'i oğlu Manuk'a nikâhlanmak için köyün kâhyası Minas'tan para karşılığında yardım istemiştir. Meneş ile Manuk akraba olduğu¹¹⁸ için evlenemedikleri gibi Ermeni Patrikhanesi Hacı İvaz ve köy kahyası Minas'ın kaçırmada rolü olduğunu savunarak sürgünlerini bölge idarecilerinden talep etmiştir.¹¹⁹ Dava ilk başta şer'î mahkemede görülmüştür. Daha sonra Eyalet Meclisine intikal etmiş, kişilerin sorgusu burada yapılmış ve dava burada sonuçlanmıştır. Meneş'i kaçıran Manuk yakalandıktan sonra Meneş de mahkemeye getirilerek ifadeleri alınmıştır. Şer'î mahkemede tecavüz suçunu kabul eden Manuk, eyalet meclisinde bu suçunu ilk önce reddetmiştir. Ancak yapılan sorgulamalar sonrasında suçunu kabul

¹¹⁷ “Mersumenin tezevvücü babasının rızasıyla olduğu bir güne cebr vukua gelmediği anlaşılmış.” BOA, A.MKT.UM, 226/11, 25 Şubat 1856/18 Cemaziyelahir 1272.

¹¹⁸ “Ermenilerde iki kişinin evlenebilmesi için tarafların yedi göbekten akraba olmaması gerekiyordu.” Bkz. Mary Kılbourne Mattosian ve Susie Hoogasian Villa, *Anlatılar ve Fotoğraflarla 1914 Öncesi Ermeni Köy Hayatı*, çev. Altuğ Yılmaz, İstanbul: Aras Yayıncılık, 2006, s. 105.

¹¹⁹ BOA, MVL, 107/24, 21 Ekim 1851/25 Z 1267.

etmiştir. Dava sonucunda Meneş'i kaçıran Manuk bir sene prangabent cezasıyla cezalandırılmıştır. Manuk'a yardımcı olan kişiler hakkında ise ceza kanunnamesinde ne ceza verileceği yazılmamış ise de Hacı İvaz ve Kâhya Minas kız kaçırma meselesine karıştıkları tespit edilmiştir. Bu iki kişinin köyün kâhyaları oldukları ve ahalinin arasına ayrılık sokarak fesatlık yaptığı ve eşkiyaya yardım ettiği gerekçesiyle Hacı İvaz, Maraş sancağına bağlı Zeytun kasabasına, Kâhya Minas ise yine Maraş'a bağlı Haçin kasabasına sürgün edilmiştir. Manuk'a yardımcı olan diğer kişiler ise ahalinin asayişine zarar verdikleri ve bunların, başkasına örnek olmasını engellemek ve korkutmak amacıyla prangaya alınarak hapse konulması kararlaştırılmıştır.¹²⁰

Farklı dinler arasında kız kaçırma söz konusu olduğunda, eğer kadın gönüllü kaçmışsa-Sivas'taki İbrahim ve Fatma davası gibi- Osmanlı idarecilerinin evlilikten yana olduğu görülmektedir. İstanbul Hasköy'de İstorya (?) adlı Yahudi bir kadın Kosti isimli Hristiyan bir erkek tarafından Silivri'ye kaçırılmış, Hristiyan dini üzere nikâhlanmıştır. Kadını kendisi gönüllü kaçırmıştır. Yakalanıp mahkemeleri görüldüğünde kadın ailesinin yanına gitmek istemediğini ve Rum dinini (Hristiyanlığı) kabul ettiğini söylemiştir. Bunun üzerine Kosti'nin yattığı hapis hayatı yeterli görülmüş ve Kosti serbest bırakılmıştır.¹²¹

Sonuç olarak, 1851 tarihli Ceza Kanunu'nda kız kaçırma cezası 1840 tarihli ceza kanununa eklenen ceza gibi altı aylık hapti. Bu süre zarfında izlenen davalarda cezaların farklı olabileceği görülmektedir. Bunun başlıca sebebi davalardaki durumdur. Mesela kız kaçıran kişi kaçırdığı kadınla evlenmişse serbest bırakılmıştır.¹²² Bazı bölgelerin kendine has durumundan dolayı gayrimüslim kadınların Müslüman erkekler tarafından kaçırılması söz konusu olduğunda dış müdahaleden çekinen idareciler olayı daha derinlemesine inceleme ihtiyacı hissetmişlerdir.¹²³ Gayrimüslimlerin kendi

¹²⁰ BOA, MVL, 206/5, 13 Aralık 1851/18 Safer 1268, lef 2.

¹²¹ BOA, Sadaret Mektûbî Kalemî, Nezâret ve Devâir (A.MKT.NZD), 98/97, 8 Kasım 1853/6 Safer 1270.

¹²² "İzmir'de İdris isminde bir Müslüman, Pepenya isimli Rum bir kadını kaçırmış ve evlenmişti. Kadının babasının da rıza göstermesi sebebiyle İdris serbest bırakılmıştı. Fakat idareciler olayın uygunsuzluğa sebep verebileceği gerekçesiyle fazla duyulmamasını istemiş ve Müslüman erkeklerin gayrimüslim kadınlarla evlenmesini istememişlerdir." bkz. BOA, A.MKT.UM, 129/72, 27 Mart 1853/16 Cemaziyelahir 1269.

¹²³ "1841'de Niş'te ve 1850'de Vidin'de yaşanan Bulgar isyanları süresince bölgede bulunan Bulgarların şikâyetlerinden biri de kendi kızlarının kaçırılıp ihtida ettirildiğine dair şikâyetleriydi." Bilgi için bkz. İnalçık, "Tanzimat'ın Uygulanması", s. 641-643. "Yaşanan bu isyanlar sonrasında Ruslar ve Fransızlar olayları araştırmak için bölgeye memurlarını gönderdi." Bilgi için bkz. Halil İnalçık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1992, s. 32 ve 36; O bölgede yaşanan kız

aralarındaki kız kaçırılmalarda ise devlet, olay adli bir durum söz konusu değilse karışmamaya özen göstermekle birlikte tarafların resmî makamlara başvurusu söz konusuysa son sözü söyleyen merci konumundaydı.

1.2.4. 1858 Ceza Kanunu'nda Kız Kaçırma Cezası

Tanzimat döneminin üçüncü ve son ceza kanunu 9 Ağustos 1858/28 Zilhicce 1274 tarihinde ilan edilmiştir.¹²⁴ Bu ceza kanunu öncesinde 1856'da Islahat Fermanı ilan edilmişti. Islahat Fermanı, yine Tanzimat Fermanı gibi çeşitli vaatler içeriyordu. Bu vaatler arasında Ceza ve Ticaret kanunlarının yapılması, Müslüman ve gayrimüslim toplumları ilgilendiren davalar için karma mahkemelerin kurulması gibi maddeler vardır. Karma mahkemeler karşısında bütün tanıklar eşit sayılacaktı. Yine mahkemede herkes kendi dinî usulüne göre yemin edecekti. Ayrıca taşradaki meclislerde ve Meclis-i Vâlâ'da gayrimüslim temsilciler de yer alacaktı. Fermanda, Osmanlı devletindeki millet engellerinin kaldırılması yönünde ve bütün halkları kapsayan ortak vatandaşlığı içeren sözler taşımaktaydı. Fermanın girişinde bütün uyruklar arasındaki bağ olarak “yurtseverlik” yani “vatandaşlık” kavramına yer verilmişti.¹²⁵ 1858 tarihli Ceza Kanunu'nu, 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu'yla karşılaştıran Senem Öner'e göre: Fransız Ceza Kanunu'ndaki suç ayrımı, 1858 tarihli Kanun'a aynen aktarılmış, cezalar ise sistemli bir şekilde “hafifletilmiştir.”¹²⁶ Islahat Fermanının bazı vaatlerini yerine getiren bu kanun, İslam hukukunu iyi bilen ve modern hayatın gerekliliklerin bilincinde olan Ahmed Cevdet Paşa'nın başkanlığında kurulan komisyon tarafından hazırlanmış

---

kaçırma olaylarında Avrupalı devletlerin tepkisini çekmek istemeyen Osmanlı devleti memurlarının daha sonraki yaşanan olaylarda tarafları birkaç kez sorguladığı görülmektedir. Böyle bir örnek için bkz. BOA, Hariciye Nezareti Mektûbî Kalemi (HR.MKT), 187/25, 16 Haziran 1857/23 Şaban 1273.

¹²⁴ Ceza Kanunu'nun tam metni için bkz. BOA, Bab-ı Âsafî Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Meclis-i Tanzimat Defterleri (A.DVNS.MTAN.d), no. 1, s. 89-133, 6 Mart 1905/29 Zilhicce 1322; Gökçen, Osmanlı Ceza Kanunları, s.117-169; BOA, Sadaret Dîvân Kalemi Mukavelename (A.DVN.MKL), 74/31, 16 Kasım 1858/9 Rebiülahir 1275.

¹²⁵ Davison, *Osmanlı İmparatorluğu*, s. 58-59.

¹²⁶ Senem Öner, “Çeviri Yoluyla Kanun Yapmak: 1858 Tarihli Osmanlı Ceza Kanunu'nun 1810 Tarihli Fransız Ceza Kanunu'ndan Çevrilmesi”, (Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), s. 111-112; Foucault bu dönemde cezalandırmaların hafifletilmesini şöyle yorumlamaktadır; “Yasadışı hareketlerin cezalandırılmasını ve bastırılmasını krala bağlı, toplumun tümüne aynı derecede yayılmış bir işlev haline getirmek, daha az cezalandırmak değil de, daha iyi cezalandırmak; belki yumuşamış bir sertlikle cezalandırmak, ama bunu daha fazla evrensellik ve gereklilik içinde ceza vermek için yapmak; cezalandırma yetkisini toplumsal bünyenin daha derin noktalarına ulaştırmak...” Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, s. 137.

bazı değişiklikler geçirmesine rağmen Cumhuriyet dönemine kadar varlığını sürdürmüştür.¹²⁷

1858 tarihli kanunda evlilik maksadıyla kız kaçırma suçu tanımlanmamıştı fakat kız kaçırmayla bağlantılı birkaç madde mevcuttu. Kanunun “hetk-i ırz edenlerin mcztı beyanındadır” başlıklı bölümde yer alan 198. ve 200. maddeler ile “hilf-ı usl-ı hapis ve tevkf-i eşhs ve sab ve mrhik sirkati ve kız kaçırmak fazhati” başlıklı 206. maddeler kız kaçırma ve fiil-i şeniyani tecavüz sularının cezalarını belirtiyordu. Bu maddeler kanunda şöyle geçiyordu:

198. madde [:] Bir adam bir kimseye cebren fi‘l-i şen icr eder yani ırzına geçer ise muvakkaten (bir süreliğine) küreğe konulur.

200. madde [:] Eğer böyle cebren fi‘l-i şen (zorla ırzına geçilen) henüz bir ere tezvc olunmamış kız (evlenmemiş kız) hakkında vuku bulur ise buna mtecsir olan kimse işbu kürek cezasından başka tazmin vermeye müstehak olur (tazminat ödemekle de yükümlü olur).¹²⁸

206. madde [:] Her kim sinn-i bluğa varmamış (bluğa yaşına ermemiş) bir çocuğu cebr veya hile ile bir tarafa kaçırır ise üç aydan bir seneye kadar habs olunur. Ve eğer bu suretle kaçırılan ocuk hadd-i bluğ (henüz bluğ yaşına) varmamış bir kız ise kaçıran şahıs muvakkaten (bir süreliğine) küreğe konulur.¹²⁹

Ceza kanununda kız kaçırma suları için bu cezalar tayin edilmişti. Fakat zaman geçtikçe ortaya çıkan bazı davalarda kanunda yer almayan yeni durumların meydana gelmesi sebebiyle kanuna eklemeler yapılmak zorunda kalınmıştır. Kanunun ilanından yaklaşık bir sene sonra Konya Sancağının Akşehir kazasına bağlı Nadir köyünden Kıpti Ali, aynı köyden Ali’nin kızı Selime’yi Akşehir kazası kadısına nikâhlamak maksadıyla kaçırmış ve kazaya giderken tecavüz etmiştir. Ali ve Selime yakalandıklarında, babası vefat etmiş olan Selime, dayısı ve annesinin kendisini başka biriyle evlendirmek istediklerini, kendisinin ise o kişiyle evlenmek istemeyip Ali’ye kaçtığını mahkemede itiraf etmiştir. Selime’nin annesi Ayşe Hatun, kızının kimi isterse onunla evlendireceğini beyan etmiş ve davacı olmamışsa da, Selime’nin dayısı Süleyman, Ali’nin Roman ya da dönemin tabiri ile Cingane taifesinden olduğunu ve Selime’nin kfv olmadığını iddia ederek nikhlarına engel olmaya çalışmıştır. Ali Selime’yi nikâh

¹²⁷ Davison, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Reform*, s. 102.

¹²⁸ *Dstr, nc Tertib*, C. I., Dersaadet: Matbaa-i mire, 1289, s. 579.

¹²⁹ *Dstr, nc Tertib*, C. I., s. 582.

kıydırmak maksadıyla kendi rızasıyla kadıya götürmüş ancak bu sırada tecavüz etmiştir. Eyalet meclisi de bu durum üzerine, kanunnameye böyle bir davaya uygun ceza olmadığını merkeze bildirmiş ve ne ceza verileceğini sormuştur.¹³⁰

Bu tür şikâyetler sonrasında 17 Aralık 1860/3 Cemaziyelahir 1277 tarihinde iki yüzüncü maddeye şöyle bir ekleme yapılmıştır: Bir bakire kadını evlenme vaadiyle kandırıp bekâretini bozan ve daha sonra evlenmekten vazgeçen kimseden bekâreti tazmin için bir bedel alındıktan sonra bir haftadan altı aya kadar hapsolunur. Ancak mahkemece bu şekilde bu şekilde bir karar verilebilmesi, evlenme vaadiyle kandırma durumunu erkeğin itiraf etmesine veya kadının bu durumu ispat etmesine bağlıdır:

[200. madde]: Tezevvüç edeceğim deyu iğfâl ile bir bıkır-i baliğanın bıkırini izale idüb de sonra almaktan istinkâf eden kimse, kendisinden bedel-i tazmin-i bıkır alındıktan sonra bir haftadan altı aya kadar haps olunur. Fakat bu hükmün sudûru izdivaç vaadiyle iğfâli ya erkek ikrar ve itiraf eylemesine veyahut kız tarafının ispat etmesine menuttur.¹³¹

Yapılan bu zeyilden hemen önce ceza kanununun mevcut hükümlerine eklenen iki tane maddede kız kaçırmaya teşebbüs edenlere, bülüğa (ergenliğe) ermiş kız kaçırarlara ve yardımcı olanlara verilecek cezaları öngörmekteydi. 17 Kasım 1860/3 Cemaziyelevvel 1277 tarihinde 198. ve 206. maddelere şöyle ekleme yapılmıştır. Buna göre 198. maddede, “Zorla cinsel tecavüz teşebbüsünde bulunup da kendi elinde olmayan sebeplerden dolayı bu fiili gerçekleştiremeyenler, üç aydan daha az süreyle hapisle cezalandırılır” hükmü getirilmiştir. 206. maddede ise şöyle bir ekleme yapılmıştır; “Her kim bülüğ yaşına erişmiş bir kadını zorla kaçıtır ise üç aydan üç seneye kadar hapsolunur. Ancak bu kadının kocası var ise kaçıtır kimse bir süreliğine küreğe konulur. Her kim bülüğ yaşına erişmiş veya erişmemiş bir kimsenin zorla kaçıtırılıp kaldırılması işinde kaçıtır kişiye yardımda bulunursa bir aydan altı aya kadar hapsolunur.” Ayrıca bir kadının kaçıtırılmasına yardım eden kişilere de bir aydan altı aya kadar hapis cezası öngörülmüştür:

¹³⁰ BOA, A.MKT.MVL, 107/87, 24 Mayıs 1859/21 Şevval 1275.

¹³¹ *Düştur, Birinci Tertib, C. I., s. 580; Mustafa Şentop, Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku-Kanunlar-Tadiller-Layihalar-Uygulama*, İstanbul: Yaylacık Matbaası, 2004, s. 63.

[198. madde]: Böyle cebren fi'l-i şenî icrasına tasaddi idüb de yed-i ihtiyarında olmayan esbâb-ı mania hayluletiyle fi'le çıkmamış olur ise üç aydan ekall haps cezasıyla mücazat olunur¹³²

[206. madde]: Her kim bir baliğayı cebren kaldırıp kaçırsın ise üç aydan üç seneye kadar haps olunur. Ve fakat kocası var ise kaçıran kimse muvakkaten küreğe konulur. Her kim baliğanın yahud bir gayr-i baliğanın cebren kaldırılıp kaçırılması emrinde kaçıran adama muavenet eyler ise bir aydan altı aya kadar haps olunur.¹³³

Ancak eklenen bu cezanın da eksik kaldığı görülmektedir. 4 Haziran 1911/6 Cemaziyelahir 1329 tarihine dek yürürlükte olan bu maddelere göre kadının bülüğ yaşı kesin olarak zikredilmemiştir. 1911'deki düzenlemede ise on beş yaşından büyük ve küçük olanlar hakkında ayırım yapılmıştır. Yine 1911'deki düzenlemede kız kaçıran kişilerin tecavüzden sonra kadınla evlenerek serbest kalması ceza kanununa eklenmiştir.¹³⁴

Tanzimat dönemi ceza kanunlarını ve bu kanunlardaki düzeltmeleri ile eklemeleri konu alan çalışmasında Şentop, kadınla evlenerek serbest kalmanın 1911'de ceza kanununa eklendiğini belirtmiştir. Yine Tanzimat dönemi ceza kanunlarını yayınlayan Gökçen'in kitabında 206. maddeye eklenen ve tarihi belirtilmeyen zeyilde "ve bir kız kaçırıldığı halde nikâh vuku bulmuş ise iktizâ-yı şer'iyyesi üzere hareket olunur." ifadesi bulunmaktadır.¹³⁵ Fakat 17 Kasım 1860/3 Cemaziyelevvel 1277 tarihli ceza kanunu zeylinde bu ifadenin geçmediği *Düstur*'dan anlaşılmaktadır. Ulaşabildiğimiz en erken tarihli belgede kaçırdığı kadınla evlenen erkeğin serbest bırakıldığına dair durumun resmileştiğine dair kanıt söz konusudur.¹³⁶ Belgelerden özellikle de sorgu kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla fiil-i şeni işleyen suçluları kaçırdıkları kadınlarla evlendirmek isteyen resmî görevlilerin, öne sürdükleri gerekçe de zeyilde geçen "iktizâ-yı şer'iyyesi üzere" ifadesidir. Yani "kanuni gereklilik". Memurlar bu kişileri evlendirmek istedikleri zaman, erkeklerin -çoğu zaman karşı tarafın gönüllü kaçtığı söz konusu durumlarda- serbest kalmak için kadınla evlendiği görülmektedir. Bazı kadınlar evlenmek isterken bazı kadınlar bunu reddedebiliyordu. Bekâretin değerli sayıldığı toplumda, bekâretini kaybeden kadının bir daha evlenmesi

¹³² *Düstur, Birinci Tertib, C. I., s. 579; Şentop, Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku, s. 62.*

¹³³ *Düstur, Birinci Tertib, C. I., s. 582; Gökçen, Osmanlı Ceza Kanunları, s. 153.*

¹³⁴ *Şentop, Osmanlı Ceza Hukuku, s. 65.*

¹³⁵ *Gökçen, Osmanlı Ceza Kanunları, s. 153.*

¹³⁶ BOA, MVL, 613/12, 29 Ağustos 1861/22 Safer 1278, lef 4.

zor olabilirdi. Ailesi açısından ise bu durum “namusunun kirlenmesi” anlamına geliyordu. Kadın, bunun için evliliği zoraki olsa da kabul etmek zorunda kalıyordu.

Yukarıda zikredilen belgede Saruhan sancağı meclisinden merkeze gönderilen ve Meclis-i Vâlâ’ya havale edilen mazbata ve sorgu kayıtlarına göre şehirde birkaç tane kız kaçırma olayı yaşanmıştır. Kadın kaçıran kişilerden Eskici oğlu Hüseyin ve Süleyman kaçırdıkları kadınlara fi’l-i şenî’de bulunmuşlardır. Bu kişiler yakalanıp ifadeleri alındığında kadınların hüsn-ı rızalarıyla (kendi rızalarıyla) bu durumun gerçekleştiğini belirtmiş ve bu ifadeler kaçırılan kadınlar tarafından da onaylanmıştır. Hüseyin ve Süleyman mahkemede, kadınlarla evlenmeyi teklif etmiş ve bu durum kadınların ebeveynleri tarafından da kabul görmüştür. Fakat yine de mahkeme, kaçırın erkeklerin evliliği kabul etmesine rağmen kadınları zorla kaçırdıklarına dair şahit olduğunu belirterek durumu Meclis-i Vâlâ’ya havale etmiştir. Meclis-i Vâlâ da kanunun iki yüz altıncı maddesinde yazılı olduğu gibi kaçırın kişilerin bu kadınlarla evlenmesi durumunda kanuni gereklilikten dolayı tahliye edilmesi gerektiğini belirterek bu yönde karar vermiştir.¹³⁷

İdarecilerin nikâh kıyıldığında genel olarak “ceza vermeme” gibi bir eğilimleri söz konusuysa da istisnalar her zaman mevcuttur. Kıbrıs adasının Lefkoşa Sancağında yaşanan bir olayda, kız kaçırın kişi her ne kadar nikâh kıydırmışsa da yine de ceza verilmiştir. Rüstem, Emine’yi başka bir kazaya götürerek bıkırını izale etmiş ve nikâh kıydırmıştır. Emine de kendi rızasıyla bu olayların yaşandığını belirtip Rüstem’in ifadesini doğrulamıştır. Kıbrıs Mutasarrıflığı meclisinde alınan karara göre, kadının rızası olsa dahi bu kişilerin “edep ve terbiye” görmedikleri ve bunun başka kişilere sirayet edebileceği ifade edilmiştir. Son olarak da bazı zamanlarda kadınların küfvü olmayan “rezil kişilerle” velilerinin izni olmaksızın evlenebilecekleri uyarısı yapılmıştır. Belgenin devamında bunlara dair ceza kanununda ve kanunun ek maddelerinde açık ifade bulunmadığını fakat yukarıdaki sebeplerden dolayı hapse girdikleri belirtilmiştir.¹³⁸

Ceza hukuku alanında Osmanlı Devleti’ni belirli bir düzene sokan bir gelişme olan nizamiye mahkemelerinin kuruluşuna kadar geçen sürede kız kaçırın suçunu

¹³⁷ BOA, A.MKT.UM, 501/98, 8 Ekim 1861/3 Rebiülevvel 1278. Aynı konu hakkında başka bir belge için bkz. BOA, MVL, 613/12, 5 Eylül 1861/29 Safer 1278.

¹³⁸ BOA, A.MKT.MVL, 142/75, 17 Kasım 1861/14 Cemaziyelevvel 1278.

işleyen kişilere verilen cezalarda farklılık olduğu her ceza kanununun uygulama aşamasında görülmekteydi. Şer‘i hükümlerden farklı cezalar getiren kanunlar ilan edildiği halde Tanzimat döneminde idarecilerin bazıları hâlâ şeriata göre hüküm vermekteydi. François Georgeon, bu durumun en büyük sebebi olarak Tanzimat döneminde yasaları iyi bilen idareci bulunmamasına bağlar. Mahkemelerde görev yapan kadıların, yeni çıkarılan kanunlardan genellikle habersiz olduğunu ve bu yüzden eski kanunları uyguladığını ifade eder.¹³⁹

1.3. Nizamiye Mahkemeleri’nin Kuruluşu ve Nizamiye Mahkemeleri’nde Kız

Kaçırma

Nizamiye mahkemelerinin kurulma aşamasını anlatmadan önce bu başlığın neden kullanıldığını anlatmak gerekir. Nizamiye mahkemeleri evrakları kız kaçırma konusunda bize zengin bilgiler sunmaktadır. Bu zengin malzeme sayesinde bir kız kaçırma davasında olayın başlangıç ve bitiş süreleri ile davaya karışan kişiler hakkında geniş bilgi sahibi olunabilmektedir. Sorgu kayıtlarında toplumun “sıradan insanların” ifadelerinin resmî belgelerin içinde bulunması sayesinde toplum hayatının daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Osmanlı toplumuna dair DA (Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye Belgeleri) koduyla Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi’nde tasniflenen bu belgelerde özellikle hem nizamiye mahkemelerinin işleyişi ile bilgiler hem de kız kaçırma ile ilgili önemli sayıda belge mevcuttur. Bu tasnifteki istintaknamelerde (sorgu kayıtları) kız kaçırmanın nasıl gerçekleştiği adım adım anlatılırken, olaylara karışan kişilere dair de önemli bilgiler bulunabilmektedir. Bu da bize hukukun işleyişi açısından derin bilgiler sunmaktadır.

Nizamiye mahkemelerinin kökleri 1840’da kurulan Muhassıllık meclislerine dayandırılmaktaysa da nizamiye mahkemeleri olarak isim alması Vilayet Nizamnamesi ile beraber olmuştur. Ceza ve ticaret hukukuyla ilgili karma mahkemeler Tanzimat Fermanı (1839) sonrası göreve başlamış fakat asıl önemli olan hukuk davaları için karma mahkemeler oluşturulmamıştı. Islahat Fermanı’nda (1856) Müslümanlar ve gayrimüslimler arasındaki çıkabilecek sorunlarda ticaret ve cinayet davalarının karma

---

¹³⁹ François Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: Homer Kitabevi, 2006, s. 199.

mahkemelerde görülmesi, ayrıca hukuk davalarının da eyalet veya liva karma meclislerinde, vali ile kadının hazır bulunduğu, şer'î ve nizami usullere bakılması gerektiği belirtilmişti. Hukuk davalarının karma mahkemelerde görülmesine Islahat Fermanı'ndan hemen sonra geçilememiştir. Hukuk davalarının karma mahkemelerde görülmesi ancak Vilayet Nizamnamesiyle oluşturulan nizamiye mahkemelerinin kurulmasıyla sağlanabilmiştir.¹⁴⁰

1856 tarihli Islahat Fermanı'nın ilanı ile başlayan süreçte Niş ve Cebel-i Lübnan gibi bölgelerde daha önceden başlayan ve alevlenen isyanlar sonucunda Avrupalı devletlerinin de zorlamasıyla reformlar yapılmak zorunda kalındı. Cebel-i Lübnan'da 1861'de bir nizamname ilan edilmişken, Niş Valisi Midhat Paşa'nın da içerisinde yer aldığı bir komisyon tarafından hazırlanan ve 7 Kasım 1864 tarihinde ilan edilen Vilâyet Nizamnamesi ilk önce Niş, Vidin ve Silistre eyaletlerinin birleştirilmesiyle oluşturulan Tuna vilayetinde uygulanmaya karar verilmiştir. Vilayet nizamnamesinden çok az farkla Tuna vilayeti için hazırlanan Tuna Vilayet Nizamnamesi'nin Midhat Paşa'nın başarılı valiliğiyle vilayette başarılı sonuçlar vermesi sonrası 1865 yılından itibaren ülkenin diğer bölgelerinde de uygulanmaya karar verilmiştir.¹⁴¹

Osmanlı'nın idari teşkilatını yeniden düzenleyen bu nizamnameye göre, eyaletler vilayet ismini almış, vilayetler sancaklara veya livalara, sancaklar kazalara, kazalar da köylere ayrılmıştı.¹⁴² Her kaza aynı zamanda bir müdürlük olarak değerlendirilecek, bazı köylerin birleştirilmesiyle oluşan küçük daireler nahiye olarak isimlendirilecek ama kaza statüsünde olmayacaktı.¹⁴³ Vilayet Nizamnamesinin bir başka yeniliği de adli teşkilat alanında yapılan reformlar olmuştur. Nizamnameyle kurulan nizamiye mahkemelerinin ilk uygulandığı yer yine Tuna vilayeti olmuştur.¹⁴⁴ Vilayet nizamnamesine göre nizamiye mahkemelerinin kazalarda oluşturulan mahkemelerde mahkeme başkanı şer'î hâkimdi. Temyiz aşamasında ise mahkeme başkanı naib olacaktı.¹⁴⁵

¹⁴⁰ Demirel, *Adliye Nezareti*, s. 16.

¹⁴¹ İlber Ortaylı, *Tanzimatdan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, İstanbul: Hil Yayınları, 1985, s. 50-53.

¹⁴² Davison, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform*, s. 153.

¹⁴³ Musa Çadrcı, *Tanzimat Sürecinde Türkiye Ülke Yönetimi*, Ankara: İmge Kitabevi, 2007, s. 249.

¹⁴⁴ Demirel, *Adliye Nezareti*, s. 17.

¹⁴⁵ Nizamiye Mahkemelerinin teşkilatı şöyleydi; “Her kazada bir deâvi meclisi kurulmakta ve bu meclisi kazanın şer'î hâkimi başkanlığında Müslüman ve gayrimüslim mümeyyizlerden oluşan üç üyeden meydana gelmektedir.[...] Liva merkezlerinde ise bir temyiz meclisi kurulmakta ve kaza deâvi

Bingöl'e göre 1864 tarihli Tuna Vilâyet Nizamnamesi öncesinde gerek eyalet meclisleri gerek ticaret meclislerinin nizamiye mahkemeleriyle benzer işlev gördüğünü, bu sebeple bunları nizamiye mahkemelerinin ilk örnekleri olarak kabul edilebileceğini belirtir. Yalnız, bu meclislerin nizamiye mahkemelerinden farkı hem idari hem de adli görev alması olarak gösterir. Nizamiye mahkemeleri ise yalnızca yargılama görevi görmüştür.¹⁴⁶ Kenanoğlu'na göre ise, nizamiye mahkemelerinin görevlerini 1840 tarihli Ceza Kanunundan itibaren yargılama görevini de gören kaza ve liva meclisleri oluşturmuştur. Ancak nizamiye mahkemelerinin çekirdeğini, ceza kanunlarının uygulanması için 1854'te İstanbul'da kurulan Meclis-i Tahkikler oluşturur. Bu meclislerin yaygınlaşması nizamiye mahkemeleri için bir ön hazırlık olmuştur.¹⁴⁷

Meclis-i Vâlâ ile Meclis-i Âlî-i Tanzimat'ın 1861'de birleşmesinden oluşan Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye 5 Mart 1868 tarihinde ikiye ayrılarak yerine Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye ve Şûrâ-yı Devlet isminde iki farklı kurum kurulmuştur. Bugünkü Yargıtay'ın temelini teşkil eden ve başına Ahmed Cevdet Paşa'nın getirildiği Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye, nizamiye mahkemelerinin vermiş olduğu kararların temyizen denetleyecek bir mahkemeye ihtiyaç duyulması neticesinde kurulmuştur. Yani nizamiye mahkemelerinin üst merci olup, sadece adli vazife görmüştür.¹⁴⁸

Midhat Paşa'nın başına getirildiği Şûrâ-yı Devlet'e ise kanun teklifleri hazırlama ve idârî ihtilaflara bakma yetkileri verilmiştir. Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye, şer'î, ruhani ve

---

*meclislerinin bakamayacağı veya kaza deâvi meclislerinde karara bağlandıktan sonra tarafların istinaf yoluna başvurduğu cinayet ve hukuk davaları burada görülmektedir. Liva temyiz meclisi üç Müslüman ve gayrimüslim üyeden meydana gelmekte, meclisin başkanlığını ise o kazanın şer'îyye mahkemesi hâkimi yapmaktadır. Vilâyet Nizamnamesi'ne göre Osmanlı idârî teşkilatı vilayet adı verilen birimlere bölünmüş ve her vilayette bir dîvân-ı temyiz kurulmuştur. Dîvân-ı Temyizin görevi, emval ve emlâke dair hukuk davaları ile cinayet davalarına bakan ikinci derecedeki livâ temyiz-i hukuk ve cinayet meclislerinin kararlarını istinaf yoluyla görmekten ibarettir. Dîvân-ı temyiz, "müfettiş-i hükkâm" denilen kişinin başkanlığında üçü Müslüman ve üçü gayrimüslim olmak üzere altı üyeden meydana gelmekteydi. Daha sonra müfettiş-i hükkamlık kaldırılınca dîvân-ı temyize merkez naibinin başkanlık etmesi esası benimsenmiştir. (...) Vilayetteki Dîvân-ı Temyiz ile livâlardaki temyiz meclislerinde kanun işlerini bilen, devletçe tayin edilmiş özel bir memurun bulunması gerekiyordu. Vilâyet Nizamnamesi bunların dışında köylerdeki ihtiyar meclislerine de sulhen dava görme yetkisi vermiştir. İhtiyar meclislerinin sulhen göreceği dava farklı sınıflara mensup ahaliye aitse her gruptan eşit sayıda olmak üzere en az altı, en çok on iki üyenin katılımıyla dava görülebilirdi. İhtiyar meclisinin başkanlığını en yaşlı olan kişi yapmaktaydı. " bkz. M. Macit Kenanoğlu, "Nizamiye Mahkemeleri", *DİA*, C. 33, s. 185.*

¹⁴⁶ Bingöl, *Nizamiye Mahkemeleri'nin Kuruluşu*, s. 50-51.

¹⁴⁷ Kenanoğlu, "Nizamiye Mahkemeleri", s. 185-186.

¹⁴⁸ Mehmet Akif Aydın, "Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye", *DİA*, C. 9, s. 387 ve Ekinci, *Tanzimat Mahkemeleri*, s. 205; Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye'nin nizamnamesi için bkz. BOA, Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye (DA), 86/74, 10 Şubat 1869/27 Şevval 1285.

ticari mahkemelerin görev alanına giren davaların dışında kalan hukuki ve cezai anlaşmazlıkları, kanunen kendi yetkisi içinde ise bidayeten (ilk derece mahkeme), diğer nizami mahkemelerde görülüp re'sen (tek başına) veya tarafların isteğiyle kendisine gönderilmesi halinde istinafen (yeniden bakılmak) görüp halleder. Kendisine getirilen davanın neticesi kişilerle hükümet arasındaki bir uyuşmazlığa dairse davayı Şûrâ-yı Devlet'e göndermekteydi. Böylece idare ve adliye kesin bir şekilde birbirinden ayrılmış oluyordu.¹⁴⁹

1864 Vilayet Nizamnamesinin ilanı ile birlikte oluşturulan nizamiye mahkemelerinde görülen davaların teorik kısımları Macit Kenanoğlu'nun yukarıda belirttiği şekildedir. Fakat davaların uygulama aşamasında karşılaşılan problemler (görgü tanıklarının çağırılması gibi), idarecilerin konuyla ilgili yazışmaları (davacı ve davalı ile ilgili ek bilgi istenmesi gibi), davanın nasıl açıldığı (kimin şikâyeti sonucu ortaya çıkmış) gibi sorulara cevap bulabilmek için bunun uygulamadaki örneğine bakmak gerekmektedir. Öncelikle şunu söylemek gerekir ki bir olayın davaya dönüşebilmesindeki birinci adım olan şikâyet kısmının her zaman kaçırılan kişi tarafından yapılmadığı incelenen örneklerden görülebilmektedir. Resmî mercilere şikâyet ve ihbar aileden, ahaliden veya kaçırılan kadınlardan gelebilir. Davaya dönüşmesindeki ikinci bir yol ise kaçan çiftin yakalanması durumunda ortaya çıkar. Bu da genellikle imam veya hâkim gibi görevlilerin kaçırılma olayını anlama ve şikâyet etmeleriyle olmaktadır. Bu şikâyet sonrasında kaçanlar hakkında bir araştırma yapıldığı 1851'deki ceza kanunundaki kız kaçırma maddesinden anlaşılmaktadır. Dava örneklerinde görüleceği gibi bu tetkikat hem kaçırıldığı bölgedeki zaptiyelerce hem de Deâvî meclisince yapılmaktadır. Eğer bir suç görülürse bu olay mahkemeye intikal etmektedir. Bu ilk aşamada mahkeme kayıtlarında görüleceği üzere sorgu kayıtları (istintakname) alınmaktadır. Mahkeme süresince kaçanların ve yardımda bulunanların yanı sıra ailelerin ve görgü tanıklarının da ifadeleri alınmaktadır. Dava, Kenanoğlu'nun da belirttiği gibi köyde de sulhen görülebilmektedir. Herhangi bir davanın temyiz süreçleriyle birlikte son karar merci Meclis-i Vâlâ idi. Meclis-i Vâlâ'nın lağvedilmesinden ise son karar merci kurulan Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye olmuştur.

---

¹⁴⁹ Ekinci, *Tanzimat Mahkemeleri*, s. 205-207.

Bu sürece örnek olabilecek birkaç davaya daha ayrıntılı bakılabilir. İlk dava nizamiye mahkemelerinin ilk örnek uygulama yeri olan Tuna vilayetine bağlı Hezargrad kazasında yaşanmıştır. Sorgu kaydından anlaşıldığı kadarıyla Tekyegazi köyünden Nefise isimli kadın aynı köyden Zoroğlu Ahmed'i kendisini kaçırmak istediği ve tecavüz ettiği iddiasıyla resmî makamlara şikâyet etmiştir. Fakat şikâyet tarihi belli değildir. Hezargrad Deâvî Meclisi'ndeki sorgu kayıtlarındaki ifadelerden hareketle olay Temmuz 1866'da yaşanmıştır. Dava, Hezargrad Deâvî meclisinde 26 Nisan 1867/21 Zilhicce 1283 tarihinde görülmüştür. Davanın süresinin 9 ay olduğu verilen ifadeler ve Deâvî meclisinin Hezargrad kazası müdürüne gönderdiği mazbatadan anlaşılmaktadır. Üstte ifade edildiği gibi şikâyetin tarihi belli olmamakla davalı Ahmed 9 Aralık 1866/1Şaban 1283 tarihinde tutuklanmış ve dava süresince tutuklu kalmıştır. Davanın görülmesiyle beraber tarafların verdikleri ifadelerin birbirine uymadıkları görülmektedir. Deâvî meclisinin mazbatasında Nefise Ahmed'in kendisini kaçıran tecavüz (bikrini izale) ettiğini söyler. Ahmed ise zorla kaçırmayı ve izale-i bikr maddelerini reddederek, kadının kendi rızasıyla geldiğini ve nikâh kıymak maksadıyla Hezargrad'a gittiklerini ifade eder. Fakat görgü şahitleri olayın cebren olduğu onaylamışlardır. Bunun üzerine Nefise'nin bikrinin izalesi önceden mi yoksa sonradan mı olduğu bilinemeyeceği belirtilmiştir.¹⁵⁰ Dava daha detaylı araştırılmak üzere Ruşçuk kaymakamlığına gönderilmiştir.

Ruşçuk'ta yapılan araştırma çok daha detaylıdır. Ancak buraya geçmeden önce deavi meclisinde yapılan sorgulamalarında memurun Ahmed ile Nefise'nin sorgularına kısa bir bakmak gerekir. Nitekim Deâvî meclisi ve Ruşçuk'ta yapılan sorgulamaların arasındaki fark daha ayrıntılı ortaya çıkacaktır. Deâvî meclisinin gençleri evlendirmek istediği fakat ikisinin de bu teklifi reddettiği görülmektedir:

Tekyegazi karyeli Zoroğlu Mustafa'nın Kerimesi Nefise'nin istintak kaydıdır.

[soru] Nerelisin? Ve babanın ismi nedir? Kaç yaşındasın?

[cevap] Tekyegazi karyesinden olup, ismim Nefise ve babamın ismi Mustafa ve yaşım on beştir.

[soru] Bu mecliste sana ne sual edecek isek doğru söyleyeceğine yemin ettireceğiz. Hemen doğrusunu söylemelisin.

[cevap] Bildiğimi doğru söyler ve hilaf söylemeyeceğime yemin ederim.

¹⁵⁰ BOA, MVL, 1080/56, 26 Nisan 1867/21 Zilhicce 1283, lef. 14.

[soru] Buraya niye geldin?

[cevap] Davaya geldim.

[soru] Kimden davaya geldin? Ve ne dava edersin söyle bakalım.

[cevap] Bundan dokuz mah mukaddem cumartesi günü ikinci vakti ablam ile tarlada orak biçmekte iken karyemizden İbrahim oğlu Ahmed gelip beni tutarak cebren çalıya götürüp ırzıma geçti. Bundan dava ederim.

[...]

[soru] Gel seni bu Ahmed'le nikâh edelim.

[cevap] İstemem efendim. ırzımı isterim.¹⁵¹

[...]

Bunun ardından yapılan Ahmed'in de sorgusunda memurun ikisini evlendirme çabasında olduğu görülmektedir:

[...]

[soru] Bundan dokuz mah mukaddem cumartesi günü karyenizden Zoroğlu Mustafa'nın kızı Nefise'yi tarladan tutmuşsun söyle bakalım.

[cevap] Ben oradan geçer iken nikâh etmek üzere beni Hezargrad'a götür deyu Nefise yanına takıldı. Ben dahi alıp gittim.

[soru] Gel bunun doğrusunu söyle Nefise'yi tarladan cebren tutar iken görenler var imiş inkâr etme.

[cevap] Hayır efendim.

[devamında]

[soru] Sen bunun doğrusunu söylemez isen üç sene Vidin'e gidersin [kürek cezasını Vidin'de çekeceksin manasında]. Ve bin beş yüz kuruş izale-i bıkır dahi verirsin. Gel bunun doğrusunu söyle mezbure Nefise'yi sana nikâh edip karyenize gönderelim.

[cevap] haberim yok ne söyleyeyim.¹⁵²

[...]

[soru] Mezbureyi cebren tutup götürdüğün üç kişi haberiyle tahakkuk edip ve ebe kadın muayenesiyle bıkır izale olduğu dahi anlaşılıp da bu işin böyle meydana çıkması üzerine senin yine inkâr etmeliğin fayda vermez. Gel bunun doğrusunu söyle kızı sana nikâh edip mahpustan halas edelim.

[cevap] haberim yoktur efendim.¹⁵³

Davayla ilgili evraklar 4 Mayıs 1867 tarihinde Hezargrad kazası müdüründen Tuna vilayetinin merkez kazası Rusçuk kaymakamlığına gönderilir.¹⁵⁴ 3 Haziran 1867

¹⁵¹ BOA, MVL, 1080/56, tarihi yok ama Hezargrad'da sorgusu yapıldığı için bir önceki belgeyle aynı tarihte yani 26 Nisan 1867 olmalı, lef. 1, s. 1.

¹⁵² BOA, MVL, 1080/56, tarihi yok ama Hezargrad'da sorgusu yapıldığı için bir önceki belgeyle aynı tarihte yani 26 Nisan 1867 olmalı, lef. 1, s. 2.

¹⁵³ BOA, MVL, 1080/56, tarihi yok ama Hezargrad'da sorgusu yapıldığı için bir önceki belgeyle aynı tarihte yani 26 Nisan 1867 olmalı, lef. 1, s. 3.

tarihinde yine Hezargrad kazası müdüründen Rusçuk kaymakamlığına olayla ilgili tahrirat yazılmıştır. Belgede 23 Mayıs 1867 tarihinde Rusçuk kaymakamlığından gelen emirnameyle Nefise'nin Rusçuk'a gelmesinin istendiği ve Kaza müdürü de Nefise'nin Rusçuk'a gönderileceğini beyan eden ifadeleri yer almaktadır.¹⁵⁵ Nefise'nin gelmesinin istendiği sırada Ahmed'in Rusçuk'ta olduğu ve orada ikinci sorgusunun yapıldığı istintakname tarihinden anlaşılmaktadır.¹⁵⁶ Nefise'nin ve ablasının ise 6 Haziran 1867 tarihinde Rusçuk'ta olduğu ikinci istintaklarından anlaşılmaktadır.¹⁵⁷ Aynı tarihli Hezargrad meclisinin kaza müdürüne gönderdiği belgede, Nefise'nin bikrinin önceden izale olup olmadığı ebe tarafından anlaşılmadığı belirtilmektedir. Ayrıca Nefise'nin kız kardeşinin darp edildiği fakat yanlarında kimse olmadığı ve kız kardeşinde darp izi bulunmadığından bu durumun kaymakamlığa bildirildiği ifadeleri yer almaktadır.¹⁵⁸ Kaza müdürü de Deâvî meclisinin gönderdiği aynı içeriğe sahip tahriratı aynı gün Rusçuk kaymakamına göndermiştir.¹⁵⁹ Tuna Vilayeti Cinayet Meclisi, 19 Ağustos 1867'de aldığı kararla Ahmed'i suçlu bulmuş ve ceza kanununun 196. ve 200. Maddelerine göre üç sene kürek cezasından hariç Nefise'ye bin beş yüz kuruş tazmin-i bıkır (bekâret tazminatı) vermesine hükmetmiştir.¹⁶⁰ Tuna valisi Midhat Paşa'ya gönderilen bu karar sonrası Midhat Paşa durumu 25 Ağustos 1867 tarihinde durumu Sadaret'e bir tahriratla bildirmiştir.¹⁶¹ Meclis-i Ahkâm-ı Adliye vilayet mahkemesinin aldığı kararın aynısını 17 Eylül 1867 tarihinde onaylayarak mazbatasını çıkarmıştır.¹⁶²

Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'nin lağvedilmesinden sonra 1868'de nizamiye mahkemelerinin en üst merci olan Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye kurulmuştur. Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye'ye ait arşiv evraklarına bakıldığında kız kaçırma ile ilgili önemli sayıda belgenin mevcut olduğu görülmektedir.¹⁶³ Bu belgelerde nizamiye mahkemelerinin işleyişi görüldüğü gibi istintaknamelerin de tutulması sayesinde olayın

¹⁵⁴ BOA, MVL, 1080/56, 4 Mayıs 1867/29 Zilhicce 1283, lef. 12.

¹⁵⁵ BOA, MVL, 1080/56, 3 Haziran 1867/30 Muharrem 1284, lef. 10.

¹⁵⁶ BOA, MVL, 1080/56, 20 Mayıs 1867/16 Muharrem 1284, lef. 1, s. 3.

¹⁵⁷ BOA, MVL, 1080/56, 6 Haziran 1867/3 Safer 1284, lef. 1, s. 3-4.

¹⁵⁸ BOA, MVL, 1080/56, 18 Haziran 1867/15 Safer 1284, lef. 9.

¹⁵⁹ BOA, MVL, 1080/56, 18 Haziran 1867/15 Safer 1284, lef. 5.

¹⁶⁰ BOA, MVL, 1080/56, 19 Ağustos 1867/18 Rebiülahir 1284, lef. 2.

¹⁶¹ BOA, MVL, 1080/56, 25 Ağustos 1867/24 Rebiülahir 1284, lef. 15.

¹⁶² BOA, MVL, 1080/56, 17 Eylül 1867/18 Cemaziyelevvel 1284, lef. 16.

¹⁶³ Mazbatalarda "nev-i cürm" yani suçun türü başlıklı bölümde *kız kaçırma*, *fi'l-i şeni*, *izale-i bıkır*, *hetk-i urz* gibi isimler varsa da bunlar incelendiği zaman çoğu zaman kız kaçırma olayları karşımıza çıkmaktadır.

bütününe ulaşılabilmektedir. Sivas ve Edirne’de yaşanan iki kız kaçırma olayında istintaknamelerle beraber mazbatalarının da bulunması olayların nasıl geliştiği ve hangi hukukî aşamalardan geçtiğinin izi sürülebilir. Daha önce yaşandığı tespit edilebilen Edirne’deki olayda kadının nişanlı olup olmadığı sorulmuş, nikâh izinnamesi ve ilmuhaber gibi resmî belgeler mahkeme kayıtlarına konu olmuştur. 1867 yılının Aralık ayı içerisinde (Şaban 1284) Sarhanlı köyünden Zeynep adlı genç kadın amcasıyla beraber Edirne’ye bağlı Cısr-i Ergene (Uzunköprü) kazasına giderek Ali oğlu Hasan’dan şikâyetçi olmuştur. Zeynep, şikâyetinde iki arkadaşı ile beraber Tepenli köyüne bir düğüne gittikleri sırada yolda Ali oğlu Hasan’ın önlerine çıkıp kendisini kaçırdığını ve tecavüz (bikrini izale) ettiğini belirtmiştir. Zeynep’in şikâyet tarihi tam tespit edilemese de Hasan’ın hapse atılması 22 Aralık 1867’de gerçekleşmiştir. Hasan yakalandığında, Zeynep’i Şehrirova köyüne götürerek nikâh kıydırdığını, Zeynep’in gönüllü kaçtığını ve zorla bikr-i izale maddesini kesinlikle reddetmiş, her şeyin Zeynep’in kendi rızasıyla olduğunu beyan etmiştir.¹⁶⁴ Zeynep ise Uzunköprü kazasında yapılan sorgulamasında şunları ifade etmektedir:

[soru] Senin ve babanın adı nedir ve nerelisin?

[cevap] Benim adım Zeyneb, babam Ali’dir, Cısr-i Ergene kazasında Sarhanlı karyeliyim.

[soru] Ne için buraya geldin?

[cevap] Davaya geldim.

[soru] Kimi ne davaya geldin?

[cevap] Benim köylü Hasan’dan davaya geldim.

[soru] Hasan’dan davan nedir?

[cevap] Beni cebren kaldırıp kaçırdığından kendisinden davaya geldim.

[soru] Nerede seni kaldırıp kaçırdı?

[cevap] İstanbullu gölünde.

[soru] Bu dediğin İstanbullu Gölü nerededir? Ve ne vakit kaldırıp kaçırdı?

[cevap] İstanbullu gölü dedikleri bizim Sarhanlı köyünün yarım saat civarındadır. Geçen sene [1864] Ramazan’ının bilmem on bir on ikinci günleri idi. Ben ve Kıvrık karısı Zeyneb ve bir ufak kızı Emine ile beraber üçümüz bizim köye dört saat mesafede bulunan Yataklı karyesinde bir düğün olup düğüne gitmek üzere bir Perşembe günü köyden kalkıp mezkûr Yataklı’ya yetişmeyerek yağmur yağdığı cihetle Cuma gecesi Çakırcı köyünde kaldık. Ferdası günü artık mezkûr düğüne

¹⁶⁴ BOA, DA, 4/6, 24 Mayıs 1869/12 Safer 1286. Bu ifadeler Meclis-i Temyiz-i Vilayet mazbatasında görülebilmektedir.

gitmekle sarf-ı nazar ederek mezkur Çakırcı köyünden kalkıp karyemizde avdet ettik. Mezkûr İstanbullu gölüne geldiğimizde merhum Hasan bize müsellağ olarak karşı gelip cebren beni alıp civarımızda o havale ormana götürdü.

[soru] Bu Hasan yek miydi? Yoksa başka arkadaşları da var mıydı?

[cevap] Başka arkadaşları yok idi. Yek idi.

[belge yırtık olduğu için okunamayan küçük bir kısım var]

[soru] Bu Hasan seni ormana götürür iken bir güne darb ve eza etti miydi?

[cevap] Benim saçlarımı yolarak döverek götürdü.

[soru] Ne vakitler idi seni kaldırıp ormana götürdü ki?

[cevap] Cuma günü öğle vakti idi.

[soru] Ne kadar müddet seni ormanda tuttu?

[cevap] Yatsı vaktine kadar tuttu.

[soru] Bu Hasan orada senin ırzına tasallut edip bickrini izale etti mi?

[cevap] Gündüzden daha ırzıma tasallut ederek bickrimi izale etti.

[soru] Bu Hasan senin bickrini izale etti mi doğru söyle? Cebren mi yoksa senin rızan ile mi vuku-buldu?

[cevap] Benim göğsüme bastı. Dayayup cebren ve bıçak ile marmaklarımı (parmaklarımı) cerh ederek bickrimi izale eyledi.¹⁶⁵

Uzunköprü kazasının Deâvî meclisinde ifadesi alınan Hasan ve Zeynep'in davası bunun üzerine Edirne'de bulunan Meclis-i Temyiz-i Hukuk meclisine gönderilmiştir. Bu mecliste sorgulaması tekrar yapılan Zeynep, daha önceki ifadesini tekrarlamıştır. Fakat bu sorgulama sırasında Zeynep'in mahkemeye amcasıyla beraber geldiği, babasının olmadığı, annesinin başka biriyle evlendiği için ve büyük ihtimalle üvey babası Zeynep'i kabul etmediği için dayısının yanında yaşadığı öğrenilmektedir. Hasan ise Edirne livasındaki Meclis-i Hukuk-ı Temyiz'deki sorgulamasında şunları ifade etmiştir:

[soru] Sen sizin köyden Kürüm Ali kızı Zeyneb'i Tabaklı'ya düğüne giderken zor ile ormanda ırzına geçmişsin. Dava ediyor ne dersin?

[cevap] Hayır zor ile olmak haddim değildir. Nikâhlımdı.

[soru] Nasıl oldu bu iş?

[cevap] Nasıl olacak. Biz ikimiz birbirimizi istiyorduk. Kız Tabaklı'ya Kıvrık karısı ile düğüne gidecek imiş. Bana o karı söyledi. Ben hiçbir şey söylemedim. Kayıktan geçerdim. Onlar düğüne gittiler sonra geri dönüp yine geldiler. Bana o karı yine bu kız seni istiyor dedi. Kız benim arkama tutup evime götürdüm. Ve o akşam orada yattık. Ertesi gün Zindan Vakfı'na gittik. Daha ertesi gün yelkencide yattık. Daha ertesi gün Fere kazasına tabi Şehirova'da nikâh kıydık. Benim nikâhlımdı.

[soru] Niçin buraya gelmedin de Fere kazasına gittin?

¹⁶⁵ BOA, DA, 4/6, 7 Ocak 1869/23 Ramazan 1285.

[cevap] Orman yağışlı idi.
[soru] Niçin sapladın o kızın kollarını bıçak ile?
[cevap] Haddim değildir. Lakin kız biraz nazlandı. Ben de kolundan çektim. Çektim bileziği var idi. Kolunda benim bel [ökçe] bıçağım urdu (vurdu) kırıldı pare oldu.
[soru] Sen bu kızı tuttuğun vakit kim var idi yanınızda?
[cevap] Sahiliye'den Kuyruğun karısı ile kızı beraber idi.
[soru] Sen bu kızın bikrini bozdun mu?
[cevap] Nikâhlım olup da bırakacak mıyım?
[soru] İşte bu kız der ki nikâhım yoktur. Ve zor ile vekilliğimi almağa istediler vermedim.
[cevap] Nikâhlımdır. Şehirova'da imam ve köy meclisi nikâhımız kıydılar.
[soru] Ne vakit oldu bu iş? Yani sen kızı hangi gün tuttun kırdın?
[cevap] O gecesı Cuma yani Şaban'ın onuncu günü idi.
[soru] Sen dersin ki kız benim arkama düştü. Kendisi geldi. Ve hem de nazlandı kolundan tutup çektim dimekle zor ile tutmuşsun.
[cevap] Hayır, ibtida karıların yanında nazlandı. Kolundan tuttuğumda arkama düşüp geldi.¹⁶⁶

Sorgu sonrası ise ifadeleri desteklemek veya tutarsızlıkları kontrol etmek için şahitlerin dinlendiği görülmektedir. Hasan'ın kadını zorla kaçırıp Şehirova köyünde bulunan akrabası Yusuf'un evine götürerek nikâh kıydırmak istediği anlaşılmaktadır. Hasan, nikâh kıydırdığını mahkemede ifade etmişse de Zeynep, rıza vermediğini belirterek nikâh kıyıldığına dair ifadeleri reddetmiştir. Bunun üzerine Hasan'ın Şehirova köyünden şahit gösterdiği ikinci muhtar Mustafa, Aza Kara Yusuf ve İmam Hüseyin'in de tekrar tekrar istintakları alınmıştır.¹⁶⁷ Bu kişiler Zeynep'le yüzleştirilerek, sonuçta İmam'ın Zeynep'in takririni (ifadesini) işitmediği, Zeynep'in de vekâletini kimseye vermediği, evlenmesi için gereken izinnamesinin olmadığı ve nişanlısının olup olmadığı araştırılmadan nikâhlarının kıyıldığı, fakat bu nikâhın geçersiz bir nikâh olduğu kabul edilmiştir.¹⁶⁸ Davanın sorgu kayıtlarına bakıldığında göze çarpan ilginç bir husus da yargılanan bu kişilerin davadan ceza almamak için öne sürdükleri gerekçedir. Örneğin Hasan, Zeynep'i başka köye götürüp nikâhı kıydırmak istemiştir. Sorgu memuru da nikâhı niye kendi köylerinde kıydırmadıklarını sormuş, Hasan da köyün imamına

¹⁶⁶ BOA, DA, 4/6, 23 Kasım 1869/18 Şaban 1286.

¹⁶⁷ Hasan'ın üç tane istintakı olmasına rağmen, bunlardan ikisinin tarihi vardır. Bunlar 24 Ocak 1869/10 Şevval 1285 ve 23 Kasım 1869/18 Şaban 1286 tarihli. Aza Kara Yusuf ve Muhtar-ı Sani Mustafa'nın üçer tane sorgu kaydı ve yüzleştirmesi varken, İmam Hüseyin'in ise dört tane sorgu kaydı vardır.

¹⁶⁸ BOA, DA, 4/6, 24 Mayıs 1869/12 Safer 1286.

gittiğini fakat köyde iki grup arasında yaşanan problemlerden dolayı imamın nikâhlarını kıymadığını cevabını vermiştir. Bunun üzerine sorgu memuru imamı kadıya niye şikâyet etmediğini sorunca Hasan da “Biz köylüyüz aklımız ermedi” cevabını vermiştir.¹⁶⁹ Hasan’ın Zeynep’i kaçırap götürdüğü Şehirova köyünün ikinci muhtarı Mustafa’ya Zeynep’in tahririni işitmeden nikâhlarını niye kıydırdıkları sorulmuştur. Mustafa da köylü olduklarından akıllarının ermediğini, Hasan’ın kendilerini kandırdıklarını söyler.¹⁷⁰ Fakat bu ifadeler gerçekçi bulunmadığından Edirne Vilayeti Temyiz-i Hukuk Meclisi tarafından Hasan’a 198. ve 200. Maddelerden, diğer üç kişi ise yardımcılarıyla dolayısıyla altı ay hapisle cezalandırılmıştır.¹⁷¹

Sivas’ta yaşanan bir kız kaçırma meselesinde ise, sorgu kayıtlarının birbirine olan benzerliği, kız kaçırın kişiye yardımcı olanların ceza almaları ancak ceza alan kişinin iki sene sonra bir arzuhâlde affını istemesi bu olayı ilginç kılmaktadır. 1868 yılında Kangal nahiyesine bağlı Nefs-i Kangal köyünden Hüseyin Kâhya’nın kızı Döndü’yü, aynı nahiyeden Molla Mustafa, Molla Mustafa’nın babası Halo, Molla Mustafa’nın amcasının oğlu Ömer, Ulamaz Mustafa ve Hüseyin oğlu Ömer, Molla Mustafa’ya nikâhlamak maksadıyla zorla kaçırmıştır. Döndü, kaçırıldığı sırada çığlıklar atmıştır. Bu çığlıklar sayesinde komşuları feryat ve figanını işitmiş anında mahallî hükümete ihbarda bulunmuşlardır. Komşuların takibi ve ihbarı sayesinde Döndü, kaçırılanların elinden kurtarılmış, kaçırılanlar da yakalanarak yargılanmışlardır. 7 Mart 1868/13 Zilkade 1284 tarihinde Kangal nahiyesindeki sorgulamada ilk önce Döndü’nün babası Hüseyin Kâhya’nın ifadesi alınmıştır. Hüseyin Kâhya ifadesinde, kızı Döndü’yü üç beş gün önce Arpalı köyünden Şaban oğlu Mehmed’e nikâhladığını, Şaban’ın kızını da kendi oğluna istemek üzere Arpalı köyüne gittiğini belirtmektedir.¹⁷² Hüseyin Kâhya’nın sorgulamasından sonra kızı Döndü ve karısı da kendisiyle benzer şeyleri tekrarladıkları görülmektedir. Nasıl kaçırıldığını, kaçırmaya gelenlerin kim olduğunu ve olayın nasıl geliştiğini Döndü şöyle anlatmaktadır:

[Soru] Vukuat nedir ve nasıl oldu ve seni götürenler kimler ve kimleri bildin doğrusunu söyle.

¹⁶⁹ BOA, DA, 4/6, 7 Ocak 1869/23 Ramazan 1285, istintakname s. 4.

¹⁷⁰ BOA, DA, 4/6, 7 Ocak 1869/23 Ramazan 1285, istintakname s. 5 ve s. 7.

¹⁷¹ BOA, DA, 4/6, 24 Mayıs 1869/12 Safer 1286.

¹⁷² Hüseyin Kâhya ile Şaban oğlu Mehmed, çocuklarını büyük ihtimalle berdel yöntemiyle evlendirmiştir.

[Cevap] Babam Arpalı köyüne gitti. Gece kapımızı validem ile kitledik. İkimiz bir yatakta yatar iken horos (horoz) ötümü damımızın üzerinden bir ayak tavırdısı geldi. Bacamızı sökmeye başladılar. Ol-vakte kadar korktuk. Validem ile birbirimize sarıldık. İçeriye geldiler. Çıra yaktılar. Mamiş oğlu Halo, “Oğlum Mustafa’ya varacaksın” deyu beni dövdü. “Ben de ölürüm varmam” dedim. Hüseyin oğlu Ömer dahi anamı dövdü. “Kızın benim Molla Mustafa’ya varsın” ve anamın başlığıyla altınlarını aldı. Koynuna soktu. Ulamaz Mustafa anamın başına kazan ile su döktü. Ol vakte kadar ağzımı bağladılar. Daha sairlerini dayanamadım. Başım ayağım çıplak bir gömlek ile beni cebren Mehmed Ağa oğlu Ağa’nın havlusuna camoz ahırına götürdüler. Orada bana Halo’nun oğlu Mustafa bana tasallut etmeye başladı. Ben dahi “Ölürüm sana teslim olmam” dedim. Hemen beni helak derecesine getirmekte iken köyün içinden şamata çoğaldı. Merkurum Ağa’nın hanesinden benim ağlamamı işittiler. Ka[l]ktılar beni içeri odalarına aldılar. Benim başım kapısı oldu.

[Soru] Silah var mıydı?

[Cevap] Hüseyin’in oğlu Ömer’de kılıç var idi. Ötekilerine bakamadım¹⁷³

Ardından Döndü’nün annesi Fatma’nın ifadesi alındığında onun da kızıyla hemen hemen aynı şeyleri söylediği görülmektedir:

[Soru] Keyfiyyetiniz ne-vechile oldu söyle.

[Cevap] Kocam Arpalı’ya gitti idi. Kızım ile ikimiz bir yatakta yatar iken gece horos (horoz) ötümü damımızın üstünden ayak tavırdısı geldi. Korktuk, birbirimize sarıldık. Ol-vakte kadar bacamızı yıktılar. İçeriye geldiler. Işık yaktılar. “Kızın benim Molla Mustafa’ya gelsin” deyu Hüseyin’in oğlu Ömer beni dövdü. Otuz iki gazi ve üç aded sandıklı altınımı merkurum Hüseyin oğlu Ömer alıp koynuna soktu. Ve başıma da Ulamaz Mustafa su kazanını geçirdi. Kızımın da ağzını bağlı sokup hemen bir gömlek ile yalın ayak döşekten çıkarıp cebren alıp götürdüler. Ol-vakt feryad figanımıza civarımız bulunan komşularımız işittiler. Ve kızımı dahi Mamiş’in oğlu Halo: “Oğlum Molla Mustafa’ya varırımdı” deyu dövdü. O da ölürüm varmam dedi. Ağzını tutup cebren götürdüler.¹⁷⁴

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere ya bu ailenin üyeleri mahkemeye gelmeden önce verecekleri ifadeleri ortak bir şekilde ezberlemiş ya da mahkeme sırasında aynı ortamda bulunduğundan benzer ifadelerde bulunmuşlardır. Baba, anne ve kadının sorgulamaları

¹⁷³ BOA, DA, 3/107, 7 Mart 1868/13 Zilkade 1284. (Tarih istintaknamenin başında ve en sonunda mevcuttur. Baştaki sayfada Zilkade [1]284, en son sayfada ise sadece 13 Zilkade tarihi bulunmaktadır. Bu sebeple 13 Zilkade 1284 tarihi esas alınmıştır.)

¹⁷⁴ BOA, DA, 3/107, 7 Mart 1868/13 Zilkade 1284.

sorgu memuru tarafından yapıldıktan sonra kadını kaçıran kişilerden Halo oğlu Mustafa'nın istintak kaydı kaçıran kişilerin suçlarını itiraf ettiklerine delildir:

Halo'nun Oğlu Molla Mustafa'nın İstintak kaydıdır.

[soru] Bu Hüseyin'in kızını ne suretle hanesinden gece ile çıkarttın ve nasıl götürdün? Kimler ile birlikte idin doğruca beyan eyle.

[cevap] Kızı ben alacak idim babası vermedi. Babası köye gitmiş kız bana haber göndermiş beni kaçırısın deyu nicelerinin altına vardım. Kız kapıya çıktı. Anası da arkası sıra geldi. Başını aldı kız benimle gitti. Mehmed Ağa oğlunun evine gittik. Ol-vakte köy içinde gürültü çoğaldı. Kıza dedim ki seni geri götürürler belki sana kötülük ederler var peşin de ki "beni cebri götürdü" de dedim.

[soru] Kız Arpalı Şaban'ın oğlu Mehmed'e birkaç gün evvel nikâh olmuş seninle başı ayağı açık ve çıplak bir gömlek ile nasıl gitmiş cebr ile gitmemiş de ve sana beni kaçırısın deyu kim ile haber göndermiş getirtelim sual edelim.

[cevap] Sükut idüp başka cevap veremediği.

Kangal nahiyesinde istintaknameleri alınan davacı ve davalılar, livada bulunan Deâvî meclisine gönderilmiş,¹⁷⁵ Deâvî meclisinin bidayeten gördüğü davanın mazbatası ve nahiyede alınmış olan istintakname, Sivas Cinayet Meclisi Temyiz-i Hukuk mahkemesine intikal etmiştir. Mahkeme 17 Eylül 1868'de dava hakkında kararını vermiştir. Kararda, kadını kaçıran Mustafa ceza kanunnamesinin 206. maddesinin eki hükmünce üç sene kürek cezasına çarptırılırken, yardımcıları ise altı ay hapse konulmuştur.¹⁷⁶ Müfettiş-i hükkam başkanlığında dört Müslüman ve iki gayrimüslim azadan oluşan vilayet mahkemesi alınan bu kararı valiye arz etmiştir. Vali'ye kararın ulaşması 30 Eylül 1868 tarihinde olmuştur.¹⁷⁷ Fakat 9 Mart 1869 tarihinde vilayet mahkemesinin aynı konuda valiye bir tahrirat daha yazdığını görüyoruz. Belgede Mustafa'nın yardımcılıyla beraber Döndü'yü almaya gittiklerini itiraf etmiş ise de zorla götürdüğünü reddettiğini belirtmektedir. Ayrıca mahkeme bir değerlendirme yaparak Döndü'nün evli ve iffetli olması onun zorla götürüleceği anlamına gelemeyeceği yani kendisinin gönüllü kaçma ihtimalinin de bulunduğunu belirterek kaçırılırken muhtemelen komşularının Döndü'nün sesini duyacaklarından onların da sorguları yapılması istenmiştir. Komşuların sorgulamaları yapılmış ve gerçekte

¹⁷⁵ Ne zaman gönderildiğine dair bir bilgi yok.

¹⁷⁶ BOA, DA, 3/107, 17 Eylül 1868/29 Cemaziyelevvel 1285.

¹⁷⁷ BOA, DA, 3/107, 30 Eylül 1868/12 Cemaziyelahir 1285.

Mustafa'nın Döndü'yü zorla kaçırdığı ispat olunmuştur.¹⁷⁸ Sivas valisi de mahkemenin aldığı bu kararı 20 Mart 1869 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne bildirmiştir.¹⁷⁹

Bu davanın başlangıcından yaklaşık iki sene sonra hapishaneye konulan Mustafa'nın bir arzuhâli mevcuttur. Mustafa, nahiyede bulunan müdüre, müdür de durumu vilayet temyiz mahkemesine arz etmiştir. Mustafa arzuhâlinde babası Halo'nun vefat etmesiyle evdeki çocukların ve yüz yaşını geçmiş dedesinin “ekmeğe ve tuza muhtaç” haline geldiğini belirterek kalan cezasının affi için istekte bulunmuştur. Sivas Temyiz Mahkemesi 19 Mart 1868/20 Zilkade 1284 tarihinden itibaren hapishanede bulunan Mustafa'nın her ne kadar cezasının üçte ikilik kısmını çekmişse de kürek cezasına çarptırıldığından bunun affi için padişahın iradesinin gerektiğini belirterek durumu Sivas valisine bildirmiştir.¹⁸⁰ Sivas valisi aynı içeriğe sahip 16 Mart 1870 tarihli bir tahriratla durumu Dâhiliye Nezareti'ni bildirmiştir.¹⁸¹ 10 Mayıs 1870 tarihli iradeyle Mustafa, padişah tarafından affedilmiştir.¹⁸²

Konumuz cemaatler arası kız kaçırma olsa da nizamiye mahkemelerine ait üç Müslüman kadının kaçırılmasına ait bu kayıtlardan hem mahkemelerin işleyişi hem de bir davanın bütün seyri görülmektedir. Mahkeme kayıtlarının içinde sorgu kayıtlarının var olması ve bu sorgulamalarda iki tarafın da ifadelerinin geniş şekilde yer alması her kesimden şahısların olduğu gibi özellikle de kadınların sesinin şer'î mahkemelere nazaran daha çok duyulmasını sağlamıştır.

1.4. İstisnalar: Girit'te Kız Kaçırma Cezası

Mahkeme ve cezalarla ilgili son olarak bir noktaya daha değinmek gerekmektedir. 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeni hukuk sistemi ile mahkeme süreçleri ve cezalara her ne kadar bir tekdüzelik getirilmek istense de yukarıda da görüldüğü gibi birçok örnekte sapmalar görülmektedir. Bazı bölgelerde bu sapmalar çok daha fazla görülmektedir. Kız kaçırmanın cezası 1911'de tekrar düzenlenecektir. Ama bu tarihten

¹⁷⁸ BOA, DA, 3/107, 9 Mart 1869/ 25 Zilkade 1285.

¹⁷⁹ BOA, DA, 3/107, 20 Mart 1869/6 Zilhicce 1285.

¹⁸⁰ BOA, DA, 6/30, 10 Mart 1870/ 7 Zilhicce 1286.

¹⁸¹ BOA, DA, 6/30, 16 Mart 1870/ 13 Zilhicce 1286.

¹⁸² BOA, İrade Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye (İ. DA), 8/160, 10 Mayıs 1870/8 Safer 1287.

önce Osmanlı devletinin “problemlı bölgelerinden” olan Girit’in¹⁸³ idarecilerinden Osmanlı merkez idaresine farklı tarihlerde gönderilen belgelerde kız kaçırmanın cezasını arttırmak için teklifte bulduklarını gösterir. Aslında Girit idari olarak da çok farklılık göstermektedir. 1869’da Umumi Meclisin cezayı arttıran kanun çıkardığı ve mahkûmlara 1858 tarihli ceza kanunundan daha ağır ceza verdiği, ancak bunun İstanbul’dan kabul görmediği anlaşılmaktadır. 1883 yılında dönemin Girit Valisi Fotyadı Paşa (ö. 1891) tarafından Dâhiliye Nezareti’ne yazılan bir tahriratta kız kaçırma suçunun ağırlaştırılması ile ilgili yapılan kanuni düzenlemeyi konu almaktadır. Fotyadı Paşa, Girit adasında kız kaçırma ve hayvan hırsızlığı suçlarının arttığını bunlara çözüm bulmak amacıyla vilayet umumi meclisinde olağanüstü tedbirler almak amacıyla bir kararnamenin çıkarıldığını ve bir suretinin gönderildiğini ifade etmiştir.

Alınan bu tedbirlerden kız kaçırma ile ilgili olanı şöyledir: Girit adasında kız kaçırma olaylarının çok artmış olmasından dolayı bunun önüne geçilmesi için cezaların artırılması gerektiği vurgulanmıştır. Zorla kız kaçırın kişinin beş seneden on beş seneye kadar kürek cezasına çarptırılacağı, kadına çeyiz parası olsun diye on binle otuz bin kuruş kadar vermeye mecbur bırakılacağı ve eğer parası yoksa emlakının satılarak bu paranın karşılanacağı belirtilmiştir. Kız kaçırma yardımı olanların da kız kaçırın gibi ceza göreceği, ayrıca yukarıda belirtilen parayı bulana kadar kız kaçırın ve yardımcı olanların kefalet alınmaları meclisçe kararlaştırıldığı tahriratla İstanbul’a bildirilmiştir.¹⁸⁴

Osmanlı merkez teşkilatının, Girit valiliğinden gelen bu tahrirata ne cevap verdiği bilinmemektedir. Ancak bundan sonra meydana gelen kız kaçırma davalarından bunun Girit’te uygulanmış olduğunu görmek mümkündür. Olaydan iki sene sonra Girit’te bir kız kaçırma olayında Girit İstinaf Mahkemesi Manya, Mihail ve Yani’yi beşer sene kürek cezasına çarptırmıştır. Adliye ve Mezahib Nezareti ise Sadaret’e yazdığı tezkirede bu kişilerin aldığı cezanın suçlarına göre ağır olduğunu ve bu

---

¹⁸³ “Girit’te bulunan Rumlar 1821 tarihinden itibaren çeşitli tarihlerde isyan etmişlerdir. Batılı devletlerin zorlamasıyla Osmanlı hükümeti çeşitli tarihlerde Girit adasında reformlar yapmıştır. 1869’da yapılan reformlarda Girit adası için hususi bir nizamname çıkarılmış ve nizamnameye göre kurulacak olan umumi meclisin yetkileri arasında memleket ihtiyaçlarını müzakere ederek gereken kanun ve nizamları çıkarma ve uygulama yetkisi de bulunuyordu.” Cemal Tukin, “Girit” *DİA*, C. 14, s. 90-91.

¹⁸⁴ BOA, Şûrâ-yı Devlet (ŞD), 2378/24, 28 Ekim 1883/26 Zilhicce 1300.

cezaların ikişer sene azaltılması için davalarının temyiz mahkemesine götürülmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁸⁵

Girit'te kız kaçıranlara verilecek cezaya dair konunun 1895 yılında Meclis-i Vükelâ'da görüşüldüğü görülmektedir. Meclis-i Vükelâ mazbatasının özet kısmında, Girit Vilayeti Umumi Meclisi'nin 1880 tarihinde kız kaçırmanın önünü almak için kız kaçıranlara ve yardımcılarına verilecek ceza için aldığı kararın bir süreden beri Girit mahkemelerinde uygulandığı fakat bunun padişah tarafından onaylanmadığı için hükümsüz olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca çıkarılan bu maddenin Osmanlı Devleti kanunlarına muhalif olmadığını belirten Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi'nde kaleme alınan mazbatanın okunduğu belirtilmiştir. Mazbataya göre Girit Vilayet Meclisi şu kararları almıştı: kız kaçıranlara beş seneden on beş seneye kadar kürek cezası verilecek ve beş binden otuz bin kuruşa kadar tazminat alınacaktır. Kız kaçıranlara yardımcı olanlara kaçırılanlar kadar ceza verilecek, kefalet maddeleri ile sorumlu tutulacak ve kaçırmaya teşebbüs edenlerin dahi altı aydan iki seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılacaktır. Meclis-i Vükelâ bu maddelerin ceza kanunnamesindeki kız kaçırma cezalarıyla karşılaştırıldığında pek ağır belirtilerek bunun tekrar değerlendirilmesi şartıyla Şûrâ-yı Devlet'e iade edilmesine karar verilmiştir.¹⁸⁶ Şûrâ-yı Devlet Tanzimat dairesinde değerlendirilen ve 28 Temmuz 1895 tarihinde Meclis-i Vükelâ'ya gönderilen mazbata 4 Ağustos 1895 tarihinde görüşülmüştür. Alınan karara göre: Girit Vilayet Meclisinde düzenlenen ceza birkaç seneden beri yok hükmünde olup kararlaştırılan ceza ağırdır. Osmanlı toplumunda kız kaçırmanın ara sıra yaşandığı, kadınların bazen rızalarıyla kaçtığı belirtilmiştir. Kararlaştırılan cezanın uygulanması halinde hürriyet-i şahsiyeye baskı olacağını ve bunun da adalet fayda getirmeyeceği ifade edilerek kararnamenin reddine karar verilmiştir. Girit valisine adadaki kız kaçırmanın önüne geçilmesi için tavsiyede bulunulmuştur.¹⁸⁷

Girit meclisinde alınan kararın Meclis-i Vükelâ'da reddedilmesi üzerine Girit vilayetinden yine aynı konu ile alâkalı 29 Eylül 1895 tarihli bir tahrirat merkeze gönderilmiştir. Girit valisi, kız kaçırmanın, cinayetlere, kargaşalıklara ve kargaşalıklar sonrası evlerin yanmasına dahi sebep olduğunu belirterek alınan kararın uygulanmasını

¹⁸⁵ BOA, ŞD, 2495/9, 23 Temmuz 1883/10 Şevval 1302.

¹⁸⁶ BOA, Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV), 85/25, 2 Temmuz 1895/9 Muharrem 1313.

¹⁸⁷ BOA, MV, 85/42, 4 Ağustos 1895/12 Safer 1313.

talep etmiştir. Meclis-i Vükela konuyu tekrar görüşmek üzere Şûrâ-yı Devlet'e göndermiştir.¹⁸⁸ Şûrâ-yı Devlet'te görüşülen konu tekrar Meclis-i Vükelâ'ya 19 Ekim 1895 tarihinde havale edilmiştir. Meclis-i Vükelâ'da 26 Ekim 1895 tarihinde konuyla ilgili karar alınmış ve Girit vilayetine iade edilmiştir. İade gerekçesi olarak da vilayetin öne sürdüğü cinayet, kargaşalık ve ev yakma gibi sebepler için ceza kanunnamesinde ayrı ayrı cezaların olduğu belirtilerek kararlaştırılan cezanın verilmesi halinde suç ile cezanın orantılı olması kaidesine ters olduğu ifadesi yer almaktadır.¹⁸⁹

Tanzimat döneminde merkezî hükümet kız kaçırma cezasına yönelik standart bir uygulama getirmeye çalışmıştır. Ancak Girit gibi son yüzyılı isyanlar ve işgallerle geçen bu ada vilayetinin valisi ve meclisi ceza kanunundan farklı olarak kız kaçırma ile bazı suçlara daha ağır cezalar getirmeye çalışmış, Osmanlı merkez hükümeti ise bunu kabul etmemiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde Tanzimat öncesinde Osmanlı klasik döneminde kız kaçırma cezasının ilk kez II. Bayezid dönemi ceza kanunnamesinde yer aldığını ama cezalandırmanın farklı şekillerde uygulanabildiği görülmüştür. Yine aynı dönemde kız kaçırma ile ilgili başka bir konu daha gündeme gelmiştir. Kaçırılan bir kadının kadı ve veli izni olmadan kaçırılan tarafından nikâh kıydırılabilir mi sorusu ulema arasında tartışılan bir konu olmuş ve bu konuda fetvalar verilmiştir. Bu tartışmaların Tanzimat döneminde az da olsa devam ettiği görülmektedir. Avrupa'da modern hukuk gelişmelerinden etkilenen Osmanlı Devleti de Tanzimat'ın ilanı ile beraber bir ceza kanunu yürürlüğe koymuştur. Tanzimat sonrası ilk ceza kanunu olan 1840 tarihli Ceza Kanunu'nda kız kaçırma cezasının yer almadığı fakat aynı sene içerisinde meydana gelen bir olayda kız kaçırma cezasının ceza kanununun zeyline eklendiği bu bölümde işlenmiştir. Daha sonra ilan edilen 1851 ve 1858 tarihli ceza kanunlarında da kız kaçırma ile ilgili cezalar yine yer almış fakat standart bir ceza uygulaması nizamiye mahkemelerinin kuruluşuyla beraber olmuştur. Bu bölümde geniş bir şekilde yer alan Nizamiye mahkemeleri kayıtları Tanzimat dönemi mahkemelerinin işleyişini ve olayların nasıl meydana geldiği anlayabilmek açısından önemlidir. Bu bölümde kız kaçırma örneklerine ait mahkeme kayıtlarının hukukî yönüne bakılmış sebeplerine ise çok az değinilmiştir. Bir sonraki bölümde ise iktidarın kız kaçırmaya ve evlenmeye

¹⁸⁸ BOA, MV, 85/93, 29 Eylül 1895/19 Rebiülahir 1313.

¹⁸⁹ BOA, MV, 85/110, 26 Ekim 1895/4 Cemazıyelevvel 1313.

sebepler olan nedenler üzerinde yoğunlaştığı görülecek ve bunları Tanzimat reformları çerçevesinde nasıl çözmek istediği incelenecektir.

2. BÖLÜM

TANZİMAT DÖNEMİ RAPORLARINDA KIZ KAÇIRMA SEBEPLERİ, ÖNLEYİCİ TEDBİRLER ve UYGULAMALAR

Genellikle kız kaçırmanın sebeplerinin ekonomik olduğu, toplumun daha az eğitilmiş kesimlerinde gerçekleştiği ve evlenmek isteyen gençlere ailelerin izin vermemesi sonucunda yaşandığı bilinir. Birey ve toplumun kültürel bağlamı ile çok ilgili olan bu durum devletle hangi noktalarda çakıştığına dair örnekleri hukuk bölümünde kısa kısa görülmüştür. Fakat kız kaçırmanın devletin karşısına farklı alanlarda tekrar çıktığı bazı raporlarda görülmektedir. Tanzimat döneminde modern devletin vatandaşın hayatının her alanına nüfuz etme veya vâkıf olma çabasını izlemek mümkündür. Bu çabaların bir kısmını modern toplumun inşası olarak kabul edilebilir. Ancak büyük bir kısmı da modern devletin devamlılığı açısından gerekli görüldüğü açıktır. Bu aşamada Rum, Ermeni ve Yahudi cemaat kurumları da toplumdaki problemleri daha yakından takip ederek düzeltmeye yönelik çabalar gösterdikleri tespit edilebilir. Nitekim, kız kaçırma, evlilik ve düğün masraflarına yönelik müdahale de modern hayatı zorlayan veya ters olan unsurlara karşı bir adım olarak görülebilir fakat daha önemli bir tarafı ise bunların nüfus artırma politikalarına engel olarak görülen âdetlere karşı bir tedbir alma çabasıdır. Bu bölümde ise yeni toplum siyasetinin bir parçası olan bu tip raporlarda kız kaçırmaya sebep olduğu ve bekâr gençlerin evlenmesine engel teşkil ettiği düşünülen sebepler üzerinde durulacaktır. Bunları görmek dönemin anlayışını ve iyileştirme için hangi ihtimaller üzerine durdukları kavramak açısından önemlidir. Fakat kız kaçırma sebepleri olarak görülen buz dağının sadece görünen kısmıdır.

2.1. Nüfus Meselesi ve Evlilik Masrafları

Birinci bölümde bahsedilen Tanzimat dönemi hukuksal reformları evlilik konusunda merkez ve taşrada hazırlanan birtakım raporlar izlemiştir. Bu raporlara bakıldığında toplumda evlenme ile ilgili engellerden bahsedilirken öncelikle bunun nüfus üzerindeki olumsuz etkisi üzerine durulmuştur. Evliliklerle ilgili düzenlemelerin bir an evvel yapılması ve evliliğe engel teşkil edecek unsurların ortadan kaldırılması hem merkez

hem de taşrada yazılan raporlarda yer almaktadır. Konuyla ilgili örneklerdeki bu şikâyetleri anlamak için dönemin nüfus ile ilgili problemlerine biraz eğilmek gerekir.¹⁹⁰ Tanzimat döneminin başından ve hatta daha öncesinden devlet adamlarının üzerinde durduğu konulardan biri olan nüfusu arttırma ile ilgili haklı gerekçeleri vardı.¹⁹¹ Zira, 18. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın genelinde nüfusun arttığı görülmektedir. Osmanlı'nın 18. yüzyıldan itibaren sürekli savaşmak zorunda kaldığı Rusya'da nüfus artışı %78'lere varmıştır. Osmanlı'nın bir diğer rakibi Habsburglarda %70, Büyük Britanya'da %57 ve Fransa'da %33 gibi artışlar söz konusudur. Osmanlı'da benzer bir durum söz konusu değildir. 1831 nüfus sayımında nüfusun miktarı ve yoğunluk açısından zayıflığı ortaya çıkmaktadır. Bunun savaşlar, bulaşıcı hastalıklar ve kıtlık gibi çeşitli sebepleri vardır. Öncelikle vebanın etkisi yadsınamaz.¹⁹² Yabancı gezginlerin raporlarına göre 1812'de İzmir'de ve 1813'te İstanbul'da binlerce kişi vebadan ölmüştür.¹⁹³ 1837 tarihinde Bulgaristan'da ortaya çıkan veba bazı şehirlerin %20 ile %40 arasında değişen oranlarda, Bulgaristan'ın tümünde ise nüfusun %5-7'sini oluşturan 86 bin kişinin ölümüne sebep olmuştur.¹⁹⁴ Panzac'a göre Osmanlı topraklarında ortaya çıkan veba yüzünden 1700-1844 yılları arasında nüfus durgundur yani artış oranı sifıra yakındır.¹⁹⁵ 1844 yılının Sultan Abdülmecid'in başlık parasını yasaklayan fermanın tarihine denk gelmesi bakımından ilginçtir.

Nüfus artış hızının çok düşük seviyelerde kalmasında sadece veba değil kolera ve tifüs gibi salgın hastalıklar da etkili olmuştur. Kolera, 1821'de Rusya'dan Osmanlı topraklarına girmiş ve 1850'li yıllara kadar 7 büyük kolera salgını yaşanmıştır. Anadolu'da 1847 ile 1865 yılları arasında tekrar baş göstermiş, 1848'de Selanik'te 3000 kişinin ölümüne sebep olmuştur. Tifüs ise Kırım ve Kafkas muhacirlerinin beraberinde

---

¹⁹⁰ Osmanlı'da nüfus ile ilgili belli başlı çalışmalar için bkz. Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003; Kemal H. Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi, Toplum, Kurumsal Değişme ve Nüfus*, çev. Ceren Elitez, 4. baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2019; Ferhunde Özbay, *Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015. (Konuyla ilgili sayfa 287-304); Alan Duben, *Kent, Aile, Tarih*, 3. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

¹⁹¹ Tanzimat öncesinden çalışmalar başladığı görülmektedir. bkz. Selçuk Akşin Somel, "Osmanlı Son Döneminde İskat-ı Cenin Meselesi", *Kebikeç*, S. 13, 2002, s. 65-88

¹⁹² Daniel Panzac, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba (1700-1850)*, çev. Serap Yılmaz, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997, s. 253.

¹⁹³ Panzac, *Veba*, s. 169-170.

¹⁹⁴ Panzac, *Veba*, s. 188-189.

¹⁹⁵ Panzac, *Veba*, s. 190.

getirdiği hastalıklardandır. Bu göçler yavaşladıkça hastalık da azalmıştır.¹⁹⁶ Bir diğer sebep uzun süren savaşlardır. Gençlerin silahaltında bulunması doğurganlık oranını düşürüyordu. Savaş gibi sebepler ve bununla beraber gelen gıda yoksunluğu bebek ölümlerinin artmasına neden olmaktadır.¹⁹⁷ Yine her ne kadar teftiş heyetlerinden sonra olsa da 1873-1875 yılları arasında Anadolu’da yaşanan gıda kıtlığı sırasında yaklaşık 150.000 ile 250.000 arasında kişi hayatını kaybetmiştir.¹⁹⁸ Bu nedenledir ki devlet görevlilerinin devletin son dönemine kadar nüfus artışı -özellikle de Müslüman ahali- için bir çaba içinde olduğu görülmektedir.¹⁹⁹ Müslüman ahali diğer milletler kadar nüfus artışı göstermemiştir. Tıptaki ilerlemeler Müslüman nüfus arasında daha geç yayıldığı için çocuk ölümleri daha fazladır. Yine sadece Müslümanların askerlik yapması ve kırsal alanda kadınların çocuk düşürme yöntemine başvurmaları sebebiyle Müslüman nüfus artış hızı sifıra yakındır. II. Abdülhamid (hd. 1876-1909) bu durum için tedbirler alınmasını istemiştir. Çocuk düşürmeye karşı erkekler aracılığıyla kadınları uyarmak için camilerde vaaz vermiştir.²⁰⁰

II. Abdülhamid döneminde sadece doğum yoluyla değil göç yoluyla da Müslüman nüfusu artırma çalışmaları yapılmıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi sonrası Balkanlar’da kaybedilen topraklardan Osmanlı ülkesine gelen mültecilerden sadece Müslüman olanlar kabul edilmiştir. II. Abdülhamid yönetimi Osmanlı ülkesine göçü teşvik etmemiştir. Kaybedilen topraklarda Müslüman nüfusun yerinde kalmasını istemiş fakat gelmek zorunda kalanları ilk etapta Rumeli’ye yerleştirmiştir.²⁰¹ Nüfusu artırmak için çocuk yapmaya özendirici gelişmeler olmuş çiftlere tev’em maaşı (ikiz ve üçüz maaşı) bağlanmıştır. Devlet verdiği bu maaşla çocukların bakım masrafları için aileye

¹⁹⁶ Donald Quataert, “19. Yüzyıla Genel Bakış: Islahatlar Devri 1812-1914”, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, ed. Halil İnalçık ve Donald Quataert, çev. Ayşe Berktaş-Süphan Andıç-Serdar Alper, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004, s. 911-912.

¹⁹⁷ Nedim İpek, “Sultan Abdülaziz Dönemi Nüfus Politikası”, *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu-Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat, II. Cilt*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, s. 76-77.

¹⁹⁸ Yener Bayar, “1873-1875 Orta Anadolu Kıtlığı” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul: 2013), s. 140.

¹⁹⁹ Gülhan Erkaya Balsoy, *Kahraman Doktor İhtiyar Acuzeye Karşı-Geç Osmanlı Doğum Politikaları*, İstanbul: Can Yayınları, 2015; Gülhan Balsoy, “Politik Bir Alan Olarak Kadın Bedeni-Osmanlı Toplumunda Kürtajın Yasaklanması”, *Toplumsal Tarih*, S. 223, 2012, s. 22-27; Muhtar Çokar, *Kürtaj*, İstanbul: Babil Yayınları, 2008.

²⁰⁰ Gorgeon, *Sultan Abdülhamid*, s. 364-365. ve Carter V. Findley, *Modern Türkiye Tarihi-İslam, Milliyetçilik ve Modernlik, 1789-2007*, çev. Güneş Ayas, 5. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2016, s. 175.

²⁰¹ Nedim İpek, “Sultan Abdülhamid Dönemi Nüfus Politikası”, *Sultan II. Abdülhamid Sempozyumu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, s. 176-177

yardımcı olmaya çalışırken, diğer yandan doğumu teşvik etmiştir. Maaşın verileceği kişinin muhtaç olması yeterlidir. Dinine ve mensubiyetine bakılmamaktaydı. Kayıtlarda ilk kez III. Selim (hd. 1789-1807) döneminde denk gelinen tev'em maaşı II. Abdülhamid döneminde katlanarak artmıştır.²⁰²

Hükümetin nüfus artışı için başvurduğu çareler sadece bunlar değildir. Fuad Paşa, imparatorlukta sadece Müslümanların askerlik yapması sebebiyle gayrimüslimlerin nüfusunun artacağını, Müslüman nüfusun ise azalacağına dair bir layihayı saraya sunmuştur.²⁰³ Salgın hastalıklara karşı karantina uygulaması 1831'de ilk kez başlamıştır. 1838'de Karantina Meclisi kurulmuştur.²⁰⁴ Karantina uygulamalarına karşı bazı tepkiler oluşmuş fakat bu konuda önemli gelişmeler sağlanmıştır. 1865 yılında Hicaz'da başlayıp, Akdeniz ve Karadeniz limanları ile Irak'a ve en son İstanbul'a sıçrayan koleranın etkilerine karşı 1866 yılında Galatasaray'da uluslararası sağlık konferansı düzenlenmiştir.²⁰⁵ Dolayısıyla Anadolu ve Rumeli bölgelerine gönderilen müfettişlere verilen görevler arasında evliliğe engel olan nikâh ve düğün masraflarının azaltılması gibi önlemler nüfusun artırılması çalışmalarının yer alması pek şaşırtıcı değildir.

Nüfus ile ilgili kaygıları ise yine Tanzimat döneminin başında Kocaeli'den merkeze gönderilen bir dilekçede görmek mümkündür. Tanzimat sonrası evlilikle ilgili düzenlemelerin yapıldığı ilk yerlerden olan İzmit meclisinden merkeze yazılan bir dilekçede bölgedeki evlenme yaşında olan gençlerin evlenememe sorunlarından bahsetmektedir. Bu dilekçeye göre evlenmemiş kadınların babalarının, kardeşlerinin ve akrabalarının kadınları bir iş gücü olarak gördüklerinden dolayı kadınların evlenmesine otuz yaşına kadar izin vermedikleri gibi dul kadınları da evlendirmediklerinden dem vurulmaktadır. Sonuç olarak nüfusun çoğalamadığına değinmektedir. Merkezden yazılan cevapta ise bekar kadınların ve dulların evlenmelerinde şer'î bir engel yoksa – küfv (denklik) maddesi- velileri onaylamasa bile kadı izniyle evlenebilecekleri

---

²⁰² Gül Hanım Cengiz, "II. Abdülhamid Dönemi Bir Sosyal Yardım Uygulaması: Tev'em Maaşı" *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S. 41, 2017, s. 57-78; Güvenç Dinç-Fatma Şimşek-Haldun Eroğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tev'em Maaşı", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 16, 2009, s. 77-100.

²⁰³ İpek, "Sultan Abdülaziz Dönemi", s. 78.

²⁰⁴ Gülden Sarıyıldız, "Karantina", *DİA*, C. 24, 2001, s. 463-464.

²⁰⁵ Musa Çadircı, "Tanzimat'ın Uygulanmasında Karşılaşılan Bazı Güçlükler (1840-1856)", *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994, s. 299.

belirtilmiştir. Konu ancak burada bırakılmamıştır. İstanbul'dan gelen cevapta bir de evlilik masrafları konusu ele alınmıştır. Buna göre kadın babasının erkek tarafından istediği para sebebiyle evlenemeyenler varsa, baba zabitan tarafından uyarılacak, almakta inat eden olur ise gereğince cezalandırılması gerektiği vurgulanmaktadır.²⁰⁶ Evlilik masraflarının çok olması bu dönemde evlilikle ilgili birçok kaynakta değinilen bir konudur. Evlilik masraflarına en çok değinen kaynaklar bu dönemde tutulmuş resmî evraklardır. Bu evraklar özellikle Tanzimat'ın uygulanması ile beraber karşılaşılan sorunları aşmak amacıyla kurulan İmariye Meclisleri'nde tutulmuştur

Tanzimat Fermanı ile başlayan süreçte evlilik konusunda devletin en çok uğraştığı meselelerin başında başlık parası, çeyiz masrafları ve düğün hediyelerinin çokluğu gelmektedir.²⁰⁷ Bu masrafları anlamak için bu dönemin düğün anlatılarına göz atacak olursak neden bahsedildiği ortaya çıkar. Umur-ı Mülkiye Nazırı Pertev Mehmed Said Paşa'nın (ö. 1837) torunu ve değişik devlet dairelerinde kâtiplik, komisyon başkanlıkları ve üyelikleri ile evkaf müfettişliği gibi üst düzey memurluklarda bulunan Abdülaziz Bey'in Osmanlı âdetlerini konu alan kitabında Osmanlı toplumunda evliliklerin ne kadar masraflı ve zahmetli bir süreç olduğunu sadece nişan ve söz kesme törenlerine bakmak bile yeterli olacaktır. Söz kesmede gelin adayına verilecek yüz görümlüğü ve mehir ile gelin adayının annesi ve babasına ağırlık adıyla verilecek para miktarı kararlaştırılır. Gelin adayının evine gönderilecek süslü ve ağır işlemeli nişan bohçasının üstüne büyük bir pırlanta konulması şarttır. Daha başka detayların olduğu bu gösterişli evlenme törenleri ve eğlenceleri ancak Saray ve Saray'ın etrafındaki devlet adamlarının maddi gücünün yetebileceği merasimler olduğu akılda tutulmalıdır.²⁰⁸

Abdülaziz Bey'in zengin kesimin evlilik merasimlerini konu almasına karşın, 1850 yılında doğan ve 70 yaşındayken (1920 yılında) anıları bir gazetede yayımlanan

---

²⁰⁶ BOA, İ.MSM, 3/38, 11 Mayıs 1844/22 R 1260; Şerafettin Turan, "Tanzimat Devrinde Evlenme Meselesi", *Aile Yazıları-4*, der. Beylü Dikeçliçil-Ahmet Çiğdem, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991, s. 66; Alkan, "Tanzimat'tan Sonra Kadın'ın Hukuksal Statüsü", s. 90; İsmail Doğan, *Dünden Bugüne Türk Ailesi: Sosyolojik Bir Değerlendirme*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2009, s. 90-91.

²⁰⁷ Nuri Adıyeke, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat Dönemi Evlilikleri", *Pax Ottomana, Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, ed. Kemal Çiçek, Ankara: Sota-Yeni Türkiye Yayınları, 2001, s. 135-137.

²⁰⁸ Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, haz. Kazım Arısan-Duygu Arısan Günay, 3.baskı, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002, s. 107-136. Abdülaziz Bey'in yüksek bir mensup olduğu ve yazdıklarının İstanbul'daki elit Müslüman ailelerinin âdetlerini yansıttığıyla ilgili değerlendirme için bkz. Balsoy, *Geç Osmanlı Doğum Politikaları*, s. 101, dipnot. 1.

Leyla Saz ise evlilik merasimlerini kaleme aldığı bölümde tarafları zengin, orta halli ve fakir diye sınıflandırarak bunların âdetlerini yansıtmaya çalışmıştır. Örneğin nişan merasimi kısmında damat zenginse gelin adayı ve tarafına gümüş ayna, sırmalı incili terlik, bürümceklere bağlı tepsilerde itriyat, baharat, sürahilerle şuruplar, billûr kâselerle reçeller, şekerlemeler, bütün hane halkına uyan terlik verilmesi gerekenler arasındadır. Orta halli ailelerde ise bu hediyelerin ucuzu alınır. Fakir aileler sadece geline ve annesine terlik alır. Ayrıca gelinin ailesine dövülmüş kahve ve kahve şekeri gönderilmesi ile kısıtlıdır gönderilenler.²⁰⁹ Düğün kısmında ise düğün sahibinin hâli müsait değilse misafirler unlu düğün çorbası, et, pilav, zerde; zenginse pilav, zerededen başka kusursuz bir ziyafet çektiğini belirtir.²¹⁰ Görüldüğü üzere tarafların orta halli ve fakir olarak nitelendirilen kesimlerin evlilik törenleri bile yine de masraflıdır.²¹¹

Geleneklerin egemen olduğu Osmanlı toplumunda evlilik yükümlülüklerin maddi açıdan yüksek olması toplumda sıkıntıya sebep olduğu açıktır. Başlık parası gibi âdetlerin külfetini ortadan kaldırmaya çalışan devlet, birtakım yasakçı düzenlemelere gitmiştir. Bu yasakçı düzenlemelerin bir sebebi toplumsal sulhu bozucu sonuçlar doğuran kız kaçırma problemlerini ortadan kaldırmayı amaçlarken, bir diğer sebebi de evlilikleri kolaylaştırmaktır.²¹²

Bu düzenlemelerden ilki düğün masrafları ile ilgilidir. Tanzimat Fermanı'nın hemen ardından ilan edilen 1840 tarihli Ceza Kanunu'nun beşinci bölümünün yedinci maddesinde düğün masraflarıyla ilgili bir düzenlemenin de yapılacağı, ancak bunun başka bir kanun ile açıklanacağı ilan edilmişti: "Düğünlerde ve bazı cihetlerde (düğün gibi bazı merasimlerde) dostane ve muhibbane (dostane) itası mesnûn hedâyânın [verilmesi âdet haline gelmiş hediyeler] dahi cins ve miktarı başkaca bir kanun ile tebyîn (açıklamak) ve tahdîd (tarif) olunarak onun tecavüzü (ileri gitmesi) bir vakitte caiz olmaya."²¹³

²⁰⁹ Leyla Saz, *Harem'in İçyüzü*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1974, s. 256.

²¹⁰ Saz, *Harem'in İçyüzü*, s. 262.

²¹¹ Çeyiz ekonomisi ile ilgili yapılan çalışmalarda Anadolu'nun her bölgesinde düğün öncesi ve sonrası masrafların külliyetli olduğu görülmektedir. bkz. Hamit Zübeyr Koşay, *Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme*, Ankara: Maarif Matbaası, 1944 ve ed. Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç, *Kültür Tarihimize Çeyiz*, İstanbul: Picus Yayınları, 2007.

²¹² Alkan, "Tanzimat'tan Sonra Kadın'ın Hukuksal Statüsü", s. 89.

²¹³ Akgündüz, *İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, s. 608.

Ceza Kanunu'nda düğün masraflarının başka bir kanun ile düzenleneceğine dair geçen ifade, Tanzimat döneminde modernleşmekte olan devletin daha önce toplumun yaşantısına karışmadığı alanlarda karışacağına dair bir ön hazırlık olarak görülebilir. Gelenek ve görenek olarak algılanan çeyiz ve düğün gibi alanlarda da kararlar aldığı görülmektedir. Tanzimat'tan başlayarak Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar merkezî idare ile taşradaki yöneticiler ve bölge ileri gelenlerinin de katıldıkları çeşitli mecralarda evlilikle ilgili meseleler tartışılmıştır. Bazen tavsiye kararları, bazen de emirler alınmak suretiyle “meşru olmayan evlilik” yöntemlerine karşı önlemler alınmaya çalışılmıştır. Çıkarılan kanunlar, yasaklamalar ve önerilerin toplumun ihtiyaçlarına cevap vermediği veya uygulamada problem olduğu aynı konularda daha sonra aralıklarla merkezden taşraya gönderilen aynı konudaki emirlerin varlığından anlaşılmaktadır. Osmanlı devlet adamlarının evlilikleri kolaylaştırmaya yönelik yaptığı yenilikler ve kız kaçırmayı önleyici tedbirler toplumun gerçekleriyle her zaman bağdaşmamaktadır.

2.1.1. İmariye Meclisleri'nde Düğün Masrafları

Tanzimat Fermanının ilanı ile beraber devlet evlilik sürecine daha fazla karışacağını getirdiği yeni düzenlemelerle göstermişti. Örneğin Ceza Kanunnamesinde düğün masrafları ile bir madde yer almış, kız kaçırmayı önlemek için kanunnameye madde eklendiği birinci bölümde bahsedilmişti. Fakat Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile başlayan süreçte ortaya çıkan sorunlar konunun daha karmaşık olduğunu ortaya çıkarmıştır. Hükümet fermanın yanlış yorumlanmasından korkarak isyanların çıkmasından endişe etmekteydi. Osmanlı toplumunu oluşturan her sınıf fermanı kendi lehine yorumlamış, Müslümanlar gayrimüslimlere verilen haklardan şikâyetçi olurken, gayrimüslimler de büyük bir beklentiye kapılmışlardır. Ayrıca menfaatleri zedelenen grupların tarafları tahrik etmesi sonucu hükümet Tanzimat reformlarını bütün ülkede değil, İstanbul'a yakın yerlerde, Edirne, Bursa, İzmir, Ankara, Konya, Aydın ve Sivas gibi kolay denetlenebilecek yerlerde uygulamıştır.²¹⁴

---

²¹⁴ Akyıldız, “Tanzimat”, s. 3.

Vergilerin alınması ve oranı konusunda yeni çıkan kanunların uygulanması sonucunda çıkarları zedelenen vali, âyan, mültezim, voyvoda gibi toplumun önde gelen zengin grupları halkı kışkırtıp Tanzimat uygulamalarının başarısızlığa uğraması için türlü yollara başvurmuşlardır.²¹⁵ 1841 yılında Amasya’da karantina uygulamasına karşı çıkan ulemanın tahrikiyle karantina doktoru öldürülmüştür. Bala’da ise Âyan Yağcıoğlu İbrahim Ağa, ahaliyi ücretsiz işlerinde çalıştırmış, vergi vermemiştir. Âyanlar yeni vergilendirme sistemine göre vergi muafiyeti kalktığından vergi vermeleri gerektiğini anlamış, Ankara civarında yaklaşık dört yüz köylüyü isyan etmeye teşvik etmişlerse de köylüler nasihatle dağıtılmıştır. Olaylara öncülük edenler Meclis-i Vâlâ’da yargılanmış yeni ceza kanunu maddeleri çerçevesinde ceza almışlardır.²¹⁶

Çözüm için 1840 yılından itibaren eyaletlere gönderilen müfettişler aracılığıyla modern ıslahatların uygulanmasında karşılaşılan güçlükler aşılmaya çalışılmış fakat bir başarıya ulaşılamamıştır. Meclis-i Vâlâ’nın 13 Ocak 1845 tarihli toplantısında Sultan Abdülmecid (hd. 1839-1861) yaptığı konuşmada ıslahatların istenilen neticeyi vermemesinden dolayı üzüntü ve endişelerini belirtmiş, aynı zamanda ıslahatların başarıya ulaşması için önlemler alınmasını istemiştir. Bu toplantının sonucunda ilk önce imparatorluğun genelindeki sorunların ne olduğuna dair bilgi elde edilmesine karar verilmiştir. Bu kararın hayat bulması için her memleketin ileri gelenlerinden biri Müslüman diğeri Hristiyan olmak üzere iki kişinin merkeze çağrılmasına karar verilmiştir.²¹⁷ Bu temsilciler buldukları bölgenin durumuyla ilgili ne tür problemlerin olduğu ve nasıl çözülebileceği ile ilgili yazılı birer rapor hazırlayarak Meclis-i Vâlâ’ya sunacaktı. Aynı zamanda da bu kişiler meclise davet edilecek ve fikirlerini burada sunacaklardı. Nihayetinde Anadolu ve Rumeli’nin 68 bölgesinden toplamda 240 Müslüman ve gayrimüslim temsilci raporlarını meclise sunmuşur.²¹⁸ Raporlar bu dönemde vilayetlerde yaşanan problem ve bunların birbirleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu raporlara göre belli başlı ortak problemler mevcuttur. Bunlar arasında, vergi miktarı ile ilgili şikâyetler, eyaletlerdeki

²¹⁵ Akyıldız, “Tanzimat”, s. 4.

²¹⁶ İnalçık, “Tanzimat’ın Uygulanması”, s. 623-691.

²¹⁷ Bu kişilerin masrafları buldukları bölgenin mal sandıklarından karşılanacaktı.

²¹⁸ Metin Ünver, “Tanzimat Taşrasının İstanbul Buluşması: İmar Meclislerinin Kurulması Süreci”, *Eski Çağ’dan Günümüze Yönetim Anlayışı ve Kurumlar*, ed. Feridun M. Emecen, İstanbul: Kitabevi Yay., 2009, s. 120.

yolsuzluklar, yol ve köprü yapımı, içme suyu ve evlilikle ilgili sorunlar gibi şikâyetler ön plana çıkmaktadır.²¹⁹

Raporlar sonucunda 17 Mayıs 1845'te Meclis-i Umûmî toplantısı yapılmıştır. Geniş katılımlı bu toplantıya hükümet ve devletin ileri gelenleri davet edilmiş ve vilayetlerden gelen temsilciler de katılmıştır. Sultan Abdülmecid'in de katıldığı toplantıda Meclis-i Vâlâ başkanı Süleyman Paşa bir konuşma yapmış, vali ve defterdarlara talimatlar gönderilerek gerekli düzenlemeler yapılacağını ve ayrıca Anadolu ile Rumeli'nin bazı vilayetlerinde geçici imariye meclislerinin kurulacağını belirtmiştir.²²⁰

Bu uygulama Osmanlı Devleti için yeni bir yola girildiğinin işaretidir. Böylece taşra sorunlarını, bölgeyi bilen ve bölgeden seçilen temsilciler aracılığı ile çözülmeye çalışılmıştır. Bir taraftan da bu temsilciler İstanbul'da kaldıkları süre boyunca Osmanlı'nın üst düzey bürokratlarıyla yakın ilişkide bulunarak Tanzimat'ı daha iyi anlama fırsatı yakalamışlardır. Ancak bu anlama ilişkisi karşılıklı olmuştur. Sonuç olarak Tanzimatçılar da eyaletlerdeki problemleri birinci ağızdan öğrenmiş ve yapılacak çalışmaları bu duruma göre şekillendirme fırsatı elde etmişlerdir.²²¹

Bu çalışma sonucunda Anadolu ve Rumeli her biri beş İdariye Meclisi bölgesine ayrılmıştır. Anadolu'da Konya ve Aydın Eyaletleri, Hüdavendigâr ve Bolu Eyaletleri ve Biga Sancağı, Sivas ve Ankara Eyaletleri, Erzurum Eyaleti ile Diyarbakır ve Maâdin-i Hümayun kazaları İmar Meclisleri kurulmuştur. Rumeli'de ise Vidin ve Niş, Çirmen ve Silistre, Rumeli ve Üsküp, Selanik ve Tırhala ile Elviye-i Selase Eyaletleri İmar Meclisleri kurulmuştur.²²² İlk plana göre bu meclislerde birer gayrimüslim de bulunacaktı. Ancak kurulan İdariye Meclisleri'nin bütün üyeleri Müslümanlardan oluşmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bir çalışma hazırlayan Tahir

---

²¹⁹ Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara: Türk Tarih Kurum Yayınları, 1991, s. 199-200; Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi VI-VII-VIII*, aktaran: Yaşar Yücel, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık-Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1999, s. 1188.

²²⁰ Mehmet Seyitdanlıoğlu, "Tanzimat Dönemi İmar Meclisleri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S. 3, 1992, s. 327.

²²¹ Seyitdanlıoğlu, "İmar Meclisleri", s. 328.

²²² Ünver, "İmar Meclislerinin Kurulma Süreci", s. 140. Eyaletlerde kurulan meclislerden bazıları zamanla isim değişikliğine gitse de en sonunda bu isimleri almıştır. İsim değişiklikleri için bkz. Ünver, dipnot. 63.; Kurulan Meclislerin isimleri ve memur olan kişilerin isimleri için ayrıca bkz. Ahmed Lutfî Efendi, *Tarih-i Lutfî*, C. VIII, neşreden: Abdurrahman Şeref, Dersaadet: Sabah Matbaası, 1328/1910-1911, s. 16.

Bilirli'nin de gösterdiği gibi meclislerin üyeleri arasında gayrimüslim üye bulunmamaktadır.²²³

Meclis-i Vâlâ'ya bağlı ve geçici olarak kurulan bu meclisler bir başkan, iki üye ve bir kâtipten oluşturulmuştur. Başkanı askerî sınıftan seçilmiştir. Üyeleri arasında defterdar ve naip bulunmaktaydı. Böylelikle bu meclisler bölgenin askerî, malî, idarî ve şer'î konularında inceleme yapabilecek kapasitede olacaktır. Meclisler yaklaşık bir senelik çalışma süreleri sonunda hazırladıkları raporları Meclis-i Vâlâ'ya göndermeye başlamışlardır.²²⁴

İmar Meclislerinin çalışma süresi bir yıl olarak planlanmıştır. Bazı bölgelerdeki meclisler çalışmalarını bir yıldan önce bitirirken, bazıları da bir yıl üç ay gibi sürede bitirmiştir. Çalışmalarını en geç bitiren Vidin ve Niş İmar Meclisi memurları çalışmalarını 21 Nisan 1846'da bitirdikten sonra İstanbul'a gelmişlerdir.²²⁵

Meclis-i Vâlâ'ya gönderilen bu raporların değindiği konular geniştir. Ancak burada ele alınacak konu yukarıda da belirtildiği gibi evlilik meselesidir. Bu raporlarda da evlilik masrafları geniş yer tutmaktadır. Evlilik masraflarının ne olduğu, yol açtığı problemler ve bunun nasıl çözüme kavuşturulacağı ile ilgili konulara meclis raporlarında genişçe yer ayrılmıştır. Bu raporlardan biri Niş İmariye Meclisi'nde kaleme alınmıştır. Niş valisi, Meclis-i İmariye reisi, iki âza ve naibin imzasını taşıyan 27 Temmuz 1845 tarihli bu rapora göre: Niş eyaletinde geleneksel olarak evlenecek çiftlerin maddi durumlarına göre çeyiz hazırlıkları ve düğün yaptıkları ve bunun da yakın bir zamana kadar evlenmelerine engel olmadığı belirtilmiştir. Fakat birkaç senedir Müslüman toplum arasında mehr-i müeccelin arttığı ve üst sınıflarda bunun 800 kuruştan 1000 kuruşa, orta sınıfta 600 ve alt sınıfta 300 kuruşa kadar çıktığı belirtilmektedir. Bu miktarların üst sınıflarda 300 ile 400 arasına, orta sınıfta 150 ile 200 arasına, alt sınıfta ise 75 ile 100 kuruş gibi daha önceki miktarlara nazaran uygun bir orana indirilmesine karar verilmiştir. Buna aykırı davrananlar olur ise zaptiyeler tarafından gözetim altına alınmasına ve mahkeme siciline kayıt olunmasına karar

---

²²³ Tahir Bilirli, "Tanzimat Dönemi İmar Meclisleri (1845-1846)" (Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul: 2016), s. 75, 123, 167, 215, 234, 277, 301 ve 336.

²²⁴ Seyitdanlıoğlu, "İmar Meclisleri", s. 328-329.

²²⁵ Bilirli, "İmar Meclisleri", s. 445.

verilmiştir. Bunların ortadan kaldırılmasıyla ahalinin bu tür masraflardan kurtulacağı ifade edilmiştir.²²⁶

Niş ve Üsküp İmar Meclislerinin ardından Hüdavendigâr İmar Meclisi'nin Bursa'da evlilikle ilgili aldığı önlemlere bakıldığında diğer iki meclisin aldığı kararlarla benzer olduğu görülmektedir. 4 Ağustos 1845'te Bursa vilayet memurlarıyla İmar Meclisi'nin birlikte hazırladıkları mazbatada Lefke kazasının evlilikle ilgili sorunları anlatılmıştır. Bu mazbataya göre: Lefke kazasında nikâha ve nüfus artışına engel olan görenekler de önceki örnekteki gibi nişan ve düğün masraflarıdır. Evlenmeye niyetlenen erkek tarafından zengin olanlar 6000 kuruş, orta halli olanlar 3000 kuruş ve fakir olanlar 1500 yüz kuruş harcamak zorunda kaldıkları not edilmiştir. Evlilik süreci ile ilgili problemler meclisçe konuşulup tartışılmış, masrafların düşürülmesine karar verilmiştir. Alınan kararlara uymayanlara uygulanacak yaptırımlar belirtilmemiş, memleket meclisinin bu konunun takipçisi olacağı ifade edilmiştir.²²⁷

Yine Bursa'ya bağlı Gemlik kazasında da kaza memurları ile İmar Meclisi memurlarının ortaklaşa hazırladıkları mazbatada hemen hemen aynı maddeler sıralanmıştır. Bu mazbatada farklı olarak düğün masraflarının içeriğine biraz daha fazla inilmiştir. Çeyiz masrafı, oda döşemesi, takım elbiseler, yemek takımları ve düğün masrafı gibi harcamaların evliliklere ve nüfus artışına engel olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple bunların belli bir miktar aşağı çekilerek herkesin alım gücüne göre harcama yapması gerektiği vurgulanmıştır.²²⁸

Hüdavendigâr İmar Meclisi'nin evlilik bahsi ile alakalı son olarak Bursa ve Mihaliç bölgelerini ele almıştır. Hüdavendigâr Eyaleti İmar Meclisi'nin Meclis-i Vâlâ'ya gönderdiği mazbatada imar meclisi memurlarının üzerinde durduğu konular diğer bölgelerin evlilik problemleri ile benzerlik göstermesine karşın burada düğün ve ev kurma masrafları biraz daha detaylı bir şekilde açıklanmıştır. İmar meclisinin merkeze gönderdiği bu mazbata, Meclis-i Vâlâ'da görüşülmüştür. Meclis-i Vâlâ da aldığı karara göre nüfus artışına engel olan, zenginlerin parasını kaybetmesine, orta hallilerin borçlanmasına ve daha vahimi fakirlerin evlenmesine engel olan bu âdetlerin

²²⁶ BOA, A.MKT, 26/27, 27 Temmuz 1845/22 Receb 1261. Belgede defterdarın da ismi olmasına rağmen kendisinin kazalarda bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca bkz. Tülay Ercoşkun, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. Yüzyılda Evlilik ve Nikâha Dair Düzenlemeler" (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), s. 75.

²²⁷ BOA, A.MKT, 26/64, 4 Ağustos 1845/30 Receb 1261, lef 1.

²²⁸ BOA, A.MKT, 26/64, 4 Ağustos 1845/30 Receb 1261, lef 2.

bazılarının kaldırılması, bazılarının da hafifletilmesine yönelik tavsiye kararı almıştır.²²⁹ Harcama miktarı ve yukarıdaki masraf kalemlerine bakınca göze çarpan nokta Bursa ve çevresinin gelir düzeyinin yüksek olduğudur.

Son olarak yukarıda da bahsedilen düğün masraflarının toplum hayatına nasıl etki ettiğine dair Konya Sancağında yaşanan bir olaya bakmak yeterli olacaktır. Evlilik çağındaki gençlerin bu tür maddi sıkıntılardan kurtulmak için kız kaçırma yoluna başvurduğunu göstermektedir. 1859 yılında Konya Sancağının Aladağ kazasına bağlı Aşağıekin köyünden Süleyman oğlu Hasan aynı köyden Derviş Ali Hoca'nın kızı Hatice'yle evlenmek üzere talip olmuştur. Hatice'nin babası da durumu uygun görür. Fakat Hasan, Hatice'yi nikâh akdi olmadan ve düğün yapmadan Ermenek kazasına kaçırarak orada naibe nikâhlarını kıydırdıktan sonra köye geri döner. Hatice'nin babası düğün olmadan nikâhlarına rıza göstermemiş olduğunu belirterek Hasan'ı resmî mercilere şikâyet eder. Hasan, düğün sebebiyle nikâhlarının tarihinin uzayacağını bu yüzden de Hatice'yi kaçırdığını söyler. Ancak Aladağ kazası mahkeme kaydı Hasan'ın "uygunsuz takımından" olduğu ve düğün yapmak için gerekli parası olmayınca nikâh tarihinin geciktiğini ima eder. Hatice, Hasan'a kendi rızasıyla kaçtığını beyan ettiğinden Hasan serbest bırakılır.²³⁰

Sonuç olarak Tanzimat'ın halka daha iyi anlatılabilmesi ve ıslahatların topluma yayılabilmesi için Anadolu'da ve Rumeli'de kurulan İmariye Meclisleri'nin raporlarında evlilik masrafları sebebiyle gençlerin evlenemedikleri ve bu yüzden de nüfusun artmadığı ortak maddelerden biridir. Burada yine nüfus artış hızı kaygısı ön plana çıkmıştır denilebilir. Yine bu raporlarda evlenecek kişilerin harcayacağı para miktarı ile mehir oranı düşürülmüştür. Alınan kararların herkesin uyması istenmişse de meclislerin kararlarına uymayanlar hakkında uygulanacak yaptırımlar konusunda meclislerin bir standart yakalayamadığı gözükmektedir. Sadece bazı meclis kararlarında karara uymayanlar hakkında zaptiyelerin takipçi olacağı belirtilmiştir.

²²⁹ BOA, İ.MSM, 4/68, 7 Ağustos 1845/3 Şaban 1261. Hüdavendigâr İmar Meclisi'nin gönderdiği mazbatanın Meclis-i Vâlâ'daki görüşmeleri için bkz. BOA, MVL, 3/40, 16 Ekim 1845/14 Şevval 1261.

²³⁰ BOA, A.MKT.MVL, 107/87, 4 Şubat 1859/1 Receb 1275, lef, 2.

2.1.2. Başlık Parasının Yasaklanması

1845-1846 yılları arasında çalışan İmar Meclisleri Tanzimat'ın uygulandığı bölgelerde Müslüman ahali için nikâh ve düğün masrafları ile ilgili tavsiye kararı almıştır. Meclislerin yaptığı çalışmaların nikâh ve düğün masraflarını kolaylaştırmaya yönelik toplum üzerinde etkisinin olmadığını gören merkezî hükümet, 1846 yılında Düğün Vergisi'ni kaldırmıştır.²³¹ 1850 yılına gelindiğinde ise evlilikleri kolaylaştırmak adına naiplerin ve kadıların bekâr ve dul kadınlara evlenmeleri için verdiği izinnamelelerin ücretini düşürmüştür. Meclis-i Vâlâ tarafından ülkenin Halep, Ankara, Sivas, Aydın, Sinop vs. vilayetleri ile Meşihat'a gönderilen yazıya göre, taşrada evlenecek bekâr ve dul kadınların nikâh kıydırabilmek için gerekli olan ve naiplerden aldıkları izinnameleler karşılığı verdikleri ücretin miktarı düşürülmüştür. Naiplerin izinnameleler için fazla para aldığı belirtilerek bekâr kadınlar için üç kuruş ve dul kadınlar için miktar iki kuruşa çekilmiştir.²³² Aynı emir Trablusgarp gibi uzak bir bölgeye 1851 yılında gönderildiği görülmüştür.²³³ 1857 yılında Tırnova olaylarını yatıştırmak ve Vidin Valisi Muammer Paşa hakkında soruşturma yapmak üzere bölgeye gönderilen Meclis-i Vâlâ ikinci kâtibi Midhat Efendi'ye²³⁴ –sonradan Midhat Paşa olacak- gönderilen şukkada da bir önceki Tırnova Naibi Nazif Efendi'nin nikâh izinnameleleri için zorla aldığı paraların kimden alınmış ise iade edilmesi istenmiştir.²³⁵

Farklı tedbirler alınmaya çalışılsa da daha sonraki tarihlerde taşradan gelen şikâyetlerde nikâh harcının farklı yollarla fazla alındığını ortaya koymaktadır. Gelen bu şikâyetlerde Tanzimat döneminin en kapsamlı teftişi kabul edilen 1863 yılındaki teftiş zikredilerek o dönemde nikâh izinnamesi için resmî görevlilere verilen harçların

²³¹ Bazı bölgelerde başlık parasının hâla alındığına dair bkz. Silistre Müşiri'nin yazısı için BOA, A.MKT, 89/3, 9 Temmuz 1847/25 Receb 1263 ve Musul Valisi'nin yazısı için bkz. BOA, A.MKT, 89/37, 12 Temmuz 1847/28 Receb 1263.

²³² Meşihat için bkz. BOA, A.MKT.NZD, 289/99, 22 Aralık 1849/6 Safer 1266; Şeyhülislam için bkz. BOA, A.MKT.MVL, 24/32, 19 Şubat 1850/6 Rebiülahir 1266; Alaiye için bkz. BOA, A.MKT.UM, 10/69, 12 Mart 1850/27 R 1266; Karahisar-ı Sahib için bkz. BOA, A.MKT.UM, 10/86, 14 Mart 1850/29 Rebiülahir 1266; Kastamonu vilayetine bağlı Viranşehir için bkz. BOA, A.MKT.UM, 10/89, 14 Mart 1850/29 Rebiülahir 1266; Sinop için bkz. BOA, A.MKT.UM, 11/24, 20 Mart 1850/6 Cemaziyelevvel 1266; Ankara için bkz. BOA, A.MKT.UM, 11/33, 20 Mart 1850/6 Cemaziyelevvel 1266; Girit için bkz. BOA, A.MKT.UM, 12/49, 10 Nisan 1850/27 Cemaziyelevvel 1266; Prizren için bkz. BOA, A.MKT.UM, 12/57, 10 Nisan 1850/27 Cemaziyelevvel 1266; Halep ve İskenderun için bkz. BOA, A.MKT.MVL, 30/54, 21 Eylül 1850/14 Zilkade 1266.

²³³ BOA, A.MKT.UM, 48/19, 5 Şubat 1851/3 Rebiülahir 1267.

²³⁴ Gökhan Çetinsaya-Ş. Tufan Buzpınar, "Midhat Paşa", *DİA*, C. 30, 2015, s. 8.

²³⁵ BOA, A.MKT.UM, 289/84, 19 Ağustos 1857/28 Zilhicce 1273.

düşürüldüğü yazmaktadır. Ayrıca merkez tarafından yasaklanan uygulamaları devam ettirenlerin yine devlet görevlileri olduğu bu örneklerde görülmektedir. Şûrâ-yı Devlet'e bağlı Tanzimat Dairesi'nde tutulan bir kayda göre bazı bölgelerde naiplerin fazla harç aldığı belirtilmektedir. Düğün sahiplerinin birtakım fazladan masraf yaptıkları ve bunun evlilikleri geciktirdiği, fakat evliliklerin asıl gecikmesinin sebebi olarak düğün sahiplerinden rıza parası alan bölgelerdeki ileri gelenler ve bu ileri gelenlerden çekinen muhtarlar ile izinname ismiyle fazla akçe alan naiplerin olduğu yazmaktadır. Bu sebeplerden dolayı evliliklerin geciktiği ve nüfusun artmadığı belirtilmiştir.²³⁶

Evliliği zorlaştıran engelleri aşmaya yönelik tavsiye kararları alan, vergileri kaldıran devlet, evliliğe maddi açıdan engel bir gelenek olan başlık parası meselesiyle de ilgilenmiştir. Esasında başlık parası Tanzimat öncesinde de tartışılan bir konudur. Bu sebeple 1831 yılında II. Mahmud (hd. 1808-1839) tarafından Sivas'ta başlık parasının yasaklandığına dair bir ferman gönderilmiştir.²³⁷ Fermanla başlık parasının evlenmeye engel teşkil ettiği yazılmış fakat kız kaçırmaya sebebiyet verdiği ile ilgili bir ifade geçmemiştir.²³⁸ Fermanın ilanının ardından ise konu Tanzimat'ın getirdiği yeniliklere bağlanarak kaldırılmak istenmiştir. Tanzimat reformlarını hayata geçirmek için görev yapan Meclis-i Vâlâ'da başlık parası meselesi konuşulmuş ve durum Meclis-i Umûmi'ye havale edilmiştir. Meclis-i Vâlâ'daki kayda göre Karaman vilayetine bağlı Ermenek kazasında başlık parasının alınmasının âdet olduğu ve tutarın 300 ile 500 kuruş arası miktarda değiştiği belirtilmektedir. Bunun Tanzimat Fermanı'na göre alınmasının izin gerektiren bir şey olup olmadığıyla ilgili Maliye Nazırı Saib Paşa bir tavrıyla durumu Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'ye bildirmiştir. Meclis-i Vâlâ'dan Meclis-i Umûmi'ye sevk edilen mazbatanın devamında başlık parasının taşradaki bazı mahallerde alındığı fakat bunun bir tür kabahat olduğu ve kaldırılmasıyla fukaranın korunacağı belirtilerek, başlık parasının Tanzimat'a aykırı olduğu ve başlığı almakta ısrar edenlerin şer'î şerîfe yani mahkemeye gönderileceği yazılmıştır.²³⁹

Başlık parasını alanların mahkemeye sevk edileceğine dair geçen ifadeye rağmen bu âdetin ülke genelinde yasaklanması çok sonraları olmuştur. Başlık parası

²³⁶ BOA, Sadaret Mektubî Kalemi, Mühimme Evrakı (A.MKT.MHM), 531/13, 3 Kasım 1893/23 Rebiülahir 1311, lef.4.

²³⁷ Ercöşkun, "19. Yüzyılda Evlilik ve Nikâha Dair Düzenlemeler", s. 66.

²³⁸ BOA, C.ADL, 2/93, 22 Ekim 1831/15 Cemaziyelevvel 1247.

²³⁹ BOA, İ.MVL, 8/124, 7 Eylül 1840/10 Receb 1256 ve BOA, MVL.d, no. 570, s. 47, 7 Eylül 1840/10 Receb 1256.

ancak 1850 senesindeki ferman ile yasaklanmıştır. Ankara, Harput, Halep, Sivas ve Sayda eyaletleri ile Karesi, Niğde, Canik, Kudüs, Saruhan ve Maraş sancaklarından gelen mazbatalarda, idareciler kendi bölgelerinde başlık parasının gelen emirle kaldırıldığını bildirmişlerdir.²⁴⁰ Sayılan bu bölgeler arasında Rumeli bölgesinin olmaması bu bölgede başlık parasının alınmadığına dair bir bilgi olarak görülebilir.

Bu bölgelerden gelen mazbatalarda başlık parasının kaldırılmasının sebebi olarak gösterilen bütün gelişmeler Meclis-i Vâlâ tarafından Canik sancağına gönderilen bir mazbatada özetlenmiştir. Buna göre, başlık parası ve mehrin toplum arasında birbirine karıştığı görülmektedir. Devlet sosyal olan başlığı kaldırdığını ilan ederken, hukukî olan mehri ise belli bir miktara düşürmüştür. Başlığın kaldırılma nedeni olarak nüfus artışına engel olması ve kız kaçırmalara sebep vermesi olarak gösterilmiştir. Belgenin içeriğine bakıldığında devlet, başlık parasının Anadolu’da problem oluşturduğunu belirtmekte ve Balkanları zikretmemektedir. Başlık parasını almaya devam edenlerin rüşvet almış gibi değerlendirileceği ifade edilerek -zira bu tarihte devlet memuru olmayan kişiler rüşvet aldığı takdirde üç sene kürek cezasına çarptırılacaklarına dair düzenleme çıkmıştır –toplumu ve memurları bundan caydırmak istemiştir.²⁴¹

Başlık parası masrafı yüzünden sadece erkeklerin kız kaçırmadığı kadınların da erkekle anlaşarak kaçtıkları Ankara Valisi Mehmed Vehbi’nin sadarete yazdığı takrirden anlaşılmaktadır. Vali, kendi eyaletinde yaşanan kız kaçırma vakalarının birkaçının sorgu kayıtlarında kadının, “... oğlanı ben aldım kaçtım, onun ne haddi var ki beni götürsün” diyerek bohçasını alıp erkeğin evine gittiklerini belirtmiştir. Valinin ifadesine göre, çiftler daha önceden aralarında anlaşmaktadırlar. Fakat erkek, kadını ailesinden istediğinde velisi, yasaklanmış olan başlık parasının yerine erkek ve erkek

²⁴⁰ Canik için bkz. BOA, A.MKT.MVL, 25/17, 14 Mart 1850/29 Rebiülahir 1266; Harput için bkz. BOA, A.MKT.UM, 12/29, 6 Nisan 1850/23 Cemaziyelevvel 1266; Niğde, Sivas, Alaiye, Halep ve Karesi için bkz. BOA, A.MKT.UM, 13/14, 8 Nisan 1850/25 Cemaziyelevvel 1266, lef, 6,7,8,11,12; Sayda için bkz. BOA, A.MKT.UM, 12/40, 9 Nisan 1850/26 Cemaziyelevvel 1266; Ankara için bkz. BOA, A.MKT.UM, 12/47, 10 Nisan 1850/27 Cemaziyelevvel 1266; Kudüs için bkz. BOA, A.MKT.UM, 12/51, 10 Nisan 1850/27 Cemaziyelevvel 1266; Saruhan için bkz. BOA, A.MKT.UM, 12/72, 12 Nisan 1850/29 Cemaziyelevvel 1266; Kayseri için bkz. BOA, A.MKT.UM, 13/21, 21 Nisan 1850/8 Cemaziyelahir 1266; Maraş için bkz. BOA, A.MKT.UM, 15/9, 12 Mayıs 1850/29 Cemaziyelahir 1266: İlber Ortaylı ise 1844’te kadınların evlenememesi ile ilgili çıkan fermanla “teklifât-ı zaide” ifadesinin başlık parası olarak değerlendirilmesini gerektiğini söyler. Bkz. İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul: Pan Yayıncılık, 2000, s. 127 ve ondan naklen Ercoşkun, “19. Yüzyılda Evlilik ve Nikâha Dair Düzenlemeler”, s. 74-75.

²⁴¹ BOA, İ.MVL, 162/4733, 9 Haziran 1850/28 Receb 1266, lef, 4.

tarafından bir şeyler almak için inatla kadını vermemektedir. Ayrıca velinin kızını vermemesinin sebeplerinden biri de ev işlerini yaptıracak bir işgücü olarak görmesidir. “Kocaya varamayan” kadınlar zamanla yaşlarının geçtiğini görmekte ve bohçalarını alıp erkek tarafına kaçırmaktadır. Kadının velisinin şikâyeti sonucu erkek sorgulansa bile, on beş-yirmi gün hapiste geçirip sonra serbest bırakılmaktadır.²⁴²

Başlık parasının devlet tarafından yasaklanmasından sonra şer’i mahkemelerde başlık parası sebebiyle erkek tarafının şikâyeti sonucu ortaya çıkan davalara da rastlanmaktadır. Bunların bazıları kişisel anlaşmazlıklardan çıksa bile bu sebeple dava açılabilmesi açısından ilginç örneklerdir. Başlık parasını evlenmeden önce veren erkek tarafı evlendikten bir süre sonra karşı tarafı dava ettiği görülmektedir. Örneğin, 1878 yılında Antep’te Kocaoğlan mahallesinde Deveci Hacı Ömer, evlendikten on iki sene sonra mahkemeye başvurarak evlilik aşamasında eşi Zeynep’in ağabeyi Apo’nun kendisinden 1200 kuruş talep ettiğini ve eğer vermezse kız kardeşini vermeyeceğini söylediği ifade etmiştir. Hacı Ömer evlenmek için bu parayı vermiştir. Apo’nun ölümüyle beraber Hacı Ömer bu parayı geri alabilmek için mahkemeye başvurmuştur. Hacı Ömer, mahkemede bu parayı verdiğine dair şahitler gösterince Apo’nun terekesinden 1200 kuruş kendisine iade edilmiştir.²⁴³

Bir başka olay da Burdur’da yaşanmıştır. Bu dava başlık parasının farklı bölgelerde literatürde yer almayan isimler kullanıldığını göstermesi bakımından da ilginçtir. 1891 yılında Burdur’da Hasan’la Vesile evlendikten bir süre sonra Hasan’ın babası Ahmet, Vesile’nin babası Hüseyin’i ağalık ismiyle aldığı 735 kuruş başlık parasını şeriata aykırı gerekçesiyle iade etmesini mahkemeden talep etmiştir. Mahkeme paranın geri verilmesine karar vermiştir.²⁴⁴

Başlık parasının şer’i mahkemelerde konu olması açısından yine Antep’te yaşanan bir olayda erkeğin babası kadının abisinden şikâyetçi olmuştur. Antep’in Şeker isimli köyünden Ahmed, oğlu Mehmed için Dahni köyünden Veli’nin kızı Fatma’yı istemiştir. Mahkeme kaydından dokuz sene önce yani 1882 senesinde yaşanan bu

²⁴² BOA, MVL, 96/103, 17 Kasım 1850/12 Muharrem 1267.

²⁴³ Murat Eryetgin, “149 Numaralı Ayntab Şer’iyye Sicili’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (H. 1294-1295/M. 1877-1878, s. 1-150),” (Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), s. 286-287.

²⁴⁴ Güngör Göçer, “220 ve 221 Numaralı Şeriyye Sicillerine Göre Burdur’un Sosyo-Ekonomik Tarihi (1889-1893),” (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta: 2010), s. 44.

olayda, Fatma'nın erkek kardeşi Molla Ali, nikâha engel olmamak şartıyla kalın ismi adı altında Ahmed'den 1000 kuruş almış ve Ahmed bunun makbuzunu mahkemeye sunmuştur. Molla Ali ise bu parayı kardeşinin çeyiz masraflarına harcadığını mahkemede ifade etse de Mehmed'in elinde olan makbuz ve Mehmed'in lehine tanıklık yapan şahitlerin ifadeleri sonucu verilen paranın Molla Ali'den alınmasına karar verilmiştir.²⁴⁵

1877-78 Osmanlı-Rus harbi öncesi Anadolu'ya geziye çıkan İngiliz gezgin Fred Burnaby'nin Beyazıt sancağında Ermeni bir adamla sohbet ederken konu başlık parasına gelmiştir. Ermenilerde başlık parası erkek tarafına verilmesine rağmen adam, bazı fakir Ermeni ailelerinde bunun tam tersinin yaşandığını söylemiştir. Adama göre başlık parasının erkekten alınmasının çeşitli gerekçeleri vardır. Bu sebepleri şöyle sıralamıştır; Ermeni kadınları evinin hizmetçileridir. Evlendikten sonra kızlarının hizmetlerinden mahrum kalacakları için bunun damat adayı tarafından karşılanması gerekmektedir. Avrupa kadınlarıyla Ermeni kadınlarıyla karşılaştırarak Avrupa'dakilerin evlendikten sonra babalarının artık onlara para harcamayacakları için kazançlı bile sayılabilir. Hatta "işe yaramaz bir yük yüklenen" damada bir şeylerin (drahomanın) verilmesini yerinde gören Ermeni adam, Avrupalıların Ermenilerin âdetlerinde kusur bulmak hakkı olmadığını söyler.²⁴⁶

1899 tarihinde Diyarbakır'da Ermeni milleti arasında yaşanan bir miras davasında ise başlık parasının erkeğe verildiği miras paylaşımından anlaşılmaktadır. Ayrıca belirtilen miktar Müslümanlarınkiyle karşılaştırıldığında çok daha düşük olduğu göze çarpmaktadır. Yaşanan bu miras davasında Eten'in babası Muso, kızını evlendirebilmek için Manuk'un oğlu Malko'ya 95 kuruş verdiği şahitlerin ifadeleriyle ispatlanmıştır. Davada miras söz konusu olduğundan paranın geri istenmesi gibi bir ifade geçmemektedir. Muso kızı Eten'in ölümü sonrası mahkemede bu parayı damadı Malko'ya verdiğini söylemiş ama geri istememiştir.²⁴⁷

---

²⁴⁵ Yüksel Babanoğlu, "155 No'lu (H. 1308-1310) Gaziantep Şeriyeye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi" (Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004: Gaziantep), s. 176-177 ve s. 181-182.

²⁴⁶ Fred Burnaby, *At Sirtında Anadolu*, çev. Fatma Taşkent, 4.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s. 294.

²⁴⁷ Recep Kaya, "400 ve 401 No'lu Çermik Şeriyeye Sicillerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi" (Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır: 2015), s. 160-164.

Tanzimat uygulamalarını taşra bölgelerine daha iyi anlatabilmek ve yayabilmek adına kurulan İmar Meclisleri'nin evliliklerle ilgili bazı düzenlemeler getirmek istediği yukarıda anlatılmıştı. Devletin yaptığı bu düzenlemelerin yeterli olmadığı evlilik süreci ile ilgili bazı vergilerin kaldırılması ve toplumun kendi geleneklerine dayanan başlık parasının yasaklanmasıyla anlaşılmıştır. Osmanlı Devleti, nüfus nazarından bakarak 1846 yılında düğün vergisini kaldırmış, 1850 yılında ise nikâh izinnamelelerinin ücretini düşürmüştür. Aynı yıl birçok eyalete gönderdiği fermanla da başlık parasını kaldırdığını ilan etmiştir. Fakat daha sonraki tarihlere ait şer'î mahkeme kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla hem Müslüman hem de gayrimüslim toplumda başlık parasının alınmasına devam edildiği görülmektedir.

2.1.3. Gayrimüslim Cemaat Arasında Evlilik Masrafları Tartışması

Daha önceden belirtildiği üzere İmar Meclislerinin bütün üyeleri Müslüman ahaliden oluşmaktaydı. Ayrıca alınan kararların Müslüman topluma yönelik olduğu apaçık belli olmaktadır. Fakat İmar Meclislerinde evlilik masrafları ile ilgili yukarıda mevzu bahis olan konulara paralel olarak evliliklerle ilgili masraflar konusunu gayrimüslimlerin de tartıştıkları ve raporlandıkları görülmektedir. Aynı devletin farklı toplumları içinde yaşanan sorunların ve çözümlerin benzerliği elbette anlaşılır. Fakat Tanzimatın öngördüğü tek vatandaşlık fikrine zıt olarak Müslüman ve gayrimüslim topluluklar arasında devletin farklı nedenlerle bazı ayrımlara devam etmiştir.

Önce benzer sebep ve önlemler tartışmalarına geri dönecek olursak mesela gayrimüslim toplum da aynı konuları ele almıştır. Bu tür konuları devlet mercilerine raporlarla taşıyıp şikâyetlerini bildirmişlerdir. Mesela Rum din adamlarının bu konular üzerine daha erken tartışma başlattıklarını da belirtmek gerekir. Rum cemaatinde 18. yüzyıldan itibaren drahomanın ortadan kaldırılmasını amaçlayan önlemler konuşulmasına rağmen, yine de pratiğin devam etmiş olduğu daha sonraki şikâyetlerden anlaşılmaktadır. Drahomanın yanı sıra Ortodoks Kilisesi ve dönemin Rum basını, fazla düğün harcamaları ve lükse karşı çeşitli zamanlarda bildiri yayınlamıştır. Bu bildirilerin içeriğinde çeyiz masrafları, drahoma ve kadınların süslenmesi gibi konular önemli bir yer tutmaktaydı. Tarihçi Haris Eksertzoglou Kilisenin raporlarında, bunların ahlâki skandallara, tartışmalara ve kıskançlığa sebep olduğunu söylediğini belirtmektedir.

1867’de İzmir Metropolit Hrisantos, bir bildiri yayınlarak şehrin Hristiyanlarını lüks hayattan uzak durmaya davet etmiştir. Modern hayat kılık kıyafetiyle yavaş yavaş modalar şeklinde gündelik hayata girerken geleneksel normlar bunları birer tehdit olarak tasvir etmektedir. Mesela Kilisenin yanı sıra dönemin yazarlarından Moshopolis, kadınları kendi kıyafetlerini dikmeye ve gösterişten uzak durmaya davet etmektedir. Yine Eksertzoglou’nun aktardığına göre dönemin basınından *Ekklesiastiki Alitia* (Εκκλησιαστική Αλήθεια) [Kilise Gerçeği] isimli gazetede yayınlanan bir makalede dünyevî zenginliği dönemin toplumsal çatışmaların sebebi olarak göstermiştir.²⁴⁸

Aynı tarihlerde İzmir Vilayet Meclisinde yazılan bir mazbatada Müslüman ve gayrimüslim evlilik masraflarını konu alındığı görülmektedir. Toplanan meclis, İzmir’de bir iki seneden beri düğünlerde ağır masraflara girilmesi sonucu mali gücü olmayan kesimlerin kız alıp veremedikleri tespitinde bulunur. Hatta bu sebeple sadece Karaburun kazasında 300’den fazla bekâr kadın evlenememiştir. Bu masraflar nikâh ve nüfus artışı önünde bir set gibi durmaktadır. Bu sebeple hoş karşılanmayan bu işin önüne geçilmesi gerekmektedir. Çiftlerin düğün ve çeyiz masrafları sebebiyle evliliklerini ertelediği ve ailelerin de ya mülklerini satmak ya da borçlanmak zorunda kaldıkları anlatılmıştır. Kadınların evlenememesine sebep olan bu tür durumların önemsiz görülemeyeceği ve bunun düzeltilmesinin ahali için çok faydalı bir iş olacağı belirtilmiştir. Ağır çeyiz masraflarının kaldırıldığı belirtilerek mazbatanın bir suretinin bütün bölgelere gönderilmesi kararı alınmıştır.²⁴⁹ Ayrıca düğün ve çeyiz masraflarının Ermeni ve Yahudi milletlerinin gücünün üstünde olduğu belirtilmiştir. Mazbatanın bir suretinin metropolit ve hahambaşıya da gönderilmesi kararı alınırken, mecliste alınan kararların uygulanması ile ilgili gayrimüslimler için “ayin-i mezheplerine sekte getirilmeksizin” ifadesiyle dinlerine aykırı bir düzenleme yapılmayacağı belirtilmiştir.²⁵⁰

İzmir ile ilgili belgenin layiha kısmında masrafların niye yapıldığı, ne gibi sorunlara açtığı ve masrafların ne olduğuyla ilgili belgeler mevcuttur. Buna göre toplum, nikâh, sünnet ve düğünlerde birbirlerini kışkırtmak için veya aile ve

²⁴⁸ Haris Eksertzoglou, *Nostaljinin Ötesinde ‘Kaybedilmiş Memleketler’ Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Rumların Toplumsal ve Kültürel Bir Tarihi*, çev. Yusuf Ziya Karabıçak, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2015, s. 136-138 ve dipnot, 39.

²⁴⁹ BOA, HR. MKT, 142/26, 24 Mart 1856/17 Receb 1272, lef 3.

²⁵⁰ BOA, HR.MKT, 142/26, 26 Mart 1856/19 Receb 1272, lef 3.

akrabasından gördüğü manevi baskı gibi şeyler halkı sıkıntılara düşürdüğünden herkesin kudretine göre bir düzenlemeye gidilmesinde toplum için faydalı olacaktır. Belgede masraflar geniş bir şekilde açıklandıktan sonra son kısımda ise bu meclisin Müslüman düşünlerinde fazla masraf yapan ve harcayanlar hakkında davacı olacağı belirtilmiştir.²⁵¹ İmar meclisinde aynı durumla ilgili bakanlığın ve memurların konuyu takip etmesi istenmiştir ancak burada bu görevin meclis tarafından devralındığı göze çarpmaktadır.

İzmir'deki meclisin aldığı karara göre evlilikle ilgili gayrimüslimlerin geleneklerinde bir düzenleme yapılmayacağı ifade edilmiştir. Bu karar gayrimüslimlere din ve mezhep özgürlüğünün yanı sıra çeşitli konularda geniş haklar tanıyan 1856 tarihli Islahat Fermanı'nın ilanından bir ay sonrasına denk gelmekteydi. Daha sonraki bir tarihte 1871 yılında Cezâyir-i Bahr-ı Sefîd vilayetine gönderilen bir tahriratta Rodos adasındaki gayrimüslim ahali kendi aralarındaki evlilik masraflarının artık tahammül edilemeyecek israf derecesine ulaştığından, bunun önünün alınması için merkeze bir dilekçe yazmışlardır. Merkez de vilayete verdiği cevapta; vilayat nizamnamesinde bu konuyla ilgili ve sadece Müslümanlar için geçerli olan maddelerin var olduğu ve bu maddelerin gayrimüslimlere uygulanabileceği fakat gayrimüslim ahaliden buna aykırı hareket eden olur ise ceza hükümlerinin uygulanmaması istenmiştir.²⁵²

İzmir'deki komisyonda alınan bu kararı gördükten sonra Kilisenin uğraşmak zorunda kaldığı başka bir konuya geriye dönmekte fayda var. Rumlar arasında çok görülen bütün çeyizin ve mal varlığının en büyük kıza verilmesi meselesi ailedeki diğer evlenecek kadınlar için önemli bir engel olmaktaydı. Ortodoks Kilisesi toplum arasında eşitsizlik ve düzensizliğe yol açan en bu duruma da dikkat çekmiş ve engellemek gerektiğini vurgulamıştır.²⁵³ Bu problemin ne gibi sorunlara sebep olduğu 1885 yılında Cezâyir-i Bahr-ı Sefîd vilayetinden Dahiliye Nezareti'ne yazılan bir dilekçenin içeriğinden anlaşılmaktadır. Dilekçeye göre: Sömbeki kazasına bağlı İlyaki adasında yaşayan ve birkaç evladı olan bir adam bütün mal varlığını en büyük kızına çeyiz olarak vermiştir. Diğer kızlarına ise çeyiz olarak bir şey bırakmadığı için kızları evlenememektedirler. Dilekçeye göre bu ve buna benzer durumlar nüfusun azalmasına

²⁵¹ BOA, HR.MKT, 142/26, 24 Mart 1856/17 Receb 1272, lef, 4.

²⁵² BOA, DH.MKT, 1314/49, 14 Nisan 1871/23 Muharrem 1288.

²⁵³ Eksertzoglou, *Nostaljinin Ötesinde 'Kaybedilmiş Memleketler'*, s. 136.

sebepler olduğu gibi, adanın etrafı ziraat yapmaya uygun olduğu halde bu “kötü âdet” yüzünden adadaki tarımsal faaliyetler olumsuz etkilenmektedir. Bu durumun ortadan kaldırılabilmesi için kanunlarda açık bir madde olmadığını belirten vali, *Düstûr*’un birinci cildinin yedi yüz otuz altıncı sayfasındaki ilamnâmeye göre devletin nüfusun azalmasına sebep olan halleri önemseydiğini belirterek, bu âdetin ortadan kaldırılması gerektiğini belirtir.²⁵⁴ Ancak devlet gayrimüslimlerin kendi aralarındaki problemlere karışmayacağını bu tür örneklerde açık bir şekilde göstermiştir. Dahiliye Nezareti’nden Şûrâ-yı Devlet’e ve oradan Fetvahane’ye gönderilen bu dilekçeye şöyle cevap verilmiştir: “Akıllı yerinde ve olgunluğa erişen her kişi malını istediği gibi harcamaya yetkilidir.” denilerek Müslüman çeyiz ve düğün masraflarına karışan meclis ve komisyonlar bu duruma bir şey yapmayacağını belirtilmiştir.²⁵⁵

Tanzimat Fermanı’nın uygulanması aşamasında karşılaşılan problemleri çözmek amacıyla ortaya çıkan İmar Meclisleri, çeşitli konuların yanında halkın arasında sorunlara yol açan evlilik masraflarıyla da ilgilenmiş ve tavsiye niteliğinde bazı kararlar almıştır.²⁵⁶ Bu kararlara uymayanların cezalandırılacağı gibi ifadeler belgelerde geçse de cezanın ne olacağı ve nasıl uygulanacağı belirtilmemiştir. Hüdavendigâr İmar Meclisi’nde evlilik yolunda sarf edilen masrafın belli bir oranda düşürülmesi teklif edilmiştir. Meclis mazbatasında evlenecek kişilerin ne kadar para harcayacağı ile ilgili masraf defterinin kontrol edileceği ve meclisin belirlediği miktarın üstünde harcama yapmakta ısrar eden olursa bu kişilerin “tahvîf (korkutma, ürkütme) ve tevbîh (azarlama, kınama)” edileceğine dair ifadeler yer almıştır. Merkezin bu konuda bölge idarecileri sorumlu kılarak konuyu takip etmelerini söylemiştir. Yani bu kararların ciddi bir yaptırımını görünmemektedir. Ancak, her ne kadar yaptırım olarak ciddi bir cezai uygulama olmasa da meclislerin evlilik, daha özelde de düğünler hakkında yaptıkları inceleme Tanzimat döneminde nüfus kontrolü ve denetimi çerçevesinde Alkan’ın “ailenin denetim altına alınması” olarak zikrettiği düzenlemelerden bir tanesi olarak kabul edilebilir.²⁵⁷ Nüfus ve evlilik arasındaki ilişki burada görülen tüm raporların

²⁵⁴ *Düstur, Birinci Tertib, C. I., s. 736-741.*

²⁵⁵ BOA, ŞD, 2346/8, 19 Şubat 1885/4 Cemaziyelevvel 1302.

²⁵⁶ Farklı bölgelerdeki İmar Meclislerinin evlilik konusunu ele aldığına dair bkz. Bilirli, “İmar Meclisleri (1845-1846)”, s. 110-112, 182-192, 229-232, 312-314-345-346, 385-386, 424-426; Ayrıca Tülay Ercoşkun, “İmar Meclislerinin Raporlarında Evlenme (1845-1847)”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, C. 8, S. 2, 2011, s. 168-180.*

²⁵⁷ Alkan, “Tanzimat’tan Sonra Kadın’ın Hukuksal Statüsü”, s. 89.

metinlerinde kurulmuştur. Her ne kadar aynı problemler hem Müslüman hem de gayrimüslim ahalide tespit edilmiş olsa ve şikâyetler yapılmışsa da gayrimüslim cemaatler için yaptırımların çok daha sınırlı olduğu, hatta gayrimüslim cemaatler tarafından talep edilmiş olsa bile bunlarla ilgili karar alınmadığı anlaşılmaktadır.

2.1.4. Tanzimat Teftişleri ve Taşradaki Evlilik Meseleleri

Buraya kadarki bölümlerde anlatılan Tanzimat'ın getirdiği evlilik, düğünler, cezalar ve diğer yenilikler yeni kurumlarla desteklenmeye çalışılmıştır. Hatta bunları halka ve taşradaki yöneticilere anlatabilmek için 1840 yılında Anadolu ve Rumeli'ye müfettişler göndermiştir. 1842 yılında bu tekrarlanmış, 1845 yılında taşradaki ileri gelenler İstanbul'a çağrılıp Tanzimat ıslahatları anlatılmış ve on eyalette İmariye Meclisleri kurulmuştur. Fakat anlaşıldığı üzere bir sene görev yapan bu meclislerden beklenen fayda sağlanamamıştır. 1850 yılında tekrar teftiş heyetleri kuruldu. 1860 yılında bizzat Sadrazam Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa, Rumeli teftişine çıktı.²⁵⁸

Devletin evlilikleri kolaylaştırmak, teşvik etmek ve nüfusu artırmak gibi düşüncesi Cumhuriyet dönemine kadar varlığını sürdürmüştür. Bu nedenle Tanzimat uygulamalarını yaygınlaştırmak amacıyla yapılan çalışmalar içerisinde evlilik meselesi daima kendine yer bulmuştur. Devletin son dönemine kadar evlilik meselesi ile ilgili yenileşme çabalarının sürmesi, toplumun bu yöndeki modernleşme hareketlerine karşı bir direncinin var olduğunu göstermektedir. İstenilen sonuçlar elde edilemeyince 3 Haziran 1863'te Fuad Paşa'nın Sadrazam olmasıyla Anadolu, Bulgaristan, Lübnan ve Hersek'te toplum arasında yaşanan rahatsızlıkların kaynağını öğrenmek amacıyla bu bölgelere gönderilmek amacıyla teftiş heyetlerinin kurulmasına karar verdi.²⁵⁹ Teftiş heyetleri ve gönderildiği bölgeler tablo. 1'deki gibidir:

²⁵⁸ Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa'nın teftişi hakkında geniş bilgi için bkz. Yonca Köksal-Davut Erkan, *Sadrazam Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa'nın Rumeli Teftişi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul: 2007.

²⁵⁹ Erkan Tural, "1861 Hersek İsyanı, 1863 Eyalet Teftişleri ve 1864 Vilayet Nizamnamesi", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, C. 13, S. 2, 2004, s. 101.

Tablo 1

1863 Teftiş Heyetleri ve Gönderildikleri Bölgeler.

İsim	Yetki Alanı
Ahmed Vefik Efendi	Anadolu Sağ Kolu: Hüdavendigâr, İzmir, Konya, Adana
Rıza Efendi	Anadolu Sol Kolu: Trabzon, Erzurum, Harput, Kürdistan, Ankara, Kastamonu
Subhi Bey	Rumeli Sol Kolu: Selanik, Tırhala, Yanya, Manastır, İşkodra
Ferid Efendi	Edirne, Niş, Vidin, Silistre
Afif Bey	Rumeli Sağ Kolu: Bosna, Hersek

Kaynak: Kübra Tolak, "Abdullatif Subhi Paşa'nın Hayatı ve Faaliyetleri", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul: 2015), s. 32.

Yukarıdaki listede değişiklikler yaşanmış ve Bosna ve Hersek'e en son olarak Meclis-i Vâlâ azası Cevdet Efendi (sonradan Cevdet Paşa) gönderilmiştir.²⁶⁰ Bu müfettişlerin göndereceği raporların uygulanmaya konulması için İstanbul'da bir komisyon kurulmasına karar verilmiştir.²⁶¹

Taşradaki vali, mutasarrıf ve kaymakamları denetleme ile kaza müdürü ve meclis üyelerini görevden alma gibi yetkilerle donatılan müfettişlerin üzerinde durdukları konular genelde yolsuzluk olayları, vergi adaletinin sağlanması, yollar, köprüler ve cami gibi kamu binalarının harap olması ve imar edilmesi meselesi, tahsil edilemeyen devlet gelirlerini tahsil etmek, rüşvet, işkence ve angarya işlerinin sonlandırılmasıdır. Aynı zaman da bu konular arasında bir de nüfusun arttırılması için evliliklerin kolaylaştırılması vardır.²⁶² Ancak 1863'teki bu metinde karşımıza yeni bir unsur daha çıkar. Nüfusun gelişmesi medeniyet ölçütü ve gelişmenin şartı olarak görülmüş ve evliliği bu konuya bağlamıştır. Muhtemelen bu bağlantı Avrupa ile bir

²⁶⁰ Tolak, "Abdullatif Subhi Paşa", s. 32.

²⁶¹ Tural, "1861 Hersek İsyanı", s. 101. ve Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 13-20, yay. haz. Cavid Baysun, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara: 1960, s. 265-266.

²⁶² İbrahim Serbestoğlu, "Teftiş Raporlarına Göre Tanzimat Döneminde Balkan Şehirlerinin Sorunları", *Osmanlı Dönemi Balkan Şehirleri-I.Cilt*, ed. Zafer Gölen-Abidin Temizer, Ankara: Gece Kitaplığı, 2016, s. 424. ve İbrahim Serbestoğlu, "Tanzimat'ın Uygulamasında Bir Yöntem Olarak Teftiş", XVII. Türk Tarih Kongresi (15-17 Eylül 2014) Bildirileri, C. IV, II. Kısım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.

karşılaştırmayı ima etmekte ve medeni –modern hayatın tarifi içine akılcı ve ekonomik ritüellerle nüfusa ve devlete katkı sağlayacak aile kurma eklenmiştir.

Sonuç olarak Rumeli teftişine çıkan Subhi Bey, Selanik’te evliliğin masraflı bir süreç olduğunu saptamıştır. Selanik halkını mali durumuna göre üç sınıfa ayırarak mihr-i muaccel, mihr-i müeccel ve çeyiz masraflarının hafifletilmesine yönelik Selanik valisine tavsiyede bulunmuştur.²⁶³ Subhi Bey’in merkeze göndermiş olduğu bu evraktan yaklaşık dört ay sonra tekrar bir rapor göndermiş ve içinde yine Selanik’teki evlilik meselesi yer almıştır. Subhi Bey’in raporuna göre: Selanik’teki evliliklerde yapılan masraflar israf derecesindedir. Bunun önüne ancak hükümet geçebilir. Bu âdetler evliliklere ve nüfus artışına engel olmaktadır. Bu âdetlerin terk edilmeyeceği anlaşılmış ise de Selanik valisine bunun önüne geçilmesi için tavsiyede bulunulmuştur. Bu konu Selanik’in önde gelenlerinden oluşan bir komisyonda ve Selanik meclisinde konuşulmuş ve fikir birliğine varılarak bir karar alınmıştır. Alınan bu karara göre, evlenecek kadınların aileleri itibar ve iktidarlarına göre beş sınıfa ayrılmıştır. Bu beş sınıfın mihr-i muaccel ve düğün masrafları belirlenip şu miktarlarda masraf yapmaları istenmiştir: birinci sınıf 20.000 kuruş, ikinci sınıf 19.500 kuruş, üçüncü sınıf 12.500 yüz kuruş, dördüncü sınıf 2.500 kuruş ve son olarak beşinci sınıf 1900 kuruş. Teftiş edilen diğer mahallerde de böyle komisyonlar kurulması sağlanacak olup bu kararlar hükümet memurlarına tavsiye olunmuş ve bildirilmiştir.²⁶⁴ Alınan bu kararlardan yaklaşık bir sene sonra Subhi Bey’in teftiş ettiği bölgelerden biri olan Yanya’da da tavsiye edilen bu kararları uygulamak için bir komisyon kurulup aynı maddelerin kabul edildiği görülmektedir.²⁶⁵

İzmit bölgesinde teftişe çıkan Ahmed Vefik Efendi’ye göre İzmit sancağına bağlı kaza ve köylerde nikâh ve evlilik hakkında bazı zararlı âdetler vardır ve bunların düzeltilmesi gerekmektedir. İnsanlar birbirlerinin kızına müşteri gibi talip olmaktadır. Nikâh kıymak için imama akd, icazet almak için de naibe söyletme ismiyle paralar verilmektedir. Kim fazla para verir ise kızın babası kızını ona vermektedir. Böyle bir usul ve kaide oluşmuştur. Kadınların babalarının 700 kuruşa kadar para aldığına şahit olunmuştur. Alınan bu paralar dinî açıdan özendirilen ve sünnet sayılan evliliği

²⁶³ BOA, İrade Dahiliye (İ.DH), 509/34625, 26 Haziran 1863/9 Muharrem 1280, lef. 5, s. 4.

²⁶⁴ BOA, İ.DH, 517/35201, 29 Kasım 1863/17 Cemaziyelahir 1280, lef, 2, s. 4-5.

²⁶⁵ BOA, MVL, 1004/34, 18 Aralık 1864/19 Receb 1281 ve BOA, C.DH, 45/2215, 27 Ocak 1865/29 Şaban 1281.

zorlaştırdığı gibi devleti de olumsuz etkilemektedir. Evlenmek için 700 kuruş borç alan tarım işçileri bu paranın faizini bile ödeyemeyecek duruma gelmektedir. Ahalinin şimdiye kadar uğramış olduğu zarar ve ziyanın tahminlerin ötesinde olduğu fakat izinname için verilen 20-25 kuruş harcın sadece Kocaeli’de değil diğer Anadolu vilayetlerinde de bir ıslah çalışmasına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Ayrıca Anadolu’nun çeşitli sancaklarında Tanzimat’ın ilanı ile kaldırılmış olmasına rağmen evlilik sürecinde söyletme ismi ile paraların alındığını raporlamıştır.²⁶⁶

Samsun’da teftişte bulunan Ali Rıza Efendi yetmiş gün boyunca inceleme sonunda merkeze gönderdiği raporun on altıncı maddesinde evlilikle ilgili şu tespitleri yapmıştır: Samsun’da izdivaç masrafının kolaylaştırılması gerekmektedir. Çünkü evlenecek kadınların babaları ve velileri başlık parası meselesinde erkek tarafının maddi durumunu göz önünde bulundurmadığı için kadınlar evlenememekte ve yaşları kırka kadar çıkıp evde kalmaktadırlar. Kadın tarafının bu uygunsuz âdeti terk etmesiyle evlilikler kolaylaşacağı gibi nüfus artacak ve kadınların namusu korunacaktır-Burada tahminen kadının kocaya kaçmasını kastetmekte- Ahalinin birçoğu başlık parası yüzünden borçlu olduğu gibi düğünlerde de israftan kaçınılması gerekmektedir. Ali Rıza yaptığı çalışmalar sayesinde bu kötü âdetlerin terk edildiğini, Samsun ve kazalarından şu ana kadar bin iki bin kadar evliliğin gerçekleştiğini ve bunların defterlerinin kendisine gönderildiğini haber vermektedir.²⁶⁷

Evlenmeyi teşvik eden ve bu yönde çalışma yapan Ali Rıza Efendi’ye Bafra kazası müdürü Ali Şükri de bu yönde çalışma yaptığını göstermek için Bafra’nın bir köyünden Ahmed Pehlivan’ı Sefer oğlu Ahmed’in kızıyla evlendirmiştir. Kendisinin kadına bir yemeni nişane hediye verdiğini ve düğüne katıldığını belirten Ali Şükri, teşvikleri sayesinde daha birçok çiftin evlendiğini Ali Rıza Efendi’ye bildirmiştir.²⁶⁸

²⁶⁶ BOA, İ.MVL, 487/22053, 1 Temmuz 1863/14 Muharrem 1280.

²⁶⁷ BOA, İ.DH, 512/34845, 18 Temmuz 1863/1 Safer 1280. Ali Rıza Bey’in teşvikleriyle gerçekleşen nikâhlar sayesinde kendisine bazı kazalardan nikâh kayıtları gönderilmiştir. Çarşamba kazasından gelen 22 tane nikâh kaydı için bkz. BOA, İ.DH, 512/34845, 10 Temmuz 1863/23 Muharrem 1280, lef. 3; Samsun Mahkemesi kâtibi Ahmed Rüşdi’nin gönderdiği 102 tane nikâh kaydı için bkz. BOA, İ.DH, 512/34845, 19 Temmuz 1863/2 Safer 1280, lef. 5; Tarihi ve gönderenin belli olmadığı 12 tane nikâh kaydı için bkz. BOA, İ.DH, 512/34845, , lef. 1; Kavak kazasından gönderilen ve tarihi belli olmayan 25 tane nikâh kaydı için bkz. BOA, İ.DH, 512/34878, lef. 2, s. 1; Samsun Mahkemesi kâtibi Ahmed Rüşdi içinde 109 nikâh kaydının olduğu dört belgeyi Müfettiş Ali Rıza Efendi’ye göndermiştir. bkz. BOA, İ.DH.34878, 10 Temmuz 1863/23 Muharrem 1280, lef. 15, 16, 17,18. (18. Lef’in tarihi alınmıştır).

²⁶⁸ BOA, İ.DH, 512/34878, 5 Haziran 1863/17 Zilhicce 1279, lef. 6.

Ali Rıza Efendi evliliklerle ilgili son raporunu Giresun'da bulunduğu sırada Temmuz 1864'te merkeze göndermiştir. Raporunda daha önceki yazdıklarıyla benzer şeyler kaleme almıştır. Rıza Efendi, göreve çıktığından beri Canik Sancağı dahilinde "on bin" gibi yüksek bir sayıya yakın çiftin teşvikleri ve talimatları sayesinde evlendiğini belirtmiştir. Rıza Efendi'ye göre evlilik masraflarıyla ilgili Giresun'da da daha önce teftişte bulunduğu yerlerle aynı sorunlar mevcuttur. Ali Rıza, halkı bu beyhude masraflara karşı uyarılmışsa da ilk başta etkili olamamıştır. Halbuki halk bu uyarıları dikkate alsa nüfus artışı sağlanacak, ahalinin ırz ve namusu korunacak ve halk boşuna borçlanmayacaktır. Ahali bu borçlar yüzünden emlak ve eşyalarını satmak zorunda kalmaktadır. Ali Rıza Efendi'nin çalışmaları sonucunda Giresun'da on beş yirmi günden beri her cuma ve pazartesi geceleri gayet hafif ve az masraflı pek çok düğün yaptırılmıştır. Ayrıca Ali Rıza Efendi'ye Keşap kazasında on dokuz günden beri kıyılan nikâh sayısının iki yüz yirmi dokuza ulaştığına dair bir evrak da gelmiştir.²⁶⁹

Bosna bölgesine teftişe çıkan Ahmed Cevdet Efendi'nin evlilikle ilgili yaptığı çalışmalar, müfettişler içerisinde en ayrıntılı kaleme alınmış olanıdır. Ahmed Cevdet'in *Tezâkir*'inde bu konuya geniş yer ayırması literatürün onun üzerinde çokça durmasına sebep olmuştur. Cevdet Efendi, Bosna'da evlilikle ilgili tespitlerde bulunmuş ve bunları uzun uzadıya yazmıştır. Genel olarak üzerinde durduğu konular şunlardır: Bosna'da erkeklerle kadınlar arasında âşıkdaşlık usulü vardır. Fakat ulemadan bazıları aşıklık usulüne itiraz etmektedir. Ahmed Cevdet bu usulün kadimden gelen bir gelenek olduğunu bu yüzden bunun ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Boşnaklarda çiftler birbirini tanıyarak ve severek evlenmektedir. Kendi aralarında ve daha önceden tanıştıkları bir yerde nikâhlarını kıydırmaktadırlar. Çiftlerin birbirlerine kaçarak evlenmesi velilerin de istediği bir durumdur. Zira düğün icra ederler ise birçok masrafın altına gireceklerdir. Sırmalı ve işlemeli ağır elbiseler ve mefruşat yaptırmak ve haftalarca sürecektir ziyafetin masrafı erkek tarafının "mahvolmasına" sebep olacaktır. Düğün yaparak çocuklarını evlendiren aileler çok az bulunmaktadır. Düğün masrafının çok olması sebebiyle kadınlar, bu aşıklık usulüyle koca bulmaya mecburdurlar ve

---

²⁶⁹ BOA, A.MKT.MHM, 306/88, 12 Temmuz 1864/7 Safer 1281, lef, 1.

kadınların koca bulmak için pek çok maharetleri vardır. Bu yüzdendir ki Saray-Bosna'ya giden memurlar bu yolla evlenerek orada kalmaktadır.²⁷⁰

Cevdet Paşa bölgedeki Hristiyan ahalinin evlilik gelenekleri ve düğün masraflarıyla ilgili tespitlerde bulunur. Ancak burada dil olarak Müslümanlar için kullanmadığı tabirler kullanır. Müslüman ahali için düğün masrafları veya başlık parası gibi unsurlardan bahsederken Hristiyanlar için ise kadınların velileri tarafından sanki "satılıyormuşçasına" kocalarından bir hayli para istediklerini söyler. Devamında kadınların bu âdet yüzünden koca bulmakta zorluk çektiklerini yazar. Bosna'nın ileri gelenlerinden bazıları kızlarının kocaya kaçması güçlerine gittiğinden çocuklarını düğün yaparak evlendirir ve bu sebeple bütün mal varlıklarını bu yolda harcarlar diye anlatır. Ahmed Cevdet, ancak, diğer teftiş bölgelerinde alınmayan bir kararı verir: Boşnaklar arasında yaşanan bütün bu gelişmeleri saydıktan sonra bölgede gereksiz düğün masraflarını yasaklamıştır. Sadece Müslümanlar arasında değil Hristiyan ahalinin kadınlarını bir miktar para karşılığında evlendirilmeleri âdetinin yasaklandığına dair Bosna ve İzvornik despotlarına (Rum metropolitlerine verilen isim) tahrirat yollamıştır.²⁷¹

Ahmed Cevdet, Bosna'da teftişleyen Sadaret'e gönderdiği bir evrakta aynı konu üzerinde durmuş ve Bosna ile İzvornik'te Latin milletinin velilerin kızlarını fazla paraya "sattığı" için kız kaçırma olaylarının arttığını ifade etmiştir.²⁷² Merkeze gönderdiği başka bir evrakta ise düğün masrafları yüzünden çiftlerin evlenememekte olduğunu ve bu sebeple Bosna'da eski bir âdet olarak kadınların aşık olduğu erkeğin evine yerleşerek nikâhsız yaşadığını belirtmiştir. Bunun önlenmesi için de düğün masrafları düşürülmesi gerekmektedir.²⁷³

²⁷⁰ Cevdet Paşa, *Tezâkir*, s. 25.

²⁷¹ Cevdet Paşa, *Tezâkir*, s. 25-26; Ahmed Cevdet Paşa'nın teftişleyen Bosna ve İzvornik'teki gayrimüslim ahali arasındaki evliliklerde aşırı masraf gerektiren âdetlerin önlenmesi ve evliliğin kolaylaştırılması ile ilgili Sadaret'e yazdığı yazı ile Bosna metropolidinin Hristiyan velilerin kızlarını para ile değiş-tokuş yaptığına ve bunun yasaklanması gerektiğine dair Ahmed Cevdet Efendi'ye yazdığı yazı için bkz. BOA, A.MKT.MHM, 302/92, 5 Aralık 1864/6 Receb 1281; Bosna Metropolidinin bölgedeki evliliklerde gereksiz düğün masrafların yasaklanması üzerine Sadaret'e yazdığı teşekkür yazısı için bkz. BOA, Taşra Evrakı Bosna Müfettişliği Evrakı (TŞRBNM), 19/90, 11 Mayıs 1864/4 Zilhicce 1280; Bosna Metropolit vekilinin evlilik hususunda kötü âdetleri kaldırdığı için Ahmed Cevdet Efendi'ye yazdığı teşekkür yazısı için bkz. BOA, TŞRBNM, 24/101, 2 Temmuz 1864/27 Muharrem 1281.

²⁷² BOA, TŞRBNM, 16/116, 30 Mart 1864/21 Şevval 1280 ve BOA, TŞRBNM, 18/163, 21 Nisan 1864/14 Zilkade 1280.

²⁷³ BOA, TŞRBNM, 16/124, 30 Mart 1864/21 Şevval 1280.

Müfettiş raporları sonucunda şöyle bir resim karşımıza çıkmaktadır: Bütün müfettişlerin ortak kaygılarından biri nüfus artışıdır. Rumeli bölgesinde teftiş görevi yürüten Suphi Bey evlenme sırasında veya sonrasında kadına verilmesi İslâmî bir kural olan mehir ve düğün masraflarının miktarları ile ilgili tavsiye niteliğinde kararlar almıştır. Anadolu'da görev yapan Ali Rıza Efendi ve Ahmed Vefik Efendi ise dinî olmaktan ziyade geleneksel olan başlık parası üzerinde daha çok durmuşlardır. Ahmed Vefik Efendi, diğer müfettişlerin aksine nikâh esnasında imamlara ve naiplere verilen paraları da raporuna konu etmiştir. Bosna'da teftişe çıkan Ahmed Cevdet Efendi ise *Tezâkir*'inde Boşnakların aşıklık usulünün ortadan kaldırılamayacağını savunurken İstanbul'a gönderdiği bir evrakta bu usulün kaldırılması için önlemlerin alınması gerektiğini belirtmiştir.

Müfettiş raporları haricinde devletin son dönemine kadar bazı eyaletlerde bölgenin ileri gelenleri ve devlet adamlarının içinde bulunduğu komisyonlar oluşturularak veya başka resmî kanallarla evlilik masrafları ve teksir-i tenâsül (neslin çoğalması, nüfus artışı) ile ilgili yasaklamalar getirilmeye çalışılmıştır.²⁷⁴ Aynı konuların devamlı bir surette devlet nezdinde tartışılması toplum arasında bu geleneklerin yasalara göre daha ağır bastığını göstermektedir.

Konya'da da 1866 yılında vilayetin ileri gelenleri, din adamları ve idarecilerinden oluşan bir komisyon evlilik harcamaları ilgili bazı kararlar almıştır.

²⁷⁴ İşkodra Mutasarrıfı'nın merkeze gönderdiği şukkada Müslim ve gayrimüslim ahalinin evlenmesine engel masrafların yasaklanması istenmiştir. Sadaret de verdiği cevapta Meclis-i Vâlâ'da konunun konuşulduğunu ve bu masrafların herkesin kudretine göre düzenlendiğini ve daha önceden de bu konunun daha önceden tadil edildiğini belirten şukka için bkz. BOA, A.MKT.UM, 395/61, 4 Şubat 1860/16 Receb 1276; Tolcî Mutasarrıfı tarafından evliliğin geciktirilmesine sebep olan başlık parası ve daha başka evlilik masraflarının yasaklanması için merkeze gönderdiği şukka için bkz. BOA, MVL, 972/56, 11 Kasım 1863/ 29 Cemaziyelevvel 1280; Yine İşkodra'da çeyiz ve düğün masraflarının İşkodra Meclis-i Umûmi'sinde belirlendiği karar için bkz. BOA, İ.MVL, 510/23029, 20 Haziran 1284; BOA, Dahiliye Nezareti, Umûr-ı Mahalliye-i Vilayât Müdüriyeti Belgeleri (DH.UMVM), 125/47, 25 Ocak 1920/ 4 Cemaziyelevvel 1338 tarihli belge ise I. Dünya Savaşı (1914-1918) sonrasında Hüdavendigâr vilayetini gezen bir görevlinin Dahiliye Nezareti'ne verdiği rapordur. (Rapora göre, I. Dünya Savaşı sonrasında bütün devlet zarar görmüştür. İsmi belli olmayan bu resmî görevlinin Hüdavendigâr vilayeti sınıri içerisinde yaptığı gezide köylerde çok az çocuğa rastlamaktadır. Bunun da sebebi olarak da evlilik sayılarının azlığına bağlar. Evlilik çağına gençler nişan yaptığı halde düğün masrafları yüzünden evlenememektedirler. Bunun için çeşitli önlemlerin alınmasını gerekmektedir; köyler için bir düğün günü yapılacaktır. Düğünlerde içki yasaklanacaktır. Düğünlerde çiftlerin ailelerinin birbirlerine verdiklerin hediyeler yasaklanacaktır. Düğünlerde sadece şerbet ikramı yapılacaktır. Düğün ziyafetleri yasaklanacaktır. Ve en son olarak da evlenen çiftlerin ilk çocuğu doğduğunda vali, anneye bir bilezik hediye edecektir. Bu raporun I. Dünya Savaşı'nın hemen sonrası ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlık savaşında bulunduğu dönemde yazıldığı göz önünde bulundurulmalıdır. Yine de evlilikle ilgili sorunların önceki dönemle aynı olduğu görülmektedir.

Kararlardan önce durum tespiti yapılmıştır. Komisyonun kaleme aldığı layihaya göre: Konya’da son zamanlarda evlilik masrafı git gide arttığından bunun sonucunda erkekler ve kadınlar kaçma (kâr-ı müstekrihane: ayıplanılan iş anlamında) yolunu seçmektedir. Bu hem ahaliye hem de devlete zarar vermektedir. Akrabaları namus peşine düştüğünden cinayet ve yaralanmalar meydana gelmektedir. Normal yolla evlenenler ise israf derecesinde harcamalar yaptığından borçlanmaktadırlar. Borcu ödeyemeyenler hapis haneye girmek veya borç veren tarafından sıkıştırıldığı için başka yere göçmek zorunda kalmak gibi nice olumsuz gelişmeler yaşanmaktadır. Başka yere gitmesi sonucu tarlası boş kaldığı için vergilerini ödeyememektedirler. Bazıları borçlarının sadece faizlerini ödeyebildiğinden asıl borcunu varislerine bırakıp ölmektedir. Bu masrafların harcanmasının sebebi olarak insanların birbirini kıskanması gösterilmektedir. Harcanılan masrafın eşlere bir yararı olmadığı gibi sadece israf derecesinde olduğu için komisyon, ahalinin maddi durumuna göre sınıfların ne kadar harcama yapacaklarına dair madde madde yazmıştır.²⁷⁵

Yukarıda zikredilen ekonomik sebepler ve devlet tarafından alınan önlemlerin toplum hayatına olan etkisi sınırlıdır. Geçmişten gelen geleneklerin bir yasayla veya bir komisyon kararıyla değişmesinin çok zor olduğu görülmektedir. Çoğu zaman devlet tarafından taşraya gönderilen müfettişlerin raporlarında ve yerel meclislerin aldığı kararlarda görüldüğü üzere toplumda var olan geleneklerin daha fazla geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Aşağıda görülecek olan bir örnekte olay her ne kadar kız kaçırma gibi gözükse de bir kadının kocasına varamaması hikâyesi yaşanmıştır. 1904 yılında Manastır’ın Budaklar köyünden Mefail, kız kardeşini kaçırdı diye Haşim’den şikâyetçi

²⁷⁵ BOA, İ.MVL, 550/24668, 3 Nisan 1866/17 Zilkade 1282, lef, 2. Komisyonun on iki maddeden oluşan kararına göre alınacak tedbirler kısaca şöyledir: Şehirde maddi durumuna göre oluşturulan beş sınıf layihada belirtilen miktar üzerinden nikâhta âdet olan şeyleri yapacaktı. Başlık parası kesinlikle kaldırılacaktır. Başlık parası alanlar hükümete şikâyet edilecektir. Erkek tarafının kızın akrabasına gönderdiği hediyelerin miktarı sınırlandırılacaktır. Çiftlerin nişanlılığı süresince erkek tarafının kıza bayramlık, namazlık ismiyle gönderdiği hediyeler artık verilmeyecektir. Evlenecek kişinin düğünde akrabasını ve komşularını davet ederek bir hafta boyunca ziyafet vermesi yasaklanacaktır. Erkeğin bir hafta önce çalgı eşliğinde kız evine çeyiz göndermek yasaklanacaktır. Çeyiz gönderildiğinde tarafların birbirine tekrar hediye elbise yollamak yasaklanacaktır. Düğünden önce hamam eğlencesi yapılmaktadır. Bu eğlenceye birkaç yüz kadın katıldığı için taraflar 2000 kuruş kadar harcamak zorunda kalmaktadır. Bu yüzden sadece yakın akrabalar katılabilecektir. Evlenecek erkeğin birkaç gece etrafına davetli davetsiz gençleri toplayarak içkili eğlenceler yaptığı ve bundan uygunsuzlukların çıktığı bundan dolayı gece eğlenceleri yapılması yasaklanmıştır. Düğün sahiplerinin köy ahalisine sanki farzmiş gibi pilav yedirmesi, yapamayanların köylüler tarafından ayıplanması artık son bulacaktır. En son olarak gelin alayında kalkan oynamak, tüfek atmak, havaya fişek atmak, hamama giderken oynamak ve delikanlı oynattırmak [zenne] gibi davranışların artık yapılmaması istenmiştir.

olmuştur. Şikâyetinde Haşim'in dört aydan beri kız kardeşiyle nikâhlı olduğunu ve Haşim'in aynı köyden Rıza'yı yanına alarak evlerine zorla girerek kardeşini kaçırdığını söylemiştir. Mefail'in ifadesine göre Haşim, eve girdiği sırada annesini darp etmiş, sandıklarını kırmış ve evde bulunan bir saat ile beş lira nakit parayı da çalmıştır. Kendisinden bu yüzden şikâyetçidir. Haşim'in sorgusu yapıldığında gerçekler anlaşılmıştır. Haşim ifadesinde iddia edilen şeylerin tümünü reddetmiştir. Haşim, bundan dört ay önce Mefail'in kız kardeşiyle nikâhlandığını ve karısını bostanda gördüğü sırada kendisinin peşine takıldığını söylemiştir. Kadının köy muhtarı tarafından alınan ifadesinde Haşim'i onaylamaktadır. Kadın, bundan dört ay önce Haşim'le nikâhlandıklarını fakat babasının Haşim'den üç lira (1 lira = 100 kuruş) daha çeyiz masrafı istediğini belirtmiştir. Haşim bu parayı bulamamıştır. Kadın, ifadesinde dört ay geçtiği halde bütün elbiseleri hazır olduğu halde düğünlerinin yapılmadığını, bir gün bostana gittiğinde Haşim'i gördüğünde gözlerinin karardığını, arkasından gittiğini ve kaçırılmadığını ifade etmektedir. Olayı araştıran zaptiye tarafından Haşim'le eve girdiği iddia edilen Rıza'nın ifadesini alınmış ve bütün köylüye durum sorulduktan sonra Haşim ve kadının doğru söylediği anlaşılıp kardeşi Mefail'in Haşim'e kalan parayı almak için iftira attığı anlaşılmış ve Haşim hakkındaki dava düşmüştür.²⁷⁶

Buraya kadarki bölümde Tanzimat'ın uygulanması için kurulan meclislerde ve taşrada yapılan teftişler sonucunda tutulan raporlar, başlık parasının kaldırılması ve gayrimüslim cemaat arasında evlilikle ilgili yaşanan tartışmalar incelenmeye çalışıldı. Sayılan bu başlıklarda göze çarpan en önemli maddelerden biri masraf konusudur. Hükümet, evlilik konusunda toplum arasında yaşanan problemleri çözmek amacıyla çeyiz ve düğün masrafı ile mehir gibi nikâhla ilgili birtakım kalemlere bir sınırlama getirmek istemiştir. Yapılan harcamaların neye tekabül ettiğini dönemin işçi ücretleri ve ekmek fiyatları üzerinden yorumlayabiliriz. Örneğin İmariye Meclislerinin kurulmasından yaklaşık 10 sene sonra 1854 yılında Bursa'da vasıfsız işçi olarak değerlendirilen bir ırgatın günlük yevmiyesi 600 akçedir.²⁷⁷ Şayet bu işçi ayın her günü çalışmış olarak kabul edildiğinde bir aylık maaşı 18.000 akçedir. 1 kuruş 120 akçe

²⁷⁶ BOA, Teftişat-ı Rumeli Evrakı-Arzuahâller (TFR.I.ŞKT), 50/4970, 4 Eylül 1904/23 Cemaziyelahir 1322.

²⁷⁷ Şevket Pamuk, *İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler*, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 2000, s. 203

olarak hesaplanırsa aylık maaşı 150 kuruşa tekabül etmektedir.²⁷⁸ Hüdavendigâr İmariye Meclisinin tuttuğu rapora göre Bursa’da ekonomik bakımından fakir olanların nikâh masrafı olarak harcamak zorunda kaldıkları miktar 1.500 kuruştur. Yani bir ırgatın evlenebilmesi için 10 ay boyunca hiç harcama yapmadan para biriktirmesi gerektirmektedir.

Yukarıda verilen masrafa başlık parasının katılıp katılmadığı bilinmemekle birlikte nikâh öncesi masraflarından başlık parası da kaynaklarda zikredilmiş ve bunun yasaklanması için fermanlar çıkartılarak ülkenin her bölgesine gönderilmiştir. 1840 yılına ait bir belgede Karaman’a bağlı Ermenek kazasında başlık parası miktarının 300 ile 500 kuruş arasında değiştiği daha önce söylenmişti. Karaman’a yakın vilayetlerden Bursa’daki işçi ücretleri baz alındığında toprak işlerinde çalışan bir ırgatın iki ile üç aydan fazla aylık ücreti başlık parasına harcanmaktadır. Doğuya doğru gidildikçe bu miktarın arttığı daha önce verilen bir şer’i mahkeme örneğinde görülmektedir. Gaziantep Şeriyeye Mahkemesi’nde tutulan bir kayda göre alınan başlık parası 1.800 kuruştur. Bu da bir işçinin bir senelik ücretine karşılık gelmektedir. Tanzimat sonrası İstanbul’da bir kıyye²⁷⁹ ekmek fiyatı para (pare) birimi üzerinden bazı seneler şu şekildedir:

Tablo 2

İstanbul’da Tanzimat Sonrası Ekmek Birim Fiyatları

1844	34
1850	47
1860	80
1872	60
06.09.1878	250
1881	70

Kaynak: Mevlüt Camgöz, “Enflasyonla Savaş ya da Savaşın Enflasyonu: İstanbul’da Tahıl ve Ekmek Fiyatları (1845-1880)”, İkinci İktisat Tarihi Kongresi Bildirileri-I, Elazığ: 2013, s. 464-465.(para/kıyye (1 para = 3 akçe)

²⁷⁸ Osmanlı’da kullanılan para birimlerinin birbirlerine olan karşılıkları için bkz. Pamuk, *Fiyatlar ve Ücretler*, s. 1-8.

²⁷⁹ “Değerleri değişmekle beraber bir kıyyenin ortalama ağırlığı 1200 gr ile 1300 gr arasındadır”. Daha geniş bilgi için bkz. Cengiz Kallek, “Okka”, *DİA*, C. 33, s. 338-339.

Bu verilerle yukarıda verilen örnek karşılaştırıldığında şöyle bir sonuç çıkmaktadır: bir kıyye ekmek ortalama 1.250 gr olarak alınırsa 1844 yılında 1 kg ekmeğin fiyatı yaklaşık olarak 9 akçedir. Yukarıda verilen Bursa örneğine bakıldığında en düşük masraflı nikâh 1.500 kuruş olarak belirlenmiştir. Belirlenen bu masrafla yaklaşık 2.200 kg ekmek alınabilmektedir. (1 kuruş = 120 akçe) Bulunan bu değer sayesinde belirlenen miktarın yine de külfetli olduğu göze çarpmaktadır.

2.2. Ekonomi Dışı Sebepler veya Raporlarda Olmayanlar

Devlet eliyle yürütülen bu çalışmalara rağmen kız kaçırma vakalarının engellenemediği görülmektedir. Yukarıda sayılan ekonomik sebeplerden başka toplumun kendi iç dinamiklerinden meydana gelen sosyal, kültürel ve dinî sebepler de söz konusudur. Sosyal nedenli kız kaçırma olaylarında en sık rastlanan örneklerden biri ailelerin kızlarını sevdiği erkeğe vermek istememelerinden kaynaklanmaktadır. Kadının ailesinin erkek tarafını beğenmemesi, denk (küfv) görmemesi, farklı bir ırktan olması veya çocuklarının yaşı küçük olduğundan vermemek gibi çeşitli nedenler sayılabilir. Birkaç örneğe bakınca durum daha iyi anlaşılacaktır.

Örneğin 1873 yılında Balıkesir kazasına bağlı Ovabayındırı köyünden Bıçaksız oğlu Hüseyin, Hacı Hüseyin kızı Ayşe'yi tarlada çalışırken yanında bulunan arkadaşlarıyla beraber kaçırmıştır. Hüseyin yakalanmış ve mahkemeye çıkarılmıştır. Mahkemede Ayşe'yi üç kere annesi ve babasından istediğini fakat vermediklerini, bu yüzden de Ayşe'yi kaçırap Balıkesir'e götürdüğünü ifade etmiştir. Hüseyin, Balıkesir'e giderken Ayşe'ye tecavüz etmiştir. Görülen dava sonrasında Hüseyin suçlu bulunmuş ve üç sene kürek cezasıyla beraber Hüseyin tarafından bizzat Ayşe'ye vermek üzere 1200 kuruş tazmin-i bıkır (bekâret tazminatı) cezasına çarptırılmıştır.²⁸⁰

Çoğu zaman tecavüzle biten vakalarda bekâretin değerli olduğu toplumda kadınlar zor durumda kalabilmekteydi. Yaşanan bazı kadın kaçırılmalarında mahkemeler erkeğin “uygunsuz takımından” olduğunu kadının ise namuslu, iffetli anlamında ehl-i ırz'dan olduğunu belirtmekten geri durmamıştır. Kastamonu sancağına bağlı Akyaka nahiyesine bağlı Akçataş Divanı'ndan Şahin oğlu Ali'nin kızı Nefise, amcasının karısı

²⁸⁰ BOA, DA, 15/76, 24 Eylül 1873/1 Şaban 1290.

Fatma ile başka bir köye giderken Kocakafa oğlu Ahmed karşılarına çıkıp Nefise'yi kaçırmıştır. Ahmed, Nefise'yi birkaç gün dağlarda gezdirmiş ve ona tecavüz etmiştir. Ahmed, Nefise'ye “bu halden kurtulmak için” Kastamonu'ya gidip nikâh kıyma sözü vermiştir. Kastamonu'ya giderken onları aramaya çıkan kadının amcası ile karşılaşmışlardır. Nefise, amcasının yanına gitmiştir. Ahmed, köye dönüş yolunda Nefise'yi tekrar kaçırdığı gibi amcasını da darbetmiştir. Aradan bir gün geçtikten sonra köylüler tarafından yakalanmıştır. Mahkemeye çıkarılan Ahmed, tecavüz maddesini kesinlikler reddetmişse de şahitler ve deliller onun suçlu olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca mahkeme Ahmed'in “uygunsuz takımından” ve Nefise'nin ise "ehl-i iffet" (namuslu) sahibi olduğunu belirterek Ahmed'e üç sene kürek cezasından başka 1000 kuruş da tazmin-i biki cezasına çarptırmıştır.²⁸¹

Tecavüzcüsüyle evlenmek isteyen bir başka örnek ise Çankırı'da yaşanmıştır. Çankırı sancağının Korgun Bigay köylü Mustafa aynı köyden Züleyha'yı tarlada çalışır iken tutup kaçırmış ve dağda tecavüz etmiştir. Mustafa, mahkemede tecavüz olayını reddetmiştir. Mustafa'nın amcası Osman ise yeğeni aleyhinde şahitlik yaparak Züleyha'yı haklı çıkartmıştır. Züleyha'nın annesi ve babasının olmadığı ninesinin yanında kaldığı tarlada kendisiyle beraber çalışan arkadaşlarının ifadelerinden anlaşılmıştır. Züleyha kaçırılırken yanında bulunan kadın arkadaşları durumu ninesi Havva'ya anlattıklarını belirtmiştir. Mustafa davada suçlu bulunmuştur. Buna rağmen Züleyha, tecavüze uğradığı için “bu halde beni kimse almaz” diyerek kimsenin onunla evlenmeyeceğini düşünerek Mustafa'yla evlenmek istemiştir. Fakat mahkeme aldığı kararda Züleyha'nın yaşının küçük olduğundan sağlıklı bir karara varamayacağını hükmederek evlenemeyeceğine karar vermiştir. Mahkeme, Mustafa'yı üç sene küre cezası ve Züleyha'ya verilmek üzere 1500 kuruş tazmin-i biki cezasına çarptırmıştır.²⁸²

İbrahim Yasa'nın, kız kaçırmayı tarif ederken kullandığı tariflerden biri de şu şekildedir: “Evlenme çağında olan bir kızla erkeğin tek veya iki taraflı olarak danışmadan yuva kurma teşebbüsüdür.”²⁸³ Gerçekten de kız kaçırma olarak kayıtlara geçmiş bazı örneklere bakıldığında erkeğin kadını kaçırmadığı görülmektedir. Bu örneklere bakıldığında ailenin kızlarını işlerinde çalıştırmak amacıyla evlendirmemesi,

²⁸¹ BOA, DA, 15/23, 7 Eylül 1873/14 Receb 1290.

²⁸² BOA, DA, 10/31, 6 Temmuz 1873/10 Cemaziyelevvel 1290.

²⁸³ Yasa, *Türkiye'de Kız Kaçırma Gelenekleri*, s. 2.

ağır evlilik masrafı veya istemediği biriyle evlendirmek istemesi sebebiyle kadınların erkeğe kaçtığı görülmektedir. Kosova Maarif Müdürü Abdul, Maarif Nezareti'ne yazdığı bir dilekçede yaşanan bir olayın araştırıldığını kadının kaçırılmadığını, “âdet-i belde” (bölgede gelenek haline gelmesi) sebebiyle kendisinin kaçtığını belirtmektedir. Devamında Taşlıca'da evlenme çağına gelen kadınların velilerinin iznine bakmayarak istediği adamla evlendiğinin Taşlıca şer'i mahkemesi ve idare meclisinden alınan bilgiyle anlaşıldığını yazmaktadır.²⁸⁴

Ailelerin kızlarını istemedikleri kişiye vermeme düşüncesinden başka Osmanlı topraklarında bazı bölgelerde kız kaçırımların bir gelenek olduğu ve devletin bunun önüne geçmek için din faktörünü kullandığı Osmanlı belgelerinde görülebilmektedir. Ruslar tarafından Kafkaslardan göç ettirilen halklardan biri olan Çerkeslerin Anadolu'da yerleştirildiği bölgelerden biri de Sakarya ve Düzce'dir.²⁸⁵ Yasa'nın belirttiği üzere Çerkesler arasında kız kaçırma yaygın bir gelenektir.²⁸⁶ Çerkeslerin kız kaçırmaya başvurmasının en büyük sebeplerinden biri “vase” olarak zikrettikleri başlık parasını temin edememeleridir.²⁸⁷ Bir diğer sebep evlilik masrafları ve mehirdir.

21 Mayıs 1895 tarihli Dahiliye Nezareti'nden İzmit Mutasarrıflığı'na gönderilen bir şukkada bölgedeki Çerkeslerle ilgili gelen şikâyetlerde genç erkeklerin evlilik masrafları ve mehir parasını bulabilmek için eşkıyalık yaptıklarını, bunun önünün alınması için nikâh masraflarının kanuni sınırlar içerisine çekilmesi gerektiği belirtilmiştir.²⁸⁸ Alınan bu önlemlerin sonuç vermediği aynı konudaki şikâyetlerden anlaşılmaktadır. Devlet Çerkesler arasında yaygın bir âdet olan kız kaçırma geleneğinin sebep olduğu olumsuzlukları ortadan kaldırmak için bölge ahalisine kendi aralarında bulunan din adamları aracılığıyla nasihat etmek istemiştir. İzmit Mutasarrıfı'nın 25 Mart 1900 tarihinde²⁸⁹ ve Kastamonu valiliğinin 27 Mart 1900 tarihinde²⁹⁰ Dahiliye Nezareti'ne gönderdikleri tahriratlarda bölgelerindeki Çerkesler arasında meydana gelen kız kaçırma vakalarından dolayı birtakım olumsuzluklar meydana geldiğini

²⁸⁴ BOA, Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT), 130/62, 27 Ağustos 1891/15 Ağustos 1309.

²⁸⁵ Ayhan Kaya, *Türkiye'de Çerkesler-Diasporada Geleneğin Yeniden İcadı*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 76-77.

²⁸⁶ Yasa, *Türkiye'de Kız Kaçırma*, s. 7.

²⁸⁷ Uğur Özcan, “19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Başlık Parası”, s. 153.

²⁸⁸ BOA, DH.MKT, 377/39, 21 Mayıs 1895/26 Zilkade 1312.

²⁸⁹ BOA, Dahiliye Nezareti Tesrî-i Muamelât ve Islahat Komisyonu, Muamelât (DH.TMIK.M), 89/20, 25 Mart 1900/ 21 Zilkade 1317, lef.1.

²⁹⁰ BOA, DH.TMIK.M, 89/20, 27 Mart 1900/25 Zilkade 1317, lef. 2.

belirtmişlerdir. Düzce İdare Meclisi'nin Dahiliye Nezareti Mektûbî Kalemi'ne gönderdiği bir mazbatada ise durum uzun uzadıya anlatılmıştır. Mazbataya göre, Düzce'de oturan Çerkesler arasında kız kaçırma meydana gelmekte ve bundan dolayı birtakım cinayetler işlenmektedir. Bu gibi zararlı âdetlerin önü alınması için müftü ve bölge ulemasının Çerkeslere nasihatte bulunması gereklidir. Mazbatanın devamında kız kaçırmanın sadece Çerkesler arasında yaşanmadığı ve bu mekruh işin toplumun ahlakını bozduğu gibi, cinayetlere varan kötü sonuçlara sebep olduğu yazılmıştır. Bunun önünün alınması için güvenlik görevlilerinin bu işi yapanları hemen tutuklayarak mahkemeye çıkarması gerekmektedir. Alınması gereken son önlem ise Çerkesler arasında aşırı derecede olan mehr-i muaccel ile mehr-i müccelin düşürülmesidir.²⁹¹

Çerkesler arasında gerçekleşen kız kaçırımlardan dolayı meydana gelen olumsuzlukların önüne geçmek maksadıyla din adamlarının devreye girmesi istenmiştir. Yaptığımız araştırmada hiç karşılaşmadığımız ama olması muhtemel Alevi-Sünni kız kaçırılma veya kaçma hadiselerine değil ama devletin Alevi kadınlarla evlenen Sünnilere hangi gözle baktığını Erzurum valisi Rauf'un Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği şifre evrakından anlıyoruz. Ermenilerin misyonerlik faaliyetlerini anlatan bu belgede Vali'ye göre: Dersim'le sınırı bulunan Kiğı kazasında bulunan birtakım “gafil” (gaflete düşen) Sünni Müslüman ahali Dersim Kızılbaşlarıyla kız alıp vermektedir. Bunun devamında bunların Kızılbaş olacaklarını kendisinin orada bulunduğu sırada anladığını ve bu “cahil ahaliye” dinin hükümlerini öğretmek ve korumak için Meşihat'tan Kiğı kazasına bir müftünün tayinini istediğini belirtmiştir.²⁹² Alevi evliliklerinin kayıtlarda niye yer almadığı da Dahiliye Nezareti'nin bir evrakından anlaşılmaktadır. Mamuretülaziz vilayetine gönderilen evrakında “bidayet-i tahrirden şimdiye kadar hiçbir köyünde münâkahat vesaireye dair vukuat verilmediği” ifadesi yer almaktadır. Buna göre, kayıtlar tutulmaya başlanmasından itibaren bölgenin hiçbir köyünde evlilikler kayda geçirilmemiştir. Nikâh için izinname zorunlu olduğundan beri Dersim ahalsinin “hususiyet-i halleri” (özel durumlarından) yani Alevi olmalarından dolayı nikâhlarını kendi seyyidleri huzurunda kıydırmıştır. İzinname için de herhangi bir resmî makama müracaat etmemiştir.²⁹³

²⁹¹ BOA, DH.TMIK.M, 96/13, 14 Haziran 1900/15 Safer 1318, lef.2.

²⁹² BOA, Y.PRK.UM, 44/80, 20 Aralık 1898/6 Şaban 1316, lef, 1.

²⁹³ BOA, DH.MKT, 196/66, 12 Ocak 1894/5 Receb 1311, lef. 1.

Erkeğin kadını kaçırmaması sonrası ortaya çıkan bazı durumlarda kadınların erkekle evlenmeye "gönüllü" olduğu ortaya çıkmaktadır. Davalardaki ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla tecavüze uğrayan kadınlar, tecavüzcüleriyle evlenmek istemişlerdir. Bazı bölgelerde kız kaçırmanın bir gelenek gibi görülmesi sebebiyle devlet bunu yazılı kanunlar yerine şifahi bir yolla yani ulemanın vereceği "nasihatlerle" çözmek istemiştir. Son olarak Alevilerle Sünniler arasında evliliklerin var olduğu, idarecilerin Alevilerle evlenen Sünnileri "cahil" olarak tanımladığı görülmektedir. Alevilerin ise dinî önderleri aracılığıyla nikâhlarını kıydırması sayesinde bunun resmî kaynaklara girmediği anlaşılmaktadır.

2.2.1. Farklı Cemaatler Arasında Kız Kaçırma

Osmanlı Devleti tarihi boyunca farklı etnik ve dinî toplumları bir araya getirmeye başarmıştır. Bu cemaatlerin aralarında bazen iş birliğine gittiği ve uyumlu ilişkiler kurmaya çalıştıkları görülebilir. Ancak modern dönemde farklı milliyetçilik fikirlerinin etkisiyle aralarındaki ilişkiler kolaylıkla bozulup düşman hale geldiler. Devlet, egemenliği altında bulunan cemaatlerle olan ilişkisine bakıldığında kendisiyle çağdaş devletlerden daha fazla yasal hak verdiği görülmektedir. 18. ve 19. yüzyıllarda bu ilişkiler olumsuz bir yola girmiştir. Bunun en büyük sebeplerinden birisi kuşkusuz Batılı devletlerin Osmanlı içişlerine karışması ve diğeri Osmanlıyı oluşturan cemaatlerin daha fazla siyasal hak kazanma yolundaki çalışmalarıdır.²⁹⁴ Tanzimat ve Islahat Fermanları ile geniş haklar tanınan gayrimüslimler 1860 yılına gelindiğinde daha önceki koşullarına kıyasla önemli haklar kazanmasına rağmen kendilerine eşitsiz davranıldığından şikâyet ediyorlardı. En fazla şikâyet konusu ise mahkemelerde tanıklık yapmalarının sık sık reddedilmesi ile Hristiyan kadınlarına tecavüz edilmesi veya zorla ihtida ettirilmesi gibi kötü muamelelerdi.²⁹⁵

Islahat Fermanı'nın ilanından yaklaşık beş ay sonra Selanik vilayetine bağlı Ustorumca kazasından gelen bir arzuhâl gayrimüslimlerin kadınlarının kaçıldığında yerel idarecilerin olaylara nasıl yaklaştıklarını göstermektedir. Ustorumca

²⁹⁴ Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu, 1700-1922*, çev. Ayşe Berktaş, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 249-250.

²⁹⁵ Davison, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform*, s. 121.

Hristiyanlarının valiye arz ettikleri arzuhâle göre, kazadaki Müslümanlardan bazıları Hristiyan kadınlarını bir yolla kaçıarak başka bir yere götürerek ilk önce tecavüz etmekte, daha sonra da evlenmek vaadiyle Müslüman yapmak istemektedirler. Kadınların akrabaları, kocabaşları ve metropolitler aracılığıyla derhal bölge meclislerine durumu anlattıkları halde görevliler çabuk davranmayıp olayın üstünden dört beş gün geçtikten sonra bunların evlendiği görülmektedir. Yaşanan bu durumdan dolayı Hristiyan ahali ıstırap içinde olduğu ve yaşanan bu durumun önlenmesi için olaylara karışan kişilere layıkıyla ceza verilmesi icap etmekte ayrıca görevlileri uyarmak ve tembihlemek gerekmektedir.²⁹⁶

Gayrimüslim çeşitli tarihlerde şikâyet konusu ettikleri Müslümanların gayrimüslim kadın kaçırmalarının bazıları gönüllü gerçekleşirken bazıları zorla şeklinde gerçekleşmiştir. Örneğin Rumeli vilayetine bağlı Usturumca'ya yakın Tikveş kazasına bağlı Kırnova (?) köyünden Olahind (?) isimli kadın, Barde (?) isimli köyden İsmail tarafından kaçırılmıştır. Kadının kardeşi Tikveş meclisine gelip kardeşinin zorla kaçırıldığını ifade ederek yakalanmasını istemiştir. Zabtiyeler İsmail ve Olahind'in (?) peşine düşmüşlerse de yakalanamamışlardır. Bir süre sonra ikisi birlikte meclise gelmişlerdir. Yapılan sorgulamada Olahind (?) kendi hüsn-ı rızasıyla Müslüman olduğunu ikrar etmiştir.²⁹⁷ Tikveş kaza meclisindeki bu sorgulamadan iki ay sonra Rumeli valisi Mehmed Ragıb durumu özetleyerek böyle durumlarda nasıl muamele yapılacağına dair bir tahriratı Sadaret'e yollamıştır.²⁹⁸ Sadaret'ten Rumeli Valisi'ne yollanan emri göremiyoruz fakat valinin üç ay sonra aynı konuyla ilgili yazdığı tahriratın içeriğinden ona ne emir verildiği görülmektedir. Valiye göre kadının İslamiyet'i kabulü ile ilgili zor kullanılmamıştır. Kadın mahkemede defalarca kendi isteğiyle Müslüman olduğunu itiraf etmiştir. Merkezden valiye giden emirde ise istisnasız bütün tebaanın vediatullah yani Allah'ın padişaha emaneti olduğu, ırz ve namuslarının muhafazasından sorumlu olduğu belirtilerek tebaanın kız çocuklarını kaçıran kişilerin cezalandırılmasına dikkat ve özen göstermesi gerektiği yazılıdır.²⁹⁹

Gayrimüslim kadın kaçırmalarda dava görüldüğünde gayrimüslim din adamlarının ve ileri gelenlerin her zaman mahkemede hazır buldukları görülmektedir.

²⁹⁶ BOA, HR.MKT, 151/5, 4 Temmuz 1856/1 Zilkade 1272.

²⁹⁷ BOA, A.MKT, 28/54, 28 Eylül 1845/26 Ramazan 1261.

²⁹⁸ BOA, A.MKT, 31/21, 3 Aralık 1845/3 Zilhicce 1261.

²⁹⁹ BOA, A.MKT, 35/54, 12 Şubat 1846/15 Safer 1262.

Bunun yanı sıra bazı olayların devlet tarafından iyi takip edildiği de görülmektedir. Konya eyaletine bağlı Akşehir kazasının Kevir köyünden Haşim oğlu Hüseyin aynı köyden ve Rum ahaliden Kocabıyık oğlu Meta'nın kızı İlezo'yu (?) evlenmek niyetiyle Karahisar-ı Sahib sancağı dahilinde Emirdağ'da Alikan aşiretinin bulunduğu yere kaçırmıştır. Aşiretin ileri gelenleri Hüseyin ve İlezo'yu alarak kaza meclisine götürmüştür. Kaza meclisi tarafından yanlarına zaptiyeler verilerek Akşehir'e geri yollanmıştır. Rumların ileri gelenlerin de hazır bulunduğu ve Konya eyaletinde görülen davada Hüseyin, kadını kendi rızasıyla alıp götürdüğünü, tecavüz (bikrini izale) ettiğini ikrar etmiştir. Kadın da Hüseyin'in dediklerini onaylayarak kendi rızasıyla gittiğini, Müslüman olduğunu ve isminin artık Duduhanım olduğunu belirterek bir de şahitlerin huzurunda kelime-i şehadet getirmiştir. Dava sonucunda Hüseyin hapishaneye konulurken, İlezo'nun (?) ise güvenilir ve münasip bir evde gözaltında tutulmasına karar verilmiştir.³⁰⁰

Hristiyan din adamlarının ve ileri gelenlerin sürekli şikâyet konusu yaptıkları kadınlarının Müslümanlar tarafından kaçırılma hadiselerinde kadın tarafından bakıldığında haklı sebepleri de olduğu ortadadır. Hristiyanlarda kadın tarafının erkek tarafına vermek zorunda olduğu drahoma nedeniyle evlilik süreçleri masraflı bir işti. İzmir ve İstanbul'da kadınların evlenebilmesi için ciddi bir masraf gerekiyordu.³⁰¹ Mesela 1895 yılında kolera salgınıyla mücadele için Osmanlı Devleti tarafından Bursa'ya gönderilen Doktor Şerafeddin Mağmumi, Hristiyan kadınların ipek fabrikalarında çalışmalarının nedenini şöyle ifade ediyor:

(...)Demiştim ya, işçilerin çoğu yöredeki köylerden hem geçinmek hem de dışından, tırnağından artırabildiğiyle çeyiz ve drahoma biriktirmek gibi parlak ve tatlı bir umut ile gelmiş genç Hristiyan kızcağızlardır.³⁰²

20. yüzyılın hemen başında Selanik'te ise farklı din, ekonomik ve toplumsal sınıflar arasında evlilikler yaşanabilmekteydi. Örneğin Yahudi kadın tütün işçileri İslamiyeti

³⁰⁰ BOA, MVL, 202/10, 5 Şubat 1851/3 Rebiülahir 1267.

³⁰¹ Eksertzoglou, *Nostaljinin Ötesinde*, s. 155.

³⁰² Dr. Şerafeddin Mağmumi, *Bir Osmanlı Doktoru'nun Anıları, Yüzyıl Önce Anadolu ve Suriye*, çev. Cahit Kayra, İstanbul: Buke Yayınları, 2001, s. 46-47.

veya Hristiyanlığı kabul edip Müslüman veya Yunan tütün işçileriyle evlenmekteydi.³⁰³ Sadece Yahudiler için değil Hristiyan kadınların da tütün fabrikalarında çalışmalarının sebebi evliliğin ön koşulu olan drahoma için para biriktirme zorunluluğundan doğuyordu. Drahoma ne kadar çok biriktirilirse evlenilecek erkeğin durumu kadar iyi olmaktaydı. Yani fazla drahoma zengin koca demektir. Drahoma bulamayan kadınlar evde kalırdı. 1910 gibi bir tarihte bir kadının drahoma için para biriktirmesi için 10-15 sene çalışması gerekmektedir.³⁰⁴

Hristiyan din adamları ve ahalisi devamlı surette kadınlarının Müslümanlar tarafından kaçırıldığını belirterek devletin bu konuda yeteri kadar önlem almadığını belirtiyordu. Özellikle Doğu'da Ermeni kadınlarının Kürtler tarafından kaçırıldığı ile ilgili haberler yabancı gazetelerde konu oluyordu.³⁰⁵ Devletin buna ne şekilde baktığını ise Muş'a bağlı Varto kazasında yaşanan bir kız kaçırmadan anlaşılmaktadır. Varto'nun Gümgüm köyünde Ermeniler arasında nikâhlanmak maksadıyla bir kaçırma hadisesi yaşanmış ve hem erkek hem kadın Ermeni Murahhashanesi'ne teslim edilmiştir. Varto'nun bağlı bulunduğu Bitlis vilayeti vali vekilinin Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tahriratta ise Ermenilerin bu konuda propaganda yaptığını inanmaktaydı. Vali vekiline göre Varto'da yaşanan bu olay göstermiştir ki, Ermeniler kendi aralarında kız kaçırdığı halde sürekli olarak devlet görevlilerine bunun Müslümanlar ve Kürtler tarafından yapıldığını söylemekteydiler.³⁰⁶

2.2.2 Gayrimüslim Cemaatin Kendi Arasında Kız Kaçırması

Osmanlı Devleti Tanzimat'ın ilanından sonra özellikle Batılı ülkelerin de zorlamasıyla daha önce varlığını tanımadığı ve kilise kurmasına izin vermediği Hristiyan mezhepleri tanımak zorunda kalmıştır. 19. Yüzyıl öncesi Osmanlı'da sadece Gregoryen Ermeniler

³⁰³ Gila Hadar, "Selanik'te Yahudi Tütün İşçileri: Toplumsal ve Etnik Mücadele Bağlamında Cinsiyet ve Aile", *Osmanlı Döneminde Balkan Kadınları-Toplumsal Cinsiyet, Kültür, Tarih*, der. Amila Buturovic-İrvin Cemil Schick İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 156; Rena Molho, Tanzimat sonrasında Yahudi cemaatinin toplam gelirinin %1 ve % 0,5 oranında çeyizler ve drahomadan alınan vergilerin oluşturduğunu söylemektedir. Bkz. Rena Molho, "Tanzimat Öncesinde ve Sonrasında İstanbul Yahudileri", *19. Yüzyıl İstanbul'unda Gayrimüslimler*, der. Pınar Stathis, 3. Basım, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 90.

³⁰⁴ Buturovic, *Balkan Kadınları* s. 140.

³⁰⁵ BOA, Yıldız, Perakende Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği, (Y.PRK.TKM), 18/44, 13 Ağustos 1890/26 Zilhicce 1307.

³⁰⁶ BOA, A.MKT.MHM, 751/31, 9 Mart 1895/12 Ramazan 1312.

varken Batılı ülkelerin zorlamasıyla 1831 yılında Katolik Ermeniler,³⁰⁷ 1850 yılında ise Ermeni Protestan Kilisesi kuruldu ve Babıali tarafından tanındı.³⁰⁸ Osmanlı topraklarında yaşayan bir başka millet olan Bulgarlar ise Ortodoks Kilisesi'nden ayrılmak için çeşitli tarihlerde girişimlerde bulduysa da Rum Patrikhanesi'nden ayrılabilmesi ve Bulgar Eksarhlığı'nın kurulması ancak 1870'te olabilmıştır.³⁰⁹ II. Abdülhamid (1876-1909), bir devlette farklı mezheplerin olmasını olumsuz değerlendirerek şu sözlerle anlatmıştır:

Bizim bahtsızlığımız, imparatorluğumuzun mütecanis bir kütleden teşekkül etmeyip kendi aralarında da mezhep birliği olmayan Hristiyan unsuru da havi olmasıdır.(...) Bir devlet içinde muhtelif dinlerin ve mezheplerin mevcudiyeti zararlıdır.³¹⁰

Devletin içindeki bu farklı cemaatlerin kendi aralarındaki anlaşmazlıklardan biri de kız kaçırma vakalarıydı. Farklı mezhebe mensup erkek tarafından ailesinden istenen kadınların velisi çocuğunu farklı mezhepten diye vermeyebiliyordu. Osmanlı gayrimüslim cemaatinin büyük çoğunluğunu oluşturan ve farklı mezheplere bölünmüş olan Hristiyanların evlenme engelleri konusunda sert kuralları vardır. Bu kurallardan birincisi yedinci dereceye kadar akrabalar arasında evlilik yasak olmasıydı. İkincisi farklı dine mensup biriyle evlenmek yasaktı. Bir diğer yasak farklı dinden mensup biriyle evleniyormuş muamelesi gören farklı mezhep evliliğidir. Bu son madde konusunda en katı davranan mezhep Katoliktir. Katolik mezhebi farklı bir mezhebe sahip biriyle evlenmeyi yasaklamışsa da eğer nikâh kıyılmışsa kıyılan nikâh geçerlidir. Protestan Kilisesi, farklı mezhepten biriyle evlenme konusunda Katolik mezhebi kadar katı değildir.³¹¹

Katolik kilisesinin üyeleri evlenmek istediklerinde başrahibe müracaat ederek bilgi almaları gerekmektedir. Yine bu mezhebe üye kadınların evlilikleri bağlı bulunduğu kilisede yapılmaktadır. Başka kiliselerde evlenmek için piskoposun izni

³⁰⁷ Gülnihal Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)*, Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 1989, s. 184.

³⁰⁸ Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının*, s. 178.

³⁰⁹ Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının*, s. 190.

³¹⁰ Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, s. 369.

³¹¹ Asife Ünal, *Yahudilik'te, Hristiyanlık'ta ve İslâm'da Evlilik*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998, s. 81-84.

gerekmektedir. Bir kadın Hristiyan bir mezhepten biriyle evlenmek isterse evlilik mutlaka bağlı olduğu kilise başrahibi veya onun vekili karşısında olmalıdır. Bu kurallar sağlanmadığı takdirde evlilik yapılmamış sayılmaktadır. Aynı şartlar Ortodoks mezhebi için de geçerlidir.³¹² Mahkeme, bütün tarafları dinledikten sonra şahitlerin ifadelerini göz önünde bulundurmanın yanı sıra Ortodoks ayini üzere nikâh kıyılmış olsa bile kadının daha önceden Katolik usulünce vaftiz olduğunu ve ikinci kez vaftiz olamayacağını hükmederek kadının Ermeni murahhasasına teslim edilmesine karar verilmiştir.³¹³

Farklı mezhepler arasında bir kız kaçırma da İstanbul'da Ortaköy'de yaşanmıştır. 1894 tarihinde yaşanan kız kaçırma hadisesinde taraflar Ermeniler ve Bulgarlardır. Ortaköy'de tuhafiyecilik yapan Petri Meşiciyan isimli Ermeni, yine Ortaköy'de oturan Nikola Lazarof'un evine zorla girerek evde hizmetçilik yapan Petrato Durya (?) isimli Bulgar kadını kaçırmıştır. Evin sahibi polise giderek durumu arz ederek kadının nereye götürüldüğüne dair araştırma yapmalarını istemiştir. Fakat emniyetin yaptığı inceleme sonuçsuz kalmıştır. Bir süre sonra Nikola, Petri Meşiciyan'ın kadını Ermeni Katolik Patrikhanesi'ne götürüp nikâh kıydırdığını haber almıştır. Durumu emniyete bildiren Lazarof, kadının hem vasisi hem de efendisi olduğunu ve kadını ebeveynine sağ salim teslim etmeyi taahhüt ettiğini belirtmiştir. Bulgaristan Şarki Rumeli Kapı Kethüdalığı'ndan Dahiliye Nezareti'ne yazılan tahririn tercümesinde Petri'nin Ceza Kanunnamesinin kız kaçırma suçundan yargılanması gerektiği talebi vardır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin hiç kimseden bilgi almayan, kadının velisinin izni olmadan nikâhı kıyan ve Ermeni Katolik Cemaatine kabulüne onay veren Ermeni Patriğine ihtar çekmesi talep edilmiştir. Son olarak da davacı Nikola Lazarof'un kadının ebeveyninin uğradığı zarar ve ziyanının Ermeni Katolik Patrikliği'nden talep etme hakkını saklı tuttuğu belirtilmektedir.³¹⁴

Ermeni Katolik Patriği ise 28 Nisan 1894 tarihinde Adliye ve Mezahib Nezareti'ne yazdığı tahrirde Meşiciyan'ın Lazarof'un evine zorla girdiğine dair kethüdalığın iddiasını reddetmektedir. Patrik'e göre Meşiciyan Petri ile Durya arasında bir gönül bağı vardır. İkisi birbirini sevmektedir. Durya, eğer konuyu efendisi Lazarof'a

³¹² Ünal, *Evlilik*, s. 95 ve 97.

³¹³ BOA, HR.MKT, 39/32, 12 Kasım 1851/17 Muharrem 1268.

³¹⁴ BOA, DH.MKT, 221/34, 23 Mart 1894/16 Ramazan 1311, lef, 1.

konuyu açarsa bunun olumsuz sonuç doğuracağını bildiğinden aşkının yanına kaçmıştır. Durya, Meşiciyan'la beraber Beyoğlu mutasarrıflığına giderek hüsn-ı rızasıyla Katolik mezhebini seçtiğini ve aşığı Meşiciyan'la evleneceğini beyan etmiştir. Mutasarrıflıkta sorgusu yapılan Durya'nın mezhep değiştirmesinde ve Meşiciyan'la evlenmesinde herhangi bir beis olmadığı anlaşılmıştır. Bunun üzerine kadın Ermeni Patrikhanesi'ne götürülmüş ve orada daha önce mutasarrıflıkta söylediklerini tekrarlamıştır. Kadının on altı yaşını geçtiği ve ebeveyni vefat ettiği burada yapılan sorgusunda anlaşılmıştır. Patrikhanede şahitlerin huzurunda yazı yazmayı bildiği için kendi el yazısıyla dediklerini yazdığı gibi Meşiciyan'la evlenmelerinde herhangi bir engel olmadığını beyan etmiştir. Bu gelişmeler üzerine 24 Nisan'da şahitlerin huzurunda nikâhları kıyılmıştır. Aynı günün öğleninde Lazarof, Bulgaristan Şarki Rumeli Kapı Kethüdalığı tercümanı Konstantin ile beraber patrikhaneye gelerek evliliklerini ertelemelerini istemiştir. Patrik buna haklarının olmadığını ve müracaatlarının geciktiğini bildirmiştir. Lazarof, Patrik'e kadının yaşının küçük olmasını gerekçe göstermiştir. Patrik, eğer iddia olduğu gibi kadın küçük ise Lazarof'un üç senedir evinde hizmetçi olarak çalıştırdığını ve Lazarof'un iddia ettiği gibi on bir yaşında olsa evinde dört beş çocuğuna bakamayacağını söylemektedir. Ayrıca ev sahibi kadına üç senedir de maaşını ödememiştir. Patrik, Bulgaristan Şark-i Rumeli Kapı Kethüdalığı'nın olayı iyice araştırmadan patrikhaneyi suçladığını halbuki kadının hüsn-ı rızası ve vicdanıyla Katolik mezhebini kabul ettiğini ve ömrünü beraber geçirmek maksadıyla evlendiğini belirtmektedir.³¹⁵ Adliye ve Mezahib Nezareti'nin 1 Mayıs 1894'te³¹⁶, Zabtiye Nezareti'nin ise 14 Mayıs 1894'te Dahiliye Nezareti'ne yazdıkları tezkirelerde³¹⁷ kadının kendi rızasıyla Meşiciyan'a kaçtığı ve Katolik mezhebini kabul ettiği belirtilmiştir.

2.2.3. Müslüman Kızların Gayrimüslimler Tarafından Kaçırılması

Yapılan araştırmada Müslüman kadınların gayrimüslimlerce kaçırılması olaylarına sınırlı sayıda karşılaşılmıştır. Ceza kısmını yazdığımız bölümde görünürde Müslüman

³¹⁵ BOA, Dahiliye Nezareti, Mektubi Kalemî (DH.MKT), 221/34, 28 Nisan 1894/22 Şevval 1311, lef, 4.

³¹⁶ BOA, DH.MKT, 221/34, 1 Mayıs 1894/25 Şevval 1311, lef, 5.

³¹⁷ BOA, DH.MKT, 221/34, 14 Mayıs 1894/9 Zilkade 1311, lef, 6.

kadınlar gayrimüslimler tarafından kaçırılmış gibi gözükmüşse de yapılan sorgulamalar sonucu bu kadınların Hristiyan olduğu anlaşılmıştır. Trabzon'da gerçekleşen bir Müslüman kadın kaçırma ise kaçırma sonrası yaşanan olaylar ve alınan ifadeler ilginçtir. Aynı köyden Müslüman bir adamın sorgu kaydından Müslüman bir kadını kaçırarak Rum ahalinin Tanzimat'ın ilanını bu olay üzerinden önemli bir gelişme olarak gördükleri açıktır. Müslüman adamın ifadesiyle gayrimüslimler, "Tanzimat sonrası herkes sevdiğiyle evlenebilir" düşüncesindedirler. Ermenilerin kaçırdığı Müslüman bir kadın kaçırma örneğinde ise kadının kaçırılma sebebi devlet tarafından öç alma isteği olarak zikredilirken, gayrimüslimler ise bunun yalan olduğunu belirterek Müslümanlarla iyi geçindiklerini bunun söz konusu olamayacağını savunmuşlardır. Doğu Anadolu'da gerçekleşen bu olayda zamanın ve mekânın önemi söz konusudur. Bir sonraki bölümde görüleceği üzere bu tarihlerde Ermenilerin merkezî hükümete en sık şikâyetle bulunduğu konu kadınlarının kaçırılması meselesidir.

Müslüman bir kadının gayrimüslim bir erkek tarafından kaçırılmasına ilk örnek Trabzon'da yaşanmıştır. Zehra Topal ile Ali Mesut Birinci'nin Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerden bulup kaleme aldıkları kitabın tümü bir olayla ilgili istintaknamelerden oluşmaktadır. İrade Meclis-i Vâlâ tasnifindeki bir gömlekte oluşan bu istintaknamelerin en büyük eksikliği elbette taraflardan Fatma'nın hiç ifadesi olmaması, Kodan'ın ise olayın başında tutulmuş ama ayrıntılı olmayan beş sayfalık sorgu kayıdır. Olay 1862 yılında Trabzon sancağına bağlı Pulathane (Akçaabat) nahiyesinin Mersin köyünde yaşanmıştır. Mersin köyü Müslüman ve gayrimüslim Rumlardan oluşan karma bir nüfusa sahiptir. Aynı köyün Rum ahalisinden Maria, Köse Hüseyin'le evlendikten sonra Yeni Emine ismini almıştır. Yeni Emine'nin kızı Fatma, "kandırılarak" Sofya'nın kardeşi Kodan'a kaçmıştır. Kitabın yazarları Fatma'nın kaçırılması ile ilgili Sofya'nın ona çeşitli vaatlerde bulunarak kandırdığını belirtmektedir. Fatma iki kez kaçmıştır. İlk kaçışında Trabzon'da despot (Rum metropolitlerine verilen isim) konağına gitmiş ise de despot onu valiye teslim etmiştir. Vali de babasını çağırıp kadını teslim etmiştir. Babası tarafından teslim alınan Fatma, halasının yani Saraçzade Hacı Mehmed Ağa'nın evine götürülmüştür. Fatma'nın halasının oğlu Bekir Efendi ile nikâhlandıklarına³¹⁸ dair bazı Müslümanların ifadeleri var ise de bir süre sonra aynı evden gayrimüslim sekiz kişinin

³¹⁸ Fatma'nın Bekir Efendi'yle evli olduğuna dair Hariciye yazısı için bkz. BOA, HR.TO, 488/37, 31 Ekim 1863, lef 2.

yardımıyla tekrar kaçmıştır. Fatma bu sefer Trabzon'daki Rus Konsolosluğu'na sığınmış ve konsolosluga kabul edilmiştir.³¹⁹

Fatma'nın ilk seferinde Kodan'la kaçmasının sebeplerinden birisi de babasının onu evlendirme isteğidir. Köyün sakinlerinden Ali'nin ve Kodan'ın sorgu kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla Kodan'la kaçmalarından önce babası onu birkaç kere evlendirmeye çalışmış fakat Fatma babasının tekliflerini reddetmiştir. Babası ilk önce onu dağ köylerinden Çepnilere vermeye çalışmış kadın kabul etmemiştir. Ali, "Çünkü biz bunlara Kızılbaş deriz" demekle bunlara kız vermediklerini belirtmiş oluyordu. Çepniler gelip babasından tekrar istemişse de kadın kabul etmemiştir. Babası, onu "Sen benim kızım değil misin, vereceğim" diye tehdit edince Fatma, Pulathane'ye yağ satmaya gittiği bir gün ortadan kaybolmuştur. Yukarıda anlattığımız gibi vali kadını babasına teslim edince baba, bu sefer de Fatma'yı Hacı Mehmed'in oğlu ile evlendirmeye çalışmıştır. Onu kabul etmeyince Atmaca oğlu Reşid'le evlendirmeye çalışmıştır. Kadın hiç birisini kabul etmeyerek tekrar kaçmıştır ya da Rumlar tarafından kaçırılmıştır.³²⁰

Komşuları Ali'nin ve daha başka köylülerin de ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla Fatma hem başka kimseyle evlenmek istememiş hem de Kodan ile bir muhabbetleri olmuştur. Kadının Kodan'a kaçmasını paraya bağlayan köy sakinleri de vardır. Ali oğlu İsmail, sorgusunda Fatma'nın ilk kaçışından sonra evinde bulunduğunu anlatmıştır. Ali'nin ifadesiyle Fatma'nın evini ve dinini terk etmesindeki asıl sebep Rumların Fatma'ya söz verdiği altınlar ve saray gibi bir evde oturulacağına dair olan vaatleri olmuştur.³²¹

Fatma'nın ikinci kez kaçması ve konsolosluga sığınması Müslüman ahali arasında infiale yol açmıştır. Fatma'nın konsoloslukta olduğu anlaşılmasından sonra Mersin köyünün Müslümanları Fatma'nın kaçmasında rolünü olduğu düşündükleri – Fatma köyden Pulathane'ye giderken yolda Müslümanların yanında gördükleri- Kodan'ın ablası Sofya'nın evini basmışlardır. Sofya'ya tecavüz edilmiştir. Sofya'ya tecavüz edenler ve olaya karışanlar mahkemeye çıkarılmıştır.³²² Pulathane'de görülen davada taraf tutulduğunu iddia eden gayrimüslimlerin şikâyeti üzerine dava ilk önce

³¹⁹ Zehra Topal-Ali Mesut Birinci, *Fatma ile Kodan-Yürekburkan Bir Aşk Belgeseli*, Trabzon: Serander Yayınları, 2011, s.13-15.

³²⁰ Topal, *Fatma ile Kodan*, s. 234.

³²¹ Topal, *Fatma ile Kodan*, s. 183.

³²² Sofya'yı kaçırانlarla ilgili soruşturmaya dair bkz. BOA, MVL, 656/45, 8 Aralık 1863/26 Cemaziyelahir 1280.

Trabzon'a ondan sonra İstanbul'a nakledilmiştir. Bu arada Fatma Rus konsolosluğunda kalmaya devam etmiştir. Diplomatik bir hal alan bu gelişmeler üzerine Hariciye Nezareti, Fatma'yı konsolosluktan istemiştir. Konsolosluk kadınının reşit olduğunu ve kendi arzusuyla konsolosluğa iltica ettiğini bu yüzden de ancak kendisi isterse konsolosluktan çıkabileceğini bildirerek ret kararı vermiştir. Sultan Abdülaziz'e (hd. 1861-1876) intikal eden durum üzerine padişah konsoloshanenin Fatma'yı zorla alıkoyma hakkı bulunmadığını öne sürerek her iki olayın davalarının tekrar görülmesine karar vermiştir. Fatma yaklaşık bir yıl Rus konsolosluğunda kaldıktan sonra hastalanmıştır. Tedavisi için ilk önce bir Rum ailenin yanına daha sonra Ermeni bir ailenin yanına verilmiş ise de Fatma ölmüştür. Konsolos, durumu bir yazıyla valiye bildirmiştir. Vali de 15 Haziran 1864 tarihli bir yazıyı durumu Meclis-i Vâlâ'ya bildirmiştir. Babası kızının öldüğüne inanmamıştır. Valinin bir cenaze kaldırdığını ama kendisinin görmediğini, o tarihlerde Çerkeslerin çok öldüğünü, valiye gösterilen cenazenin Çerkeslere ait olabileceğini ima eder. Sofya'nın evinin basılması ve tecavüz edilmesi davası ise 10 Kasım 1865'te tamamen sona ermiştir.³²³

Olay böyle bitmiştir ama siyasi gelişmelerin gayrimüslimlerin hayatına nasıl etki ettiği ve Müslümanların mühtedilere (Müslüman olan gayrimüslimler) nasıl baktığıyla ilgili Sofya'nın evinin basılmasıyla ilgili sorguya çekilen köy ahalisinden Mustafa oğlu Osman'ın sorgu kaydı ilginçtir:

Yirmi Yedinci hane sahibi Molla Süleyman oğlu otuz yaşında Osman veled-i Mustafa bade't-tahlif istintakı:

Fi 9 Ramazan sene 1281 leyl-i Pazar [5 Şubat 1865]

Bildiğini söyle

Sofya'nın evi basılıp kıra götürülmesinin aslı yoktur. Ben otuz yaşında adamım. Bizim köyde böyle bir şey vuku bulmamıştır, fakat Hacı Mehmed'in gelini Zırhalı oğlu Kahya Kostandi ile Arnabud oğlu Tanaş "Seven sevenindir. Siz de bizden seveniniz var ise alın. Kız Kodan'ı sever idi, kaçıp bize geldi. Biz de onu Trabzon'da Konsolos Konağı'na kaçırdık" dedi. Bu işte dahi bu ikisinden bu sözü işittim, başka bir şey bilmem ve bu Tanaş dahi Kodan'ın babasıdır.

Bunlar bu sözü sana nerede ve ne münasebetle söyledi?

"Sofya'nın evi basıldı" diye söylüyorlardı. Ben dahi; bunun aslı yoktur. Siz Fatma'yı kaçırdınız da bu sözü onun için söylüyorsunuz dedim. Ol vakit merkûman dahi "**Tanzimat'tan sonra seven sevenindir, kız**

³²³ Topal, *Fatma ile Kodan*, s. 15-19 ve BOA, HR.TO, 488/37, 31 Ekim 1863.

*Kodan'ı sevip geldi. Biz de Konsolos Konağı'na kaçırdık. Siz de bizden seveniniz var ise alın” dedi. Söyleyli dahi iki sene kadar oluyor. Bir pazar günü Pulathane’ye gitmişim, onların ikisi dahi Pazaryerinde idi, orada söylediler. **Yine kabahat arar isek kızdadır, sütüne çekti. Çünkü anası dönmedir, teyzesi hâlâ Rum’dur.***
(...)³²⁴

Müslümanların zihinlerinde Tanzimat’ı onaylamadıkları bu ifadelerden anlaşılabilir. Bir başka olumsuz görülen gelişme de toplumda yeni Müslüman olanlara karşı olan bakıştır. Fatma’nın annesinin ihtida etmiş biri olması Müslümanların gözünde onu “suçlu” duruma getirmektedir.

Bir başka örnek Erzurum vilayetine bağlı Kemah kazasında gerçekleşmiştir. Kemah Murahhas vekili Dermerkuz Ozonyan (?) ve Keşiş Dalkeşyan (?) 27 Ağustos 1899 tarihinde Ermeni Patrikhanesi’ne ve 28 Ağustos 1899’da Dahiliye Nezaretine gönderdikleri telgrafnameye göre: sekiz Ermeni’nin bir Kürt kadını kaçırdığına dair iddialar yalandır. Müslüman komşularıyla iyi geçindiklerini ve kaza kaymakamı Ali Galib, naip ve polis memuru Nuri Efendi’nin şahsi menfaatleri için Kürt kadının Ermeniler tarafından kaçırıldığı dedikodusunu çıkartarak sekiz masum Ermeni’yi sürgüne yolladıklarını ve bu sebeple bu kişilerin padişahın merhametine ihtiyaçları olduğunu ifade etmişlerdir. Erzurum valisi ise 3 Eylül 1899 tarihinde Dahiliye Nezaretine yazdığı evrakta Dermerkuz Ozonyan (?) ve Keşiş Dalkeşyan’ın yazdıkları telgraflara cevap vermiştir. Vali’ye göre Kemah’ta bir Ermeni kadın ihtida etmiş yani Müslüman olmuştur. Bunun üzerine birkaç Ermeni öç alma düşüncesiyle bir Müslüman kadını iğfal ederek kaçırmışlardır. Kaçıran Ermeniler kadının cehaletinden faydalanarak onu Hristiyan yapmak istemelerinin yanı sıra kaçıranlardan biriyle nikâhlamak da istemişlerdir. Vali, bu bilgilerin kaza kaymakamı tarafından bildirildikten sonra Erzincan Mutasarrıflığı’nın da olayı araştırdığını belirtmiştir. Bu konuda ne yapılması gerektiğine dair Sadaret’ten bilgi istenmiştir. Alınan cevaptan sonra bu kişiler mahkemeye çıkarılmayarak Sivas vilayetine yollanmasına, kadının ise aynı vilayette uygun bir yere gönderilerek gözaltında tutulmalarına karar verilmiştir.³²⁵

Osmanlı Devleti’nin Müslüman bir kadının kaçırılması olayına karışan bu kişilere daha ağır ceza vermek yerine başka vilayete sürgüne göndermesinde dönemin

³²⁴ Topal, *Fatma ile Kodan*, s. 146-147. (bolt olan ifadeleri kendim işaretledim)

³²⁵ BOA, DH.MKT, 74/59, 3 Eylül 1899/26 Rebiülahir 1317.

şartlarının önemli rolü vardır. Çünkü Berlin Antlaşmasıyla (1878) ortaya çıkan Ermeni Sorunu şiddetlenerek artmıştır. Özellikle Doğu'da ortaya çıkan Ermeni örgütler ve bunların yaptıkları faaliyetler ile II. Abdülhamid döneminde katliam olarak isimlendirilen Ermeni isyanları neticesinde Batılı devletlerin dikkatlerinin bu yöne çekilmesine sebep olmuştur. Batılı devletlerin Ermenilerin meskûn olduğu bölgeler için “ıslahat” teklifi ile gelmesinden çekinen Osmanlı Devleti, olayın daha da büyümemesi için bu yolu izlemiştir denilebilir.

SONUÇ

Tarih alanında kız kaçırmayla ilgili çalışmalar kısa değinmeler halinde olup bu davalarla ilgili daha ayrıntılı bilgiye sahip olabileceğimiz geniş örneklemelerden, özellikle de davalarda cemaatler arası vakalardaki farkları ortaya koyacak örneklerden, yoksundu. Bu çalışmada 34 kız kaçırma vakası incelenmiştir. Dinî bir tasnife dayanan dağılım aşağıdaki gibidir:

Tablo 3

Kız Kaçırma Örneklerinin Dinî Cemaatlere Göre Dağılımı

	Evlilikle biten	Erkeklerin ceza alması-kadınların ailesinin yanına dönmesi vs.)	Sonucu belli olmayan (belge ifadelerinin muğlaklığı sebebiyle)	Toplam
Müslümanlar Arasında Gerçekleşen örnekler	7	10		17
Gayrimüslim Kadınların Müslüman Erkekler Tarafından Kaçırıldığı Örnekler	3	5		8
Gayrimüslimlerin kendi arasında gerçekleşen örnekler	4	4		8
Gayrimüslimlerin müslüman kadınları kaçırdığı örnekler		1		1
Toplam	14	20		34

Bu tabloda da görüldüğü gibi Osmanlı toplumunda Müslüman kadınların gayrimüslim erkekler tarafından kaçırılma oranı –ya da bunun resmî mercilere intikali– çok düşüktür. Çalışmada yer alan bir örnek de evlilikle sonuçlanmamıştır. Müslümanlar tarafından kaçırılan ve evlilikle biten davalarda aynı zamanda ihtida da söz konusudur. Davaların geneline bakıldığında % 40 gibi bir oranda evlilikle bittiği görülmektedir.

Osmanlı devletinin 1839 yılında ilan ettiği Tanzimat Fermanı ve Islahat Reformları ile gelişen sistemde modern devletin inşası izlediğimiz kız kaçırma davaları üzerinden izlenebilmektedir. Şöyle ki, Tanzimat'la beraber yaşanan dönüşümler devletin hemen her alanında kendisini göstermiştir. Hukuk alanında da Avrupa'dan etkilenecek çarpıcı değişimler yaşanmıştır. Tanzimat döneminde Avrupa'daki hukuk alanındaki gelişmelerden etkilenecek yeni ceza kanunu çıkarmış, modern mahkemeler kurmuş ve hapisane gibi suçlunun ıslah edilmesine yönelik yapılar yapmıştır. Tanzimat'ın ilanından bir sene sonra çıkarılan yeni ceza kanunu Tanzimat Fermanı'nda yer alan vaatler arasında bulunmaktaydı. Bu değişimler kendisini yeni mahkemelerin kurulma ve yeni ceza hukukunun ilan edilmesinde göstermiştir. Kız kaçırma davaları artık Osmanlı klasik mahkemeleri olan şer'î mahkemeler (kadı mahkemeleri) yerine modern hukuk kurallarının geçerli olacağı Tanzimat döneminde kurulan mahkemelerde görülmeye başlanmıştır. 1864 yılında Nizamiye mahkemeleri ismini alacak olan kaza veya vilayet mahkemelerinde/meclislerinde görülen kız kaçırma davalarında suçluların cezalandırılmaları da yine modern ceza kanunları (1840, 1851 ve 1858 ceza kanunları) çerçevesinde olmuştur. İlan edilen bu kanunlardaki kız kaçırma cezaları zamanla daha ayrıntılı hale gelmiş, bunu da taşradan gelen şikâyetlerdeki sorunlar belirlemiştir. Yeni ceza kanununda yer alan cezalandırma usulü de klasik döneme göre kökten bir değişime uğrayarak suçluya bedenî cezalar yerine ıslah etmeye yönelik cezalar verilmeye başlanmıştır. Yeni ceza kanununa sonradan eklenen kız kaçırmanın cezası altı aylık hapis cezasıdır. Nitekim bunun 1840 Ceza Kanunu'na eklendiği literatürde ilk kez bu araştırmada belirtilmiştir. Kurulan yeni mahkemelerde yargılanma şekli değişmiş, klasik tek hâkimli ve tek aşamalı mahkemeler yerine çok üyeli ve çok dereceli bir mahkeme sistemi karşımıza çıkmaktadır. Kız kaçırma davalarında istintaknamelerin (sorgu kaydı) tutulması da modern hukukun getirdikleri yeniliklerdendir.

Modern devletin oluşum sürecinin etkisini hissettirdiği bir diğer alan ise gündelik hayata ve bireysel yaşantılara yapılan müdahalelerdir. Bu alanda da kız kaçırma ve evlilikler incelendiğinde devletin dönüşümünü izlemek mümkündür. Bir örnek evlilik masraflarıdır. Bu tür konular Tanzimat öncesi bahsi geçmekle beraber tezin içerdiği tarihlerde devletin bu konuyu daha ciddi ele aldığı, artık geniş şekilde raporlar tutulmaya başlandığı ve yaptırımlar getirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Tanzimat reformlarını taşrada uygulamakla görevli imar meclisleri ve teftiş heyetleri

tarafından meydana getirilen bu raporlar toplumun rahatsızlıklarını kayda almakla beraber aslında devletin ihtiyacını ön planda tutmuştur. Evliliğe engel unsurların – başlık parası, aşırıya kaçan düğün ve çeyiz masrafları gibi – devletin nüfusun, özellikle de Müslüman nüfusun, artışıını etkilediği tespitleri görülmektedir. Bu doğrultuda kız kaçırma ile bağlantılı başlık parasının kaldırılması fermanlarda görülmüştür. İmar meclislerinin ve teftiş heyetlerinin raporları sonucunda evliliklerde bir gelenek olan başlık parasının özellikle Anadolu ve Arap bölgelerinde, buna karşın dinî bir ödeme olan mehrin ise daha çok Rumeli bölgesinde problem olduğu ortaya çıkmıştır.

Kız kaçırmanın coğrafyasına bakılacak olursa da ülkenin etnik ve kültürel yapısına uygun sonuçlar çıktığı gözlenmektedir. Kız kaçırma davalarına ait arşiv kayıtları günümüz Güneydoğu Anadolu ile Arap coğrafyası konusunda daha “sessiz” kalmaktadır. Yani bu bölgelerde böyle davalar hakkında fazla veri yoktur. Bundan dolayı bu bölgede kız kaçırma rastlanan bir olgu olmadığı sonucuna varmamak gerekir. Tam tersine sorunları kendi içinde çözebilen aşiret yapısının bu iki bölgede egemen olmasına bağlanabilir. Buna karşılık davaların yoğunlaştığı bölgeler kozmopolit bir yapıya sahip Balkanlar ile özellikle 1880’lerden itibaren siyasi gelişmelerin de etkisiyle Ermenilerin yoğun yaşadığı Doğu Anadolu bölgeleridir. Bu iki bölgede de yaşanan kız kaçırma bakıldığında siyasi sürtüşmelerin yaşandığı dönemde kız kaçırma sayılarının arttığı görülmektedir. Yani kadınları siyasi kutuplaşmalarda savaşlarda olduğu gibi yine bir ganimet ve oç alma malzemesine dönüştükleri açıktır ve kız kaçırma adı altında bu dönemlerdeki davalar aslında üstü kapalı tecavüz davaları olarak görmek mümkündür. Tanzimat Fermanı sonrası yaşanan Bulgar ayaklanmaları ile Berlin Antlaşması (1878) sonrası Doğu’da yaşanan olaylar esnasında gayrimüslim cemaatlerinin din adamları ve önde gelenleri Babıali’ye kadınlarının kaçırılmaları ile çok sayıda şikâyette bulunmuşlardır. Bu dönemde gayrimüslim kız kaçırma davalarının uluslararası gündeme gelmesinde konsolosların büyük etkisi bulunmaktadır. Gayrimüslimlerin birer şikâyet merci olarak gördüğü konsoloslar ve yeni Tanzimat reformlarını içselleştiremeyen Müslüman ahalinin toplu baskınları ve gövde gösterileri ile taşrada bulunan idareciler üzerinde baskı kurmaları pratikte mahkemelerin otoritesinin azalmasına sebep oluyordu. Mesela mahkemenin etkiye açık olmasına bir örnek Müslüman bir erkek tarafından kaçırılan kadınların dava aşamalarında Müslümanların davanın gerçekleşeceği yerin etrafında toplanarak mahkeme üyelerini

etkilemeye çalışmalarıdır. Ayrıca davaların büyümesi ve gayrimüslimlerin konsoloslara başvurması ile bazı davalar magazinsel boyutta ün kazanmıştır. Dolayısıyla da gayrimüslimlerin dahil olduğu davalar sırf müslümanların davalarına oranla daha fazla görünür olmuştur.

Bu çalışmada yer alan farklı cemaatlere ait kız kaçırma örneklerine bakıldığında davalarda verilen cezalarda farklılıklar ve benzerlikler söz konusudur. Örneğin her iki cemaatte de herhangi bir kadın kaçırıldığında şikâyetler aileler tarafından yapılmaktadır. Gayrimüslimler resmî makamlardan bir sonuç alamadığında ilk önce patrikhaneleri ondan sonra da Avrupalı konsoloslar aracılığıyla sonuç almak istemiştir. Farklılıklara gelince, Müslümanlar arasında gerçekleşen davalarda "emsalini korkutmak" ve ibret-i müessire" (tesir edici, etki etmek) adına cezaların daha ağırlaştırıldığı görülmektedir. Gayrimüslimlerin davalarında ise hükümet konunun mahkemede görülmesine rağmen patrikhane tarafından çözümünü istemiş ancak cemaatler arasında bir sorun oluşma ihtimali belirdiğinde davaya karışmıştır. Burada da yine mahkeme Müslümanların davalarında evliliğin feshine ve devamına dair kararları daha rahat alırken gayrimüslim davalarında bu karar da dinî mercilere bırakılmıştır. Gayrimüslim ve müslüman kız kaçırma örneklerinin ayrıştıkları başka bir konu da eylemin gerçekleştiği mekânlardır. Gayrimüslimler arasında yaşanan kız kaçırma olaylarının bir tanesi hariç kaza ve vilayet merkezlerinde meydana gelmiştir. Müslümanların kendi aralarında ve müslümanların gayrimüslim kadınları kaçırdığı örnekler ise daha çok köylerde yaşanmıştır. Özellikle gayrimüslim kadınların müslümanlar tarafından taşrada kaçırılması bölgelerin kolluk kuvvetlerine uzaklığıyla açıklanabilir. Gayrimüslimlerin kendi aralarındaki davalarda her iki tarafın ırkı belirtilirken, Rum, Latin gibi etnik kökeni tarif eden kelimeler mezhep anlamında kullanılmıştır. Müslümanların gayrimüslim kadınları kaçırdığı davaların metinlerinde ise erkek sadece ismi ve dini ile (müslim) ile kadın ise milleti ile belirtilmiştir. Son olarak bir ilgi çekici nokta ise ilgili dönem kaynaklarında Yahudi cemaatiyle ilgili sadece bir kadının Hristiyan bir erkek tarafından kaçırıldığı örneğe rastlanmış olmasıdır.

Ortaya çıkan davalarda belirtilmesi gereken bir başka konu da devamlılıklar ve dönüşümlerdir. Devamlılık açısından ceza kanunlarındaki kız kaçırma cezası bize bir ipucu sunmaktadır. Kanunlarda birçok maddeyle sadece Müslümanlar muhatap alınmıştır. 1851 Ceza Kanunu'nda yer alan küfv (kefaet-denklik) maddesi bilindiği

üzere İslam hukuku ile alakalı bir terim olup erkeğin evleneceği kadına bazı yönlerden denk olması anlamına gelir. İslamî bir terim olan küfvün ceza kanununda yer alması Tanzimat'ın uygulamaya çalıştığı eşitlik ilkesinin dışında bir uygulama olduğu açıktır. Küfv maddesi incelenen davalarda karşımıza Müslüman fakat farklı (Roman) etnik bir gruba mensup davalı örneğinde ve bir de etnik grubu sebebiyle mi yoksa ekonomik sebeplerle mi belli olmayan birkaç kaçırma örneğinde karşımıza çıkmıştır. Ayrıca çalışmada varlıklı, nüfuz sahibi ve üst düzey devlet görevlilerin kızlarının kaçırıldığına dair mahkemeye intikal eden örneğe rastlanmamıştır. Dolayısıyla çiftlerin bir birine denk olmaması o gün için kültürel ifade edilen, bugün ise sınıfsal olarak tarif edebileceğimiz bir durum ortaya çıkmaktadır.

Dönüşümler söz konusu olduğunda Tanzimat reformlarının ne kadar başarılı sorusu karşımıza çıkmaktadır. En büyük değişikliklerden biri olan ceza kanununun tam anlamadığı veya bölgelere göre suçlulara farklı cezalar verildiği örnekler üzerinden görülmektedir. Ayrıca taşrada bulunan yöneticiler yeni ceza kanunları ilan edilmesine rağmen incelenen dönemin sonuna kadar merkeze kız kaçırma davalarında suçlulara ne tür cezalar verileceğini sormuşlardır. Aynı şekilde kültürel hayatın bir parçası olan nikâh masrafları ve başlık parası gibi alanlarda yapılan düzenleme ve yasaklamaların devamlı surette şikâyet konusu haline gelmesi bu reformların da sosyal hayat üzerinde uygulamanın zorluğunu göstermiştir. Yani reformların merkez dışındaki bölgelerde uygulamaya geçmesinde çeşitli sorunlar geç dönemlere kadar devam etmiştir. Kız kaçırma davaları hem hukuk ve sosyal alanda yapılmak istenen, yürürlüğe sokulan kanunları ve prensipleri gösterirken bir taraftan da bunların pratiğe geçirilmesinde devletin ve toplumun ne kadar zorlandığına dair ayrıntılı örneklerdir.

KAYNAKLAR

ARŞİV KAYNAKLARI¹

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

A.DVNS.MHM. d	Bâb-1 Âsafî Dîvân-1 Hümâyûn Sicilleri Mühimme Defterleri
A.DVNS.MTAN.d	Bab-1 Âsafî Dîvân-1 Hümâyûn Sicilleri Meclis-i Tanzimat Defterleri
A.DVN.MHM	Sadaret Dîvân-1 Hümâyûn Mühimme Kalemi
A.DVN.MKL	Sadaret Dîvân Kalemi Mukavelename
A.MKT	Sadaret Mektûbî Kalemi
A.MKT.MHM	Sadaret Mektubî Kalemi, Mühimme Evrakı
A.MKT.MVL	Sadaret Mektûbî Kalemi Meclis-i Vâlâ
A.MKT.NZD	Sadaret Mektûbî Kalemi, Nezâret ve Devâir
A.MKT.UM	Sadaret Mektûbî Kalemi Umum Vilâyât
A.VRK	Sadaret Evrakı
C.ADL	Cevdet Adliye
C.AS	Cevdet Askeriye
DA	Dîvân-1 Ahkâm-1 Adliye Evrakı
DH.MKT	Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemi
DH.ŞFR	Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi
DH.TMIK.M	Dahiliye Nezareti Tesrî-i Muamelât ve Islahat Komisyonu, Muamelât
DH.UMVM	Dahiliye Nezareti, Umûr-1 Mahalliye-i Vilayât Müdüriyeti Belgeleri
HR.MKT	Hariciye Nezareti Mektûbî Kalemi
HR.TO	Hariciye Nezareti Tercüme Odası
İ. DH	İrade Dahiliye
İ.DA	İrade Dîvân-1 Ahkâm-1 Adliye
İ.MSM	İrade, Mesail-i Mühimme

¹ Kullanılan belge numaraları ve defter sayfaları dipnotlarda verilmiştir.

İ.MVL	İrade Meclis-i Vâlâ
MF.MKT	Maarif Nezareti Mektubi Kalemî
MV	Meclis-i Vûkelâ Mazbataları
MVL	Meclis-i Vâlâ
MVL. d	Meclis-i Vâlâ Defterleri
ŞD	Şûrâ-yı Devlet
TFR.I.ŞKT	Teftişat-ı Rumeli Evrakı-Arzuâller
TŞRBNM	Taşra Evrakı Bosna Müfettişliği
Y.PRK.AZN	Yıldız Perakende, Adliye ve Mezâhib Nezareti Evrakı
Y.PRK.TKM	Yıldız, Perakende Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği

Kaynak Eserler ve İncelemeler

- 3 Numaralı Mühimme Defteri 966-968/1558-1560. yay. haz. Nezih Aykut, İdris Bostan, Murat Cebecioğlu vd. Ankara: Devlet Arşivleri Müdürlüğü Yayınları, 1993
- Abadan, Yavuz. “Tanzimat Fermanı’nın Tahlili”, *Tanzimat-Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*. Ed. Halil İncik ve Mehmet Seyitdanlıoğlu. 3. baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, 57-89.
- Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*. Haz. Kazım Arısan ve Duygu Arısan Günay. 3. baskı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002.
- Adıyeke, Nuri. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Tanzimat Dönemi Evlilikleri”, *Pax Ottomana, Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*. Ed. Kemal Çiçek. Ankara: Sota-Yeni Türkiye Yayınları, 2001, 121-149.
- Ahmed Lutfi Efendi. *Tarih-i Lutfi, C. VIII*. neşreden: Abdurrahman Şeref. Dersaâdet: Sabah Matbaası, 1328/1910-1911.
- Ahmed Lûtfî Efendi. *Vak’anüvîs Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi VI-VII-VIII*. aktaran: Yaşar Yücel. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık-Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1999.
- Akgündüz, Ahmet. “Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer’i Hükümleri”. *İslâmî Araştırmalar Dergisi* C. 12, 1 (1999): 1-16.
- _____. *İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı-Birinci Cild-Kamu Hukuku (Anayasa-İdare-Ceza-Usul-Vergi-Devletler Umumî)*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2011.
- _____. *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri 9/I. Kitap I. Ahmed Devri Kanunnameleri 9/II. Kitap II. Osman Devri Kanunnameleri*. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1996.
- _____. *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri Dördüncü Kitap Kanunî Devri Kanunnameleri Birinci Kısım Merkezî ve Umumî Kanunnameler*. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1992.
- _____. *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri İkinci Kitap II. Bayezid Devri Kanunnameleri*. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1990.
- Akgündüz, Said Nuri. “Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku Uygulaması.” Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2010.

- Aköz, Alaaddin. “XVI. Yüzyıla Ait Bir Nikâh Defteri ve Bazı Değerlendirmeler”. *İslâm, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Mûsikisi Dergisi (İSTEM)* 3 (2004): 91-118.
- Akyıldız, Ali. “Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm Adliyye”, *DİA*. 28, 250-251.
- _____. “Tanzimat”, *DİA*. 40, 1-10.
- _____. *Tanzimat Dönemi-Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856)*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993.
- Alkan, Mehmet Ö. “Tanzimat’tan Sonra “Kadın’ın Hukuksal Statüsü ve Devletin Evlilik Sürecine Müdahalesi Üzerine”. *Toplum ve Bilim Dergisi* 50 (1990): 85-95.
- Anderson, Matthew Smith. *Doğu Sorunu, 1774-1923, Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*. Çev. İdil Eser 2. baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- Arıkan, Zeki. “Ubıcını, Jean-Henri Abdolonyme”, *DİA*. 42, 32-33.
- Aydın, Mehmet Akif. “Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye”, *DİA*. 9, 387-388.
- _____. “İslam Hukuku’nun Osmanlı Devleti’nde Kanun Hukukuna Doğru Geçirdiği Evrim”. *Türk Hukuk Araştırmaları Dergisi 1* (2006): 11-21.
- _____. “Kanunnameler ve Osmanlı Hukuku’nun İşleyişindeki Yeri”. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi 34* (2004): 37-46.
- _____. “Mahkeme (Osmanlı Dönemi)”, *DİA*. 27, 341-344.
- _____. “Mehir”, *DİA*. 28, 389-391.
- _____. “Osmanlı Hukukunda Nikâh Akitleri”. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi 3* (1982): 1-12.
- _____. *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1985.
- _____. *Osmanlı Devleti’nde Hukuk ve Adalet*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2014.
- Aydın, Mithat. “Sir Henry G. Eliot’ın İstanbul Büyükelçiliği (1867-1877) Dönemindeki Bazı Büyük Siyasi Olaylara Bakışı”. *OTAM 18* (2005): 21-49.
- Babaninoğlu, Yüksel. “155 No’lu (H. 1308-1310) Gaziantep Şeriyye Sicili’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi.” Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2004.
- Bacaksız, Pınar. “Cezalandırma ve Topluma Yeniden Kazandırma”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 18* (2016): 4917-4941.

- Balsoy, Gülhan Erkaya. *Kahraman Doktor İhtiyar Acuzeye Karşı-Geç Osmanlı Doğum Politikaları*. İstanbul: Can Yayınları, 2015.
- _____. Gülhan. “Politik Bir Alan Olarak Kadın Bedeni-Osmanlı Toplumunda Kürtajın Yasaklanması”. *Toplumsal Tarih Dergisi* 223 (2012): 22-27.
- Barkan, Ömer Lütfi. *XV ve XVI’ci Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları, C. I: Kanunlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1943.
- Bayar, Yener. “1873-1875 Orta Anadolu Kıtılgı.” Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. 2013.
- Beccaria, Cesare. *Suçlar ve Cezalar Hakkında*. Çev. Sami Selçuk. 5. baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 2016.
- Benedict, Peter. “Hukuk Reformu Açısından Başlık Parası ve Mehr”, *Türk Hukuku ve Toplumuna Üzerine İncelemeler*. Ed. Adnan Güriz ve Peter Benedict. Ankara: Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları, 1974, 1-39.
- Bilirli, Tahir. “Tanzimat Dönemi İmar Meclisleri (1845-1846).” Doktora Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi. 2016.
- Bingöl, Sedat. *Hırsova Kaza Deâvî Meclisi Tutanakları: Nizamiye Mahkemeleri Tutanaklarından Bir Örnek*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2002.
- _____. *Tanzimat Devrinde Osmanlıda Yargı Reformu: Nizamiye Mahkemelerinin Kuruluşu ve İşleyişi, 1840-1876*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2004.
- Bozkurt, Gülnihal. “Tanzimat ve Hukuk”, *Tanzimat’ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994, 271-279.
- _____. *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)*. Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 1989.
- _____. *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996.
- Burnaby, Fred. *At Sirtında Anadolu*. Çev. Fatma Taşkent. 4. baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Camgöz, Mevlüt. “Enflasyonla Savaş ya da Savaşın Enflasyonu: İstanbul’da Tahıl ve Ekmek Fiyatları (1845-1880)”, *İkinci İktisat Tarihi Kongresi Bildirileri-I*, Ed. Mustafa Öztürk-Ahmet Aksın, Elazığ: 2013, 451-469.

- Cengiz, Gül Hanım. "II. Abdülhamid Dönemi Bir Sosyal Yardım Uygulaması: Tev'em Maaşı". *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)* 41 (2017): 57-78.
- Cevdet Paşa. *Tezâkir C. 4*, haz. Cavid Baysun. 3. baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.
- Cin, Halil. "Tanzimat Döneminde Osmanlı Hukuku", *150. Yılında Tanzimat*. haz. Hakkı Dursun Yıldız. Ankara: TTK Yayınları, 1992, 11-32.
- _____. *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1974.
- Çadircı, Musa. "Tanzimat'ın Uygulanmasında Karşılaşılan Bazı Güçlükler (1840-1856)", *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994, 295-301.
- _____. *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*. Ankara: Türk Tarih Kurum Yayınları, 1991.
- _____. *Tanzimat Sürecinde Türkiye Ülke Yönetimi*. Ankara: İmge Kitabevi, 2007.
- Çetinsaya, Gökhan ve Ş. Tufan Buzpınar. "Midhat Paşa", *DİA*. 30, 7-11.
- Çokar, Muhtar. *Kürtaj*. İstanbul: Babil Yayınları, 2008.
- Davison, Roderic H. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform, 1856-1876*. Çev. Osman Akınhay. 2. baskı. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2005.
- Demirel, Fatmagül. *Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914)*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2008.
- Deringil, Selim. *19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde İhtida ve İrtidad*. Çev. Ayşen Anadol ve Taciser Ulaş Belge. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Dinç, Güvenç, Fatma Şimşek ve Haldun Eroğlu. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tev'em Maaşı". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16 (2009): 77-100.
- Dinç, Güvenç, Fatma Şimşek ve Nedim İpek. "Sultan Abdülaziz Dönemi Nüfus Politikası". *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu-Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat. II. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, 73-83
- Doğan, İsmail. *Dünden Bugüne Türk Ailesi: Sosyolojik Bir Değerlendirme*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2009.

- _____. *Osmanlı Ailesi-Sosyolojik Bir Yaklaşım*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2001.
- Duben, Alan. *Kent, Aile, Tarih*. 3. baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Düstûr, Üçüncü Tertib, C. I*, Dersaadet: Matbaa-i Âmire, 1289
- Ekinci, Ekrem Buğra. “Osmanlı Hukukunda İzinname ile Nikâh”. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 2 (2006): 47.
- _____. *Osmanlı Mahkemeleri-Tanzimat ve Sonrası*. 2. baskı. İstanbul: Arı Sanat Yayınları.
- Ekmekçioğlu, Lerna. “Kız Kaçırma, Kız Kurtarma: Birinci Dünya Savaşı Sırasında ve Mütareke Yıllarında İstanbul’da Ermenilik ve Müslümanlık”, *Toplum ve Bilim*, S. 129, 2014, s. 223-256.
- Eksertzoglou, Haris. Nostaljinin Ötesinde ‘Kaybedilmiş Memleketler’ *Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Rumların Toplumsal ve Kültürel Bir Tarihi*. Çev. Yusuf Ziya Karabıçak. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2015,
- Emecen, Feridun. *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan, Devlet ve Toplum* İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- Engelhardt. *Tanzimat ve Türkiye*. Çev. Ali Reşad. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1993.
- Ercöşkun, Tülay. “Osmanlı İmparatorluğu’nda 19. Yüzyılda Evlilik ve Nikâha Dair Düzenlemeler.” Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2010.
- _____. “İmar Meclislerinin Raporlarında Evlenme (1845-1847)”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 2, (2011): 168-180.
- Eryetgin, Murat. “149 Numaralı Ayntab Şer’iyye Sicili’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (H. 1294-1295/M. 1877-1878, s. 1-150).” Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2011.
- Findley, Carter V. *Modern Türkiye Tarihi-İslam, Milliyetçilik ve Modernlik, 1789-2007*. Çev. Güneş Ayas. 5. baskı. İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.
- Foucault, Michel. *Hapishanenin Doğuşu*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. 8. baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 2019.
- Georgeon, François. *Sultan Abdülhamid*. Çev. Ali Berktaş. İstanbul: Homer Kitabevi, 2006.

- Göçer, Güngör. “220 ve 221 Numaralı Şeriyeye Sicillerine Göre Burdur’un Sosyo-Ekonomik Tarihi (1889-1893).” Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2010.
- Gökçen, Ahmet. *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri*. İstanbul: (y.y), 1989.
- Güvenç, Bozkurt. “Geleneklerden Kalıntılar: Başlık, Berdel, Kız Kaçırma, Kuma ve Amca-Kızı Evliliği”. *Kadın Araştırmaları Dergisi 1 (1993)*: 43-48.
- Hadar, Gila. “Selanik’te Yahudi Tütün İşçileri: Toplumsal ve Etnik Mücadele Bağlamında Cinsiyet ve Aile”, *Osmanlı Döneminde Balkan Kadınları-Toplumsal Cinsiyet, Kültür, Tarih*. Der. Amila Buturovic-İrvin Cemil Schick. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, 137-163.
- Heyd, Uriel. “Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun ve Şeriat”. Çev. Selahaddin Eroğlu. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 26*. (1984): 638.
- İlaslan, Gamze. “Abduction of Women and Elopement in the Nineteenth Century Ottoman Nizamiye Courts.” Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü. 2015.
- İnalcık, Halil. “Kanunnâme”, *DİA*. 24, 333-337.
- _____. “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayûnu”, *Tanzimat-Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*. Ed. Halil İnalcık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu. 3. baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, 89-111.
- _____. “Tanzimat Nedir?”, *Tanzimat-Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*. Ed. Halil İnalcık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu. 3. baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, 29-57.
- _____. “Tanzimat’ın Uygulanması ve Sosyal Tepkiler”. *Belleten Dergisi C. XXVIII, S. 112*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi (1964): 623-690.
- _____. *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*. Çev. Ruşen Sezer. 20. baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- _____. *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1992.
- İpek, Nedim. “Sultan Abdülaziz Dönemi Nüfus Politikası”. *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu-Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat. II. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, 73-83.
- _____. “Sultan Abdülhamid Dönemi Nüfus Politikası”. *Sultan II. Abdülhamid Sempozyumu. C. I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, 171-183.

- İpşirli, Mehmet. “XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası İle İlgili Hükümler”. *Tarih Enstitüsü Dergisi* 12 (1982): 203-248.
- Kallek, Cengiz. “Okka”, *DİA*. 33, 338-339.
- Karacan, Tuba Meryem. “101 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi.” Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2010.
- Karagöz, Mehmet. “Osmanlı Aile Hukukunda Küfünün (Denklik) Tatbikatı İle İlgili Bir Değerlendirme”. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 1 (2000), s. 123-138.
- Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi, C. VII, 7*. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011.
- Karataş, Osman “3 Numaralı Mühimme Zeyli Rebiülevvel-Cemaziyelevvel 984/ Haziran-Ağustos 1576 (s.176-351).” Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü 2010.
- Karlangıç, Osman. “73 Numaralı Adana Şer'iyye Sicili (H. 1263-1264/M. 1847-1848) Transkripsiyon ve Değerlendirme.” Yüksek Lisans Tezi. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2007.
- Karpat, Kemal H. *Osmanlı Modernleşmesi, Toplum, Kurumsal Değişme ve Nüfus*. Çev. Ceren Elitez. 4. baskı. İstanbul: Timaş Yayınları, 2019.
- _____. *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*. Çev. Bahar Tırnakçı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.
- Kaya, Ayhan. *Türkiye'de Çerkesler-Diasporada Geleneğin Yeniden İcadı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Kaya, Recep. “400 ve 401 No'lu Çermik Şer'iyye Sicillerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi.” Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2015.
- Kenanoğlu, M. Macit. “Nizamiye Mahkemeleri”, *DİA*. C. 33, 185-188.
- Kévonian, Arménouhie. *Gülizar'ın Kara Düğünü-Bir Kürt Beyi Tarafından Kaçırılan Ermeni Kızın Gerçek Hikâyesi-*. Çev. Aslı Türker ve Ece Erbay. İstanbul: Aras Yayınları, 2015.
- Koşay, Hamit Zübeyr. *Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme*. Ankara: Maarif Matbaası, 1944.
- Köksal, Yonca ve Davut Erkan *Sadrazam Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa'nın Rumeli Teftişi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2007.

- Köse, Ali. "İhtidâ", *DİA*. C. 21, 554-558.
- Mağmumi, Dr. Şerafeddin. *Bir Osmanlı Doktoru'nun Anıları, Yüzyıl Önce Anadolu ve Suriye*. Çev. Cahit Kayra. İstanbul: Büke Yayınları, 2001.
- Mattosian, Mary Kılbourne ve Susie Hoogasian Villa. *Anlatular ve Fotoğraflarla 1914 Öncesi Ermeni Köy Hayatı*. Çev. Altuğ Yılmaz. İstanbul: Aras Yayıncılık, 2006.
- Mazower, Mark. *Selanik Hayaletler Şehri: Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- McCarthy, Justin. *Ölüm ve Sürgün-Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*. Çev. Fatma Sarıkaya. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2012.
- Molho, Rena. "Tanzimat Öncesinde ve Sonrasında İstanbul Yahudileri", *19. Yüzyıl İstanbul'unda Gayrimüslimler*. Der. Pınelopi Stathis. 3. baskı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, 84-92.
- Naskali, Emine Gürsoy ve Aylin Koç(Ed.). *Kültür Tarihimizde Çeyiz*. İstanbul: Picus Yayınları, 2007.
- Ortaylı, İlber. *Osmanlı Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Pan Yayıncılık, 2000.
- _____. *Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*. İstanbul: Hil Yayınları, 1985.
- Ozan, Ubeydullah. "Kız Kaçırma Geleneğinin Sosyo-Kültürel Temelleri." Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1999.
- Önen, Nizam ve Cenk Reyhan. *Mülkten Ülkeye-Türkiye'de Taşra İdaresinin Dönüşümü (1839-1929)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- Öner, Senem. "Çeviri Yoluyla Kanun Yapmak: 1858 Tarihli Osmanlı Ceza Kanunu'nun 1810 Tarihli Fransız Ceza Kanunu'ndan Çevrilmesi." Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2013.
- Özbay, Ferhunde. *Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Özcan Uğur ve Murat Gökhan Dalyan. "19.yy'da Rumlarda ve Arnavutlarda Evlilik Müessesesinde Başlık Uygulamaları". *History Studies* 3/3 (2001): 319-336.
- _____. "XIX. Yüzyıl Osmanlı Devletinde Nasturi, Ermeni, Yezidi ve Çerkez Topluluklarında Başlık Parası Uygulamaları". *Milli Folklor Dergisi* 98 (2013):147-164.

- Öztop, Fatih. “Suç Cetvellerine Göre Osmanlı Devletinde “Kız Kaçırma” Suçu: Aydın Vilayeti Örneği (1908-1916)”. *Türk-İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2 (2015): 288-298.
- Pamuk, Şevket. *İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 2000.
- Panzac, Daniel. *Osmanlı İmparatorluğu’nda Veba (1700-1850)*. Çev. Serap Yılmaz. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997.
- Peirce, Leslie. “İnsan Kaçırmanın Namuslu ve Namussuz Halleri: Osmanlı Dünyasında Hükümdarlar, Eşkıyalar ve Kahramanlar”. çev. Neslihan Demirkol. *Kebikeç Dergisi* 34 Ankara: (2012): 41-60.
- _____. *Ahlak Oyunları, 1540-1541 Osmanlı’da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*. Çev. Ülkü Tansel. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005.
- Quataert, Donald. “19. Yüzyıla Genel Bakış: İslahatlar Devri 1812-1914”, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*. Ed. Halil İncelik ve Donald Quataert. Çev. Ayşe Berktaş, Süphan Andıç ve Serdar Alper. İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004, 885-1053.
- _____. *Osmanlı İmparatorluğu, 1700-1922*. Çev. Ayşe Berktaş. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Saner, Yasemin. “Osmanlı’nın Yüzylerce Yıl Süren Cezalandırma ve Korkutma Refleksi: Prangaya Vurma”, *Osmanlı’da Suç ve Ceza- 18.-20. Yüzyıllar*. Der. Noemi Levy ve Alexandre Toumarkine. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, t.y., s. 163-189.
- Sarıyıldız, Gülden. “Karantina”, *DİA*. 24, 463-465.
- Saz, Leyla. *Harem’in İçyüzü*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1974.
- Schick, İrvin Cemil. “Bakire Hıristiyanlar, Irza Geçen Türkler: Geç Osmanlı Döneminde Ulusal Çatışmaların Cinselleştirilmesi”, *Osmanlı Döneminde Balkan Kadınları-Toplumsal Cinsiyet, Kültür, Tarih*. Der. Amila Buturovic ve İrvin Cemil Schick. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, 281-317.
- Serbestoğlu, İbrahim. “Tanzimat’ın Uygulamasında Bir Yöntem Olarak Teftiş”, *XVII. Türk Tarih Kongresi (15-17 Eylül 2014) Bildirileri, C. IV, II. Kısım*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- _____. “Teftiş Raporlarına Göre Tanzimat Döneminde Balkan Şehirlerinin Sorunları”, *Osmanlı Dönemi Balkan Şehirleri. I.Cilt*. Ed. Zafer Gölen ve Abidin Temizer. Ankara: Gece Kitaplığı, 2016, 421-441.

- Seyitdanlıoğlu, Mehmet. “Tanzimat Dönemi İmâr Meclisleri”. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)* 3 (1992): 323-332.
- _____. *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994.
- Sezen, Lütfi. “Türkiye’de Evlenme Biçimleri”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 27 (2005): 187.
- Somel, Selçuk Akşin. “Osmanlı Son Döneminde Iskat-ı Cenin Meselesi”. *Kebikeç Dergisi* 13 (2002): 65-88.
- Şentop, Mustafa. *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku-Kanunlar-Tadiller-Layihalar-Uygulama*, İstanbul: Yaylacık Matbaası, 2004, s. 63
- Taner, Tahir. “Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku”. *Tanzimat I*, İstanbul: Maarif Matbaası, 1940, s. 221-232.
- Tepekaya, Muzaffer. “Selanik Vilayeti Almanya ve Fransa Konsoloslarının Öldürülmesi Olayı (6 Mayıs 1876)”. *Belleten Dergisi C. LXXVII*, 280 (2013): 1031-1070.
- Tezcan, Mahmut. *Kan Gütme Olayları Sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1972.
- _____. “Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi”. *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi C. 2*, 6 (2003): 41-49.
- _____. *Türk Kültüründe Başlık Parası Geleneği (Kültürel Antropolojik Geleneği)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Tolak, Kübra. “Abdüllatif Subhi Paşa’nın Hayatı ve Faaliyetleri”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. 2015.
- Topal, Zehra ve Ali Mesut Birinci. *Fatma ile Kodan-Yürekburkan Bir Aşk Belgeseli*. Trabzon: Serander Yayınları, 2011.
- Toroslu, Nevzat. “Kadın Kaçırma”, *Türk Hukuku ve Toplumuna Üzerine İncelemeler*. Ed. Adnan Güriz ve Peter Benedict. Ankara: Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları, 1974, 413-467.
- Tukin, Cemal. “Girit”, *DİA*. 14, 85-93..
- Tural, Erkan. “1861 Hersek İsyanı, 1863 Eyalet Teftişleri ve 1864 Vilayet Nizamnamesi” *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, C. 13, S. 2*, (2004): 93-123.

- Turan, Şerafettin. “Tanzimat Devrinde Evlenme Meselesi”, *Aile Yazıları-4*. Der. Beylü Dikeçligil ve Ahmet Çiğdem. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.
- Ubcini, M. A. *1850 Türkiye-I*. Çev. Cemal Karaağaçlı. Tercüman 1001 Temel Eser. tarih yok (t.y), s. 159.
- Ünal, Asife. *Yahudilik'te, Hıristiyanlık'ta ve İslâm'da Evlilik*. Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Ünver, Metin. “Tanzimat Taşrasının İstanbul Buluşması: İmar Meclislerinin Kurulması Süreci”, *Eski Çağ'dan Günümüze Yönetim Anlayışı ve Kurumlar*. Ed. Feridun M. Emecen. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2009, 119-161.
- Veldet, Hıfzı. “Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat”, *Tanzimat I*. İstanbul: Maarif Matbaası, 1940, 139-209.
- Yasa, İbrahim. *Türkiye'de Kız Kaçırma Gelenekleri ve Bununla İlgili Bazı İdari Meseleler*. Ankara: Ajans-Türk Matbaası, 1962.
- Yıldız, Gültekin. *Mapusâne-Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni (1839-1908)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2012.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Mehmet Selim	Temel
Doğum Yeri ve Yılı	Derik	1987
Bildiği Yabancı Diller		
ve Düzeyi		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	2000 2004	Pendik Lisesi
Lisans	2010 2014	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Yüksek Lisans	2014 2019	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Doktora		
Çalıştığı Kurum/lar	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı
1.	2015 -	Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi
2.		
3.		
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar		
Katıldığı Proje ve Toplantılar		
Yayımlar:		
Diğer:		
İletişim (e-posta):	m.selim.temel@gmail.com	
	Tarih İmza Adı Soyadı	16/09/2019 Mehmet Selim Temel

